

รายงานการวิจัย

เรื่อง

นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน
Government Policy: Change and Preservation of Isan Culture

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชามูชัย ฮวดศรี

ดร.สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762056

รายงานการวิจัย

เรื่อง

นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน
Government Policy: Change and Preservation of Isan Culture

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชามูชัย ฮวดศรี

ดร.สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762056

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Government Policy: Change and Preservation of Isan Culture

By

Assistance Professor Dr. Chanchai Huadsri

Dr. Sutipong Sawatta

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen campus

B.E. 2562

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610762056

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน
ผู้วิจัย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี
ดร.สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๒
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ ๒) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน ๓) วิเคราะห์การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๔๕ รูป/คน ประกอบด้วย ๑) ตัวแทนภาครัฐ จำนวน ๑๕ คน ๒) กลุ่มองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๕ คน ๓) ประชาชนชาวบ้าน และพระสงฆ์ จำนวน ๑๕ รูป/คน

ผลการวิจัย พบว่า

๑. การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐซึ่งพิจารณาได้จากกฎหมายรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มจากการพัฒนาคนโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา ต่อมาได้มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า บนฐานความรู้และความเป็นไทย นำไปสู่การขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม

๒. สังคมไทยในปัจจุบันมีความก้าวหน้าในการพัฒนาเทคโนโลยี เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในทุกมิติทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี ก่อให้เกิดการกำหนดแผนการพัฒนาวัฒนธรรมตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี และกรอบทิศทางตามนโยบายการพัฒนาสู่ประเทศไทย ๔.๐

๓. การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครองเป็นผลมาจากนโยบายของภาครัฐ ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกับนโยบายภาครัฐเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนผ่านการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ

คำสำคัญ: นโยบายภาครัฐ, การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่, วัฒนธรรมอีสาน

Research Title: Government Policy: Change and Preservation of Isan Culture
Authors: Assistance Professor Dr. Chanchai Huadsri
Dr. Sutipong Sawatta
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen campus
Academic Year: 2562/2019
Funds granted by: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of research were; 1) to analyze the changes and preservation of Isan culture in politics and government through policies of government and constitution, 2) to analyze political and government changes affected Isan culture, and 3) analyze integration of Isan culture and government politics. This is a qualitative research by collecting information from documents in-depth interviews and participatory observation. There are 45 key informants consisting of; 1) 15 government representatives, 2) 15 persons from local government organization, and 3) 15 local scholars as being both monks and laity.

The research results were found that;

1. The change and preservation of Isan culture is the result of changes under government policy, which can be determined by the Constitutional Law and the plan of National Economic and Social Development. It starts with developing people by using culture as the base of development. And then local wisdom and culture were applied to create the value of the product based on knowledge and Thai in order to drive to the growth from increasing productivity based on wisdom and innovation.

2. Thai society at the present time has progressed in technology development. The rapid change in all dimensions both social, economic, political and technological was for creating a cultural development plan according to the 20-year national strategy and the directional framework under the policy of development to Thailand 4.0.

3. The integration of Isan culture and government politics is the result of government policies emphasized the participation of all sectors in society and focused on "People-Centered Development" by transforming the development methods into holistic integration. There is a blend of culture and government policies to make income for the community through cultural tourism activities due to the participation of people within that community under the support of government agencies and the private sectors through various activities.

Keywords: Government politics, Change and Preservation, Isan culture

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และการให้ความสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ ๒๕๖๒

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ที่พิจารณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร), รศ.ดร.ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และสถาบันวิจัยแห่งชาติ ที่ให้สนับสนุนงบประมาณในการวิจัย ให้ความอนุเคราะห์คำแนะนำและคอยติดตามการทำงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์หลายท่านได้กรุณาให้คำแนะนำและปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ จนงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณท่านเจ้าอาวาส ผู้บริหารองค์ปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการบริหาร ผู้นำชุมชน นักปราชญ์หรือท่านผู้รู้ในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในเขตพื้นที่ทุกแห่งในจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

การวิจัยฉบับนี้จะไม่สำเร็จลงไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานและบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตลอดจนผู้ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยฉบับนี้คงเป็นประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการ และการพัฒนาในสังคมต่อไป ผู้วิจัยขอมอบความดีให้แก่ผู้มีพระคุณทุกท่าน แต่หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยยินดีรับความผิดพลาดและน้อมรับข้อเสนอแนะจากกัลยาณมิตรทางวิชาการทุกความคิดเห็น

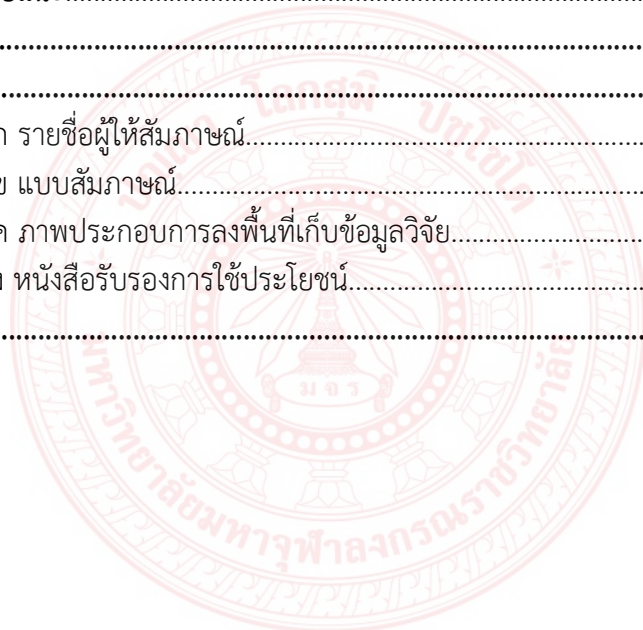
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	จ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๒
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๔
๑.๕ กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ ทฤษฎีกำหนดนโยบายภาครัฐ.....	๗
๒.๑.๑ ความหมายของนโยบายภาครัฐ.....	๗
๒.๑.๒ องค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ.....	๑๐
๒.๑.๓ ประโยชน์ของการศึกษานโยบายสาธารณะ.....	๑๒
๒.๑.๔ ความสำคัญของนโยบายสาธารณะ.....	๑๓
๒.๑.๕ ลักษณะของนโยบายสาธารณะ.....	๒๓
๒.๒ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง.....	๒๘
๒.๓ ทฤษฎีวิถีชีวิตและวัฒนธรรม.....	๓๒
๒.๔ ทฤษฎีการบริหารจัดการ.....	๕๓
๒.๕ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๕๙
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๖๘
๒.๗ แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	๘๑
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๙๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๙๖
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๙๗
๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๙๗
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๙๙
๓.๕ การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ.....	๙๙

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๙
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๐๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๐๒
๔.๑ การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครอง ผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ.....	๑๐๒
๔.๒ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน.....	๑๑๓
๔.๓ การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง.....	๑๒๓
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๓๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๓๔
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๓๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๔๑
บรรณานุกรม.....	๑๔๓
ภาคผนวก.....	๑๔๘
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	๑๔๙
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	๑๕๑
ภาคผนวก ค ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย.....	๑๕๖
ภาคผนวก ง หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์.....	๑๖๐
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๖๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑	แสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ..... ๑๑
๒.๒	แสดงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ.....๑๗
๔.๑	แสดงสรุปผลกระทบ/สิ่งที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากนโยบายภาครัฐ และกฎหมายรัฐธรรมนูญ..... ๑๒๐

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เกิดมาต้องอาศัยซึ่งกันและการในการดำรงชีวิตจึงทำให้มนุษย์อาศัยเป็นกลุ่มเป็นสังคม จนทำให้มนุษย์กายมาเป็นสัตว์สังคม ดังคำพูดของอริสโตเติลบิดาแห่งสังคมกล่าวว่า “มนุษย์เป็น สัตว์สังคม”^๑ มนุษย์จะมีลักษณะพิเศษกว่าสัตว์อื่นคือ การมีเหตุผล มีวัฒนธรรมของการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ต้องการความรัก ความอบอุ่น การยอมรับ และความปลอดภัย มนุษย์จึงมีการสร้างสรรค์ สังคมประสพการณ์ เอาชนะธรรมชาติและพัฒนาตนเอง เมื่อมนุษย์อยู่กันเป็นสังคมจำเป็นอย่างยั้งที่ต้องมีกฎ กติกา ระเบียบ กฎหมาย เพื่อควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคมนั้นเอง ส่วนกฎกติกา หรือระเบียบของแต่ละสังคมหรือแต่ละประเทศก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของผู้นำสังคมหรือนำประเทศ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายระดับสูงก็จะทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่ดำรงมามีประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และวัฒนธรรมนี้แหละเป็นแบบแผนและเป็นเครื่องกำหนดแนวทางของความประพฤติ และเป็นสิ่งที่บ่งออกถึงความเจริญและความเสื่อม ตลอดจนวิวัฒนาการของความเป็นมาและการดำรงอยู่ของสังคมอีสาน สังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นของคู่กันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หล่อหลอมจิตใจของชาวอีสานให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปรึกแผ่นรื้อยมาด้วยความรัก ความสามานสามัคคีล้วนเป็นผลมาจากวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นเครื่องกลมเกลายจิตใจมนุษย์ ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมและวัฒนธรรมจึงจำเป็นของคู่กัน โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสร้างความเจริญให้แก่สังคมของมนุษย์ วัฒนธรรมอีสานก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นมาและความเจริญของบรรพบุรุษอีสานที่ส่งผลต่อความเจริญของคนในสังคมอีสาน

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการคงอยู่ของวัฒนธรรมแต่ละสังคม สาเหตุหลักมาจากนโยบายของภาครัฐ รองลงมา ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสารที่ไร้พรมแดน อีกทั้งความหลังไหลของวัฒนธรรมตะวันตก เพราะฉะนั้นการที่วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนหรือได้รับการส่งเสริมก็ขึ้นอยู่กับนโยบายภาครัฐเป็นอันดับแรก ถ้าวัฒนธรรมใดขัดกับนโยบายของบารัฐวัฒนธรรมนั้นต้องถูกยกเลิกหรือไม่ก็ปรับเปลี่ยนไปตามนโยบายรัฐ ตามความเป็นจริงแล้ววัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐ นโยบายของรัฐจะเป็นกฎระเบียบให้คนในสังคมนั้นประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสันติสุขในสังคม ส่วนวัฒนธรรมคือแนวทางดำเนินชีวิตของสังคมนั้นๆ ที่ปฏิบัติร่วมกันและได้รับการสืบทอดมาเป็น

^๑ สุวิน ทอปปัน, ธรรมวิทยา, (ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๔)

ระยะเวลาอันยาวนาน จากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นวิถีชีวิตหรือหลักการปฏิบัติของคนในสังคมจะขัดกับนโยบายของรัฐไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้วัฒนธรรมกับนโยบายของรัฐจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดหรือว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ได้^๒

ภาคอีสานตอนบนถือว่าเป็นภาคพื้นที่มีความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมอย่างมาก ในอดีตที่ผ่านมาสังคมอีสานใช้วัฒนธรรมเป็นกฎหมายในการปกครองบ้านเมืองหรือการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรม วัฒนธรรมอีสานจึงแบ่งออกเป็นหลายระดับเหมือนกับกฎหมายและมีบทลงโทษที่แตกต่างกันไปตามประเภทของวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมบางอย่างทุกคนต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามต้องมีอันเป็นไป เช่น มีการตาย การเป็นบ้า การได้รับอุบัติเหตุถึงกับพิการ เป็นต้น วัฒนธรรมบางอย่างก็เป็นเพียงแค่ความไม่ดีไม่งาม วัฒนธรรมอีสานจึงเป็นวิถีชีวิตของคนอีสานที่เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดรูปแบบที่จดจำสืบต่อกันมา ทั้งด้านครอบครัว การปกครอง ภาษา สิ่งก่อสร้าง เช่น ประเพณีอิตสิบสอง คองสิบสี่ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของคนอีสานที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษและวัฒนธรรมของคนอีสานได้เข้ามามีส่วนในการควบคุมธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปะ ค่านิยม และวัฒนธรรมเหล่านี้ยังปรับเข้าวิวัฒนาการใหม่ๆ ทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด และพฤติกรรมของคนอีสานให้ตอบสนองรองรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อเป็นการปรับตัวให้ทันกับสภาพสิ่งแวดล้อมและนโยบายของรัฐ วัฒนธรรมอีสานที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน

การทำวิจัยนโยบายของรัฐกับการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมนั้นจำเป็นที่จะต้องทำเพราะทำให้เกิดการเรียนรู้ว่าวัฒนธรรมของอีสานใดที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสาน วัฒนธรรมอีสานถือว่าเป็นจุดแข็งของภาคอีสานไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมด้านการแสดง เช่น ดนตรี การขับร้อง สัญลักษณ์ด้านศิลปะ และประเพณีต่างๆ และวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำคนอีสานเป็นคนอีสานและเป็นสิ่งที่พื้นฐานในการจัดระเบียบทางสังคม และเป็นเครื่องกลมเกลอจิตใจของคนอีสานให้เป็นคนดีมีศีลธรรม เช่น ประเพณีอิตสิบสองอันเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ชาวอีสานได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนานและวัฒนธรรมอันนี้ถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้วัดว่าเป็นคนอีสานหรือเป็นสัญลักษณ์ของคนอีสานอีกด้วย วัฒนธรรมอีสานยังเป็นพื้นฐานของศีลธรรม พื้นฐานในการจัดระเบียบสังคม และยังเป็นเครื่องกลมเกลอจิตใจของคนอีสานให้เป็นคนดีของสังคม ถ้าไม่ทำการวิจัยในเรื่องนี้ก็จะทำให้วัฒนธรรมที่เป็นจุดแข็งของคนอีสานถูกกลืนไป เพราะคนรุ่นใหม่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างประเทศ และวัฒนธรรมต่างประเทศไม่ช่วยขัดเกล่าจิตใจและช่วยจัดระเบียบสังคมแต่กลับนำปัญหาให้กับสังคม ไม่ว่าจะเป็นความเห็นแก่ตัว ความก้าวร้าว การขาดศีลธรรมอย่างที่เรารู้จัก

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องการวิจัยนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน เพื่อให้เป็นวัฒนธรรมอีสานได้คง

^๒ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม,แหล่งที่มา:<http://www.satit.up.ac.th/สืบค้นเมื่อวันที่> ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

อยู่อย่างยั่งยืนของคนอีสานและเป็นเครื่องglomเกลาคจิตใจและเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบของสังคมอีสานสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ
๒. เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน
๓. เพื่อวิเคราะห์การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษาประเด็นใหญ่ๆ คือ นโยบายภาครัฐที่ถูกกำหนดขึ้นภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๓ ฉบับ คือฉบับที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๔๐ ฉบับที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๕๕๐ และ ฉบับที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๕๖๐ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ฉบับที่ ๙ ฉบับที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๑ และฉบับที่ ๑๒

๒. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้เลือกจาก ๓ หน่วยงานๆ ละ ๕ คน จำนวน ๓ จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการจำแนกออกดังนี้

๑) ตัวแทนภาครัฐ	จำนวน ๑๕ คน
๒) กลุ่มองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น	จำนวน ๑๕ คน
๓) ประชาชนชาวบ้าน และพระสงฆ์	จำนวน ๑๕ คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน ๔๕ คน

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเขตพื้นที่ในการวิจัย ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ดคือ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมและมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมาก เพราะเป็นเมืองใหญ่มีคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา หลายวัฒนธรรมเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้

วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป และอีกประการหนึ่งสามจังหวัดนี้เป็นจังหวัดที่มีนักการเมือง นักการปกครองมีส่วนต่อการทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือก ๓ จังหวัดนั้นเป็นตัวแทนในการทำวิจัย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะ

นโยบายภาครัฐ หมายถึง แนวทางกิจกรรม การกระทำ หรือการเลือกตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลได้ทำการตัดสินใจและกำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อชี้้นำให้มีกิจกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยมีการวางแผน การจัดทำโครงการ วิธีการบริหาร หรือกระบวนการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์

การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง หมายถึง การเปลี่ยนรัฐบาลและการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับวัฒนธรรม เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๓ ฉบับ คือฉบับที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๔๐ ฉบับที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๕๕๐ และ ฉบับที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๕๖๐ : อันเป็นต้นเหตุของการทำให้มีการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน

วัฒนธรรมอีสาน หมายถึง คติธรรม ความเชื่อ แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และงานสร้างสรรค์ของชาวอีสานแต่ละกลุ่มทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งได้รับการสืบทอด ปรับเปลี่ยน เพื่อให้เหมาะสมกับชนกลุ่มนั้น จนถือว่าเป็นมรดกของสังคมและเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชาวอีสาน ใน ๔ ด้านดังนี้

๑) คติธรรม หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำรงชีวิตของชาวอีสาน อันเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากได้มาจากพุทธศาสนา ที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความมีน้ำใจ ความกตัญญู ความอดทน เป็นต้น

๒) เนติธรรม หมายถึง วัฒนธรรมที่ชาวอีสานใช้เป็นเครื่องกำหนดความประพฤติ แทนกฎหมายหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นกฎหมายชาวอีสาน เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓) สหธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางสังคมเกี่ยวกับมารยาทต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมของชาวอีสาน ในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น มารยาทในการนั่ง มารยาทการเดิน มารยาทในการพูดคุย มารยาทในการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

๔) วัตถุธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางวัตถุอันได้แก่สิ่งสร้างสรรค์ทางวัตถุ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม การให้เกียรติ การเคารพในสถานที่ในบุคคล อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนอีสาน เช่น เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงแนวคิด ความเชื่อ แนวประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเหมาะสมและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานในด้านคติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม

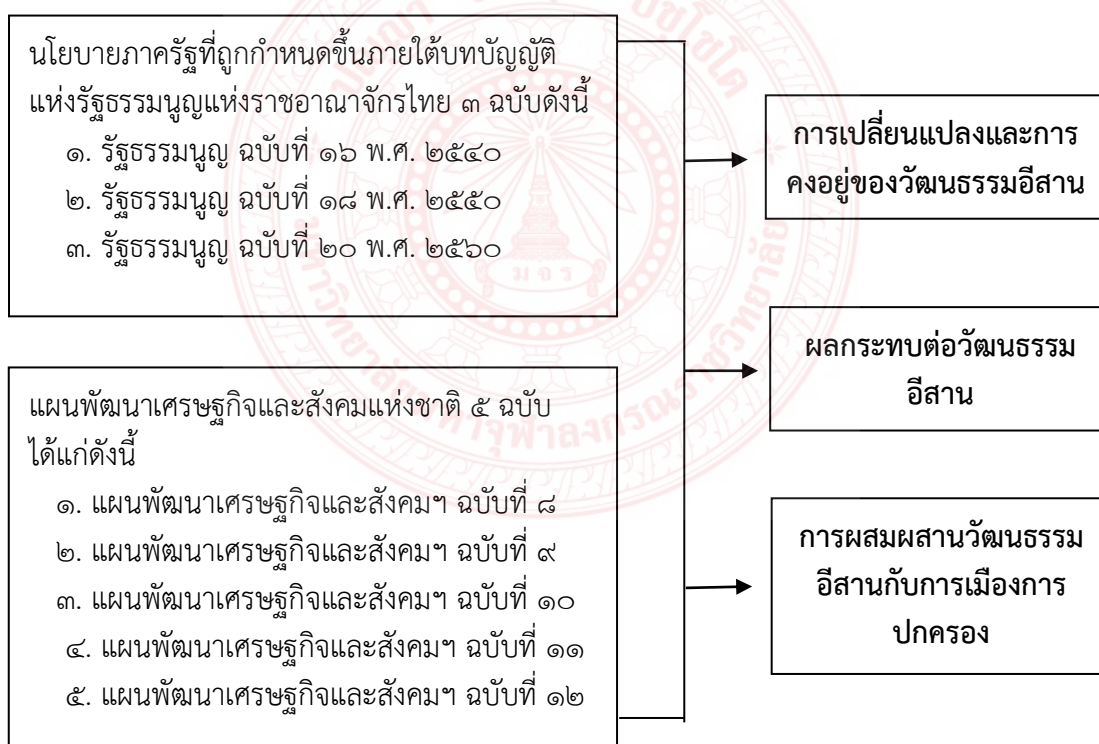
การคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน หมายถึง วัฒนธรรมที่บรรพบุรุษของชาวอีสานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างดีงามและมีความสุข และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชาวอีสาน ที่เป็นมรดกอันทรงคุณค่าแก่การ

ประเพณี ภูมิปัญญาในอดีตและได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ยังเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแก่การประเพณีปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ทันสมัยและเหมาะสมแก่การประเพณีปฏิบัติของคนในยุคปัจจุบัน

การผสมผสานของวัฒนธรรมอีสาน หมายถึง การนำเอาแนวคิด ทฤษฎี หลักการหรือหลักปฏิบัติเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต จนทำให้แนวทางปฏิบัติแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นเป็นการบังคับโดยรัฐธรรม หรือการนำเอาแนวคิดแบบใหม่เข้ามาใช้ในท้องถิ่น เช่น การแต่งกาย การจัดงาน การออก กฎหมาย เป็นต้น

๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework)

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

๒. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน

๓. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการเมืองการปกครอง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานมีดังนี้

- ๒.๑ ทฤษฎีกำหนดนโยบายภาครัฐ
 - ๒.๑.๑ ความหมายของนโยบายภาครัฐ
 - ๒.๑.๒ องค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ
 - ๒.๑.๓ ประโยชน์ของการศึกษานโยบายสาธารณะ
 - ๒.๑.๔ ความสำคัญของนโยบายสาธารณะ
 - ๒.๑.๕ ลักษณะของนโยบายสาธารณะ
- ๒.๒ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง
- ๒.๓ ทฤษฎีวิถีชีวิตและวัฒนธรรม
- ๒.๔ ทฤษฎีการบริหารจัดการ
- ๒.๕ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๖ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๗ แนวคิดการมีส่วนร่วม
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ทฤษฎีกำหนดนโยบายภาครัฐ

๒.๑.๑ ความหมายของนโยบายภาครัฐ

จากการประมวลเนื้อหาความหมายของนโยบายสาธารณะจากแนวคิดของนักคิด นักวิชาการทั่วโลกในแง่มุมต่าง ๆ ก็พบว่า มีนักคิดนักวิชาการได้ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะไว้ค่อนข้างหลากหลายในเชิงเนื้อหา แต่ก็มีนัยไปในทิศทางเดียวกัน ดังจะได้นำเสนอทัศนะของนักวิชาการเหล่านั้น ต่อไปนี้

David Easton^๑ นโยบายสาธารณะ หมายถึง การจัดสรรผลประโยชน์ หรือคุณค่าแก่สังคม ซึ่งกิจกรรมของระบบการเมืองนี้จะกระทำโดยบุคคลผู้มีอำนาจสั่งการ ซึ่งสิ่งที่รัฐบาลตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำเป็นผลมาจาก “การจัดสรรค่านิยมของสังคม” ทั้งนี้ Easton ได้ชี้ให้เห็นถึง

^๑David Easton, *The Political System: An inquiry into the state of political science*, (New York: Alfred A. Knopf, ๑๙๕๓), pp. ๑๙-๒๐.

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ตัดสินใจนโยบายกับประชาชนในสังคมว่า การตัดสินใจนโยบายใดๆ ของรัฐบาลจะต่อคำนึงถึงค่านิยมและระบบความเชื่อของประชาชนในสังคมเป็นสำคัญ

Ira Sharkansky^๒ นโยบายสาธารณะ หมายถึง กิจกรรมที่กระทำโดยรัฐบาล ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมดของรัฐบาล อาทิเช่น การจัดการศึกษา การจัดสวัสดิการ และการก่อสร้างทางหลวงโดยรัฐ รวมทั้งข้อกำหนดและระเบียบในการควบคุมและกำกับการณ์กิจกรรมของปัจเจกบุคคลและนิติบุคคลทั้งหมด ตลอดจนการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐ อาทิ เช่น การรักษาความสงบเรียบร้อยของตำรวจ การตรวจสอบราคาสินค้า การควบคุมการจำหน่ายยาและอาหาร เป็นต้น

James E. Anderson^๓ นโยบายสาธารณะ หมายถึง แนวทางการปฏิบัติของรัฐบาลที่มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างและติดตามด้วยผู้กระทำ หรือการปฏิบัติ ซึ่งอาจจะปฏิบัติโดยคนๆ เดียวหรือคณะบุคคลก็ได้ ในการที่จะแก้ปัญหาก็เกี่ยวข้อง มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

- ๑) ต้องมีวัตถุประสงค์
- ๒) เป็นแนวทางปฏิบัติ
- ๓) การปฏิบัติจะต้องเกิดขึ้นจริง
- ๔) การปฏิบัติจะเป็นไปในเชิงบวก หรือเชิงลบก็ได้

Thomas R. Dye^๔ นโยบายสาธารณะ หมายถึง สิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำ สิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำ จึงครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมดของรัฐบาลทั้งกิจกรรมที่เป็นกิจวัตร และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในบางโอกาส ในส่วนของการเลือกที่จะไม่กระทำนั้น Dye ก็ถือว่า เป็นนโยบายสาธารณะเช่นเดียวกัน อาทิเช่น การที่รัฐบาลบางประเทศยกเลิกนโยบายการเกณฑ์ทหาร นั่นคือ รัฐบาลเลือกที่จะไม่บังคับให้ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเป็นทหารรับใช้ชาติ แต่เปลี่ยนเป็นการรับตามความสมัครใจ

Carl J. Friedrich^๕ นโยบายสาธารณะ หมายถึง ชุดของข้อเสนอเกี่ยวกับการกระทำของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือรัฐบาล ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ประกอบไปด้วยปัญหา อุปสรรค (Obstacles) และโอกาส (opportunity) ซึ่งนโยบายถูกนำเสนอเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาของประชาชนโดยมุ่งที่จะกระทำให้บรรลุเป้าหมาย หรือกระทำให้วัตถุประสงค์ปรากฏเป็นจริง นอกจากนี้ นโยบายสาธารณะจะต้องประกอบด้วยแนวความคิดที่สำคัญเกี่ยวกับเป้าประสงค์ (goal) วัตถุประสงค์ (objective) หรือจุดมุ่งหมาย (purpose) ของสิ่งที่รัฐกระทำ

Lynton K. Caldwell^๖ กล่าวว่า นโยบายสาธารณะ ได้แก่ บรรดาการตัดสินใจอย่างสัมฤทธิ์ผลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการต่างๆ ที่สังคมจะดำเนินการ ยินยอม หรือห้ามกระทำนั้นๆ

^๒ Ira Sharkansky, *Policy Analysis in Political Science*, (Chicago: Markham, ๑๙๗๐), p. ๑.

^๓ James E. Anderson, *Politics and Economic Policy-Making*, (Reading, MA.: Addison-Wesley, ๑๙๗๐), p. ๑.

^๔ R. Dye, Thomas, *Understanding Public Policy*, (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc, ๑๙๗๘), pp. ๕-๖.

^๕ Carl J. Friedrich, *Man and His Government: An Empirical Theory of Politics*, (New York: McGraw-Hill, ๑๙๖๓), p. ๗๐.

^๖ Lynton K. Caldwell, *Environment: A Challenge in Modern Society*, (New York: Doubleday, ๑๙๗๐), p. ๒.

Clarke Cochran and other^๗ ได้กำหนดความหมายของนโยบายสาธารณะว่า หมายถึง ขั้นตอนการปฏิบัติที่เกิดขึ้นโดยเจตนาเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของหน่วยงานหรือบุคลากรของรัฐในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะชน

Kennett Prewitt & Sidney Verba^๘ นโยบายสาธารณะ หมายถึง พันธะสัญญา ระยะยาวในการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นแบบแผนของรัฐบาล โดยมุ่งถึงสิ่งที่รัฐบาลกระทำจริง มากกว่าสิ่งที่รัฐบาลพูด ดังนั้น เพื่อให้สามารถเข้าใจนโยบายสาธารณะของรัฐบาลได้อย่างชัดเจน ประชาชนต้องติดตามการบัญญัติกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ และการนำนโยบายไปปฏิบัติของฝ่ายรัฐบาลอย่างใกล้ชิด

Heinz Eulau & Kennett Prewitt^๙ นโยบายสาธารณะ หมายถึง การตัดสินใจที่มีจุดยืนของรัฐบาล ซึ่งจะต้องมีการกระทำที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่มีพันธะผูกพันในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

Mark Considine^{๑๐} นโยบายสาธารณะ มีความหมาย ดังนี้

ประการที่หนึ่ง มีการกำหนดความชัดเจนของค่านิยมและความตั้งใจของสังคม

ประการที่สอง มีพันธะผูกพันในการจัดสรรงบประมาณ และบริการแก่ประชาชน

ประการที่สาม ให้สิทธิและเอกสิทธิ์แก่ประชาชน

Hugh Hecla^{๑๑} นโยบายสาธารณะ หมายถึง ชุดของการกระทำของรัฐบาล หรือสิ่งที่รัฐบาลไม่กระทำ หรือสิ่งที่รัฐบาลตกลงใจที่จะกระทำจริงๆ โดยประกอบไปด้วยชุดของการกระทำที่เป็นระบบที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา

ศุภชัย ยาวะประภาษ^{๑๒} ได้ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะว่า เป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาในอดีต กิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน และกิจกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

กุลธณ ธนาพงศธร^{๑๓} ได้สรุปความหมายของนโยบายสาธารณะว่า เป็นแนวทางกว้างๆ ที่รัฐบาลของประเทศหนึ่งๆ ได้กำหนดขึ้นเป็นโครงการ แผนการหรือกำหนดการเอาไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นหนทางชี้แนะให้มีการปฏิบัติต่างๆ ตามมาทั้งหมดเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

^๗ Clarke Cochran and other, *American Public Policy: An Introduction*, (New York: St. Martin's Press, ๑๙๘๒), p. ๔.

^๘ ศศิชา สืบแสง, *นโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.google.co.th/url?sa> [๑๗ มี.ค. ๒๕๕๘].

^๙ เรื่องเดียวกัน.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๒} ศุภชัย ยาวะประภาษ, *นโยบายสาธารณะ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

^{๑๓} กุลธณ ธนาพงศธร, “แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ”, ใน *เอกสารการสอนชุดวิชานโยบายสาธารณะและการวางแผน*, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๙.

อมร รักษาสัตย์^{๑๔} ได้อธิบายความหมายของนโยบายสาธารณะว่า หมายถึง ความคิดของรัฐบาลที่จะทำอะไรหรือไม่ อย่างไร อย่างไร เมื่อใด โดยมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การกำหนดเป้าหมาย หลักการและกลวิธีที่จะปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ และการเตรียมการสนับสนุนต่างๆ

จากความหมายของนโยบายสาธารณะดังกล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถบ่งชี้สาระสำคัญของนโยบายสาธารณะได้ว่า นโยบายสาธารณะเป็นกิจกรรมและกรอบแนวคิด เป็นความต้องการหรือวัตถุประสงค์ ข้อเสนอเพื่อนำไปปฏิบัติ อันเกิดจากการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย โดยรัฐจะดำเนินการในรูปของโครงการหรือกิจกรรม และรัฐก็เป็นผู้รับผิดชอบทั้งในการบริหารนโยบาย และในเชิงคุณธรรม

๒.๑.๒ องค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ

ได้มีนักวิชาการพยายามจำแนกองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะไว้หลายมิติด้วยกัน ในที่นี้ผู้เขียนจะประมวลองค์ประกอบที่สำคัญจากนักวิชาการ ซึ่งได้ให้ความชัดเจนในประเด็นว่าด้วยองค์ประกอบต่อไป

James Anderson^{๑๕} ได้ระบุถึงองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะไว้ว่า นโยบายสาธารณะ ประกอบด้วย

ประการที่หนึ่ง จะต้องเป็นการกระทำที่มีเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวกำหนดขึ้นมาเพื่อมุ่งตอบสนองแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้น

ประการที่สอง เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ประการที่สาม เป็นสิ่งที่รัฐบาลควรกระทำเพราะเป็นกิจกรรมหรือหน้าที่ของรัฐบาล เช่น การควบคุมภาวะเงินเฟ้อ การสนับสนุนส่งเสริมให้มีการสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ประการที่สี่ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของรัฐที่จะกระทำหรืองดเว้นที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

ประการที่ห้า เป็นเอกสารที่มีผลทางกฎหมายคือ เมื่อรัฐบาลได้กำหนดเป็นนโยบายในรูปกฎหมายออกมาแล้ว ประชาชนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตาม เช่น เรื่องของการเสียภาษี ไม่ว่าจะ เป็นภาษีเงินได้หรือภาษีนิติบุคคล ซึ่งในแง่นี้จะเห็นได้ว่า นโยบายสาธารณะของรัฐแตกต่างไปจากนโยบายของเอกชนที่ไม่มีอำนาจบังคับ

ในขณะที่ **Robert Lineburry & Ira Sharkansky**^{๑๖} กล่าวถึงสาระหรือองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะคล้ายคลึงกับ Anderson โดยระบุว่า นโยบายสาธารณะประกอบด้วย

ประการที่หนึ่ง นโยบายจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน

^{๑๔} ออมร รักษาสัตย์, “สถาบันและกระบวนการเพื่อการพัฒนาโยบายในประเทศไทย”, *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์*, ๒๕(๑๘), หน้า ๑๘.

^{๑๕} James E. Anderson, *Public Policy Making*, (New York: Holt, Winston Rinehart, ๑๙๗๕), p. ๓.

^{๑๖} Robert Lineburry & Ira Sharkansky, *Urban Politics and Public Policy*, (New York: Harpers Row, ๑๙๗๐), pp. ๑๙๐-๑๙๑.

ประการที่สอง จะต้องประกอบด้วยลำดับชั้นของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีแผนอันจะก่อให้เกิดการบรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

ประการที่สาม จะต้องประกอบด้วยวิธีการกระทำต่าง ๆ ที่สามารถเลือกนำมาปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับเวลาและสถานที่

ประการที่สี่ จะต้องมีการประกาศให้ประชาชนได้ทราบล่วงหน้าโดยทั่วถึงกัน

ประการสุดท้าย จะต้องมีการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนต่างๆ ตามที่ได้ตัดสินใจเลือกไว้แล้ว

ส่วนองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะที่ James Anderson และ Robert Lineberry กับ Ira Sharkansky ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ ดังตารางต่อไปนี้^{๑๗}

ตารางที่ ๒.๑ แสดงการเปรียบเทียบขององค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ

James Anderson	Robert Lineberry และ Ira Sharkansky
๑. จะต้องเป็นการกระทำที่มีเป้าหมายชัดเจน	๑.จะต้องมีวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน
๒.เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ	๒.จะต้องประกอบด้วยลำดับชั้นของพฤติกรรมต่างๆ ที่มีแผนอันจะก่อให้เกิดการบรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้
๓.เป็นสิ่งที่รัฐบาลควรกระทำ เพราะเป็นกิจกรรมหรือหน้าที่ของรัฐ	๓.จะต้องประกอบด้วยวิธีการกระทำต่างๆ ที่สามารถเลือกนำมาปฏิบัติได้
๔.เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของรัฐที่จะกระทำหรืองดเว้นที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง	๔.จะต้องประกาศให้ประชาชนทราบล่วงหน้าโดยทั่วถึง
๕.เป็นเอกสารที่มีผลทางกฎหมาย	๕.จะต้องมีการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ตามที่ได้ตัดสินใจเลือกไว้แล้ว

ในขณะที่ จูมพล หนีมพานิช^{๑๘} ได้แจกแจงองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะไว้ว่ามีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและมีความสอดคล้องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน วัตถุประสงค์ของนโยบายที่ดีนั้นจะต้องชัดเจน วัดได้และปฏิบัติได้ และจะต้องสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวมด้วย เช่น กำหนดวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาในปัจจุบันหรือวัตถุประสงค์ในการป้องกันปัญหาในอนาคต ถ้า

^{๑๗} จูมพล หนีมพานิช, การวิเคราะห์นโยบาย: ขอบข่าย แนวคิดทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

^{๑๘} สมพิศ สุขแสน, นโยบายสาธารณะและการวางแผน, (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๕-๖.

วัตถุประสงค์ใดตอบสนองเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเท่านั้น ย่อมถือว่าไม่สอดคล้องกับการบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตย และไม่เป็นวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของนโยบายสาธารณะ

๒. เป็นแนวทางปฏิบัติกว้างๆ ของรัฐบาล โดยที่รัฐบาลได้ตัดสินใจในเพื่อให้มีการกระทำหรือดำเนินการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการตัดสินใจเลือกทางเลือกใดนั้น จะต้องผ่านการพิจารณาอย่างสุ่มรอบคอบแล้วว่า เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างดีที่สุดแต่จะกำหนดเป็นแนวทางกว้างๆ ไม่มีรายละเอียดมากนักหรือค่อนข้างเป็นนามธรรม (Abstract) เพื่อให้ฝ่ายข้าราชการประจำ แปลงนโยบายให้เป็นรูปธรรม (Concrete) คือเป็นแผนงาน (Program) หรือโครงการ (Project) ก่อนนำไปปฏิบัติ

๓. มีความเป็นไปได้ในการนำเอานโยบายไปปฏิบัติ นโยบายสาธารณะที่กำหนดขึ้นนั้นจะต้องมีการกำหนดแนวทางหรือหลักการในการนำนโยบายไปปฏิบัติด้วย เพื่อให้นโยบายสาธารณะนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หากสิ่งใดที่กำหนดขึ้นแล้วไม่อยู่ในวิสัยที่จะกระทำให้สำเร็จได้ สิ่งนั้นมีใช้นโยบายสาธารณะ แต่จะเป็นเพียงความเพ้อฝันมากกว่า หรือหากรัฐบาลออกนโยบายมาเพียงเพื่อตอบสนองการเรียกร้องของกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยไม่มีความจริงจังและจริงจังในการนำไปปฏิบัติก็ไม่ถือว่าเป็นนโยบายสาธารณะที่ดี

๔. เป็นกิจกรรมที่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเป็นเอกสารที่มีผลทางกฎหมาย มีใช้คำกล่าวลอยๆ ด้วยวาจา ซึ่งผู้กำหนดนโยบายจะตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของคนจำนวนมาก มีใช้ตัดสินใจเพื่อประโยชน์เฉพาะบุคคล และครอบคลุมทั้งกิจกรรมในประเทศ และระหว่างประเทศ

๕. เป็นทางเลือกที่รัฐบาลจะกระทำ โดยพิจารณาจากผลการวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ทั้งการวิเคราะห์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการว่า ทางเลือกนั้นเกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยรวมจริงหรือไม่

๖. นโยบายสาธารณะนั้นจะต้องมีการประกาศให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้โดยทั่วกัน ซึ่งการประกาศนี้อาจจะกระทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การแถลงต่อรัฐสภา การนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี การประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา การประกาศตามระบบราชการ การประกาศผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นต้น

จากข้อความดังกล่าวข้างนั้น ทำให้ทราบได้ว่า การศึกษาถึงองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ตลอดจนเข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของนโยบายสาธารณะ และการนำนโยบายสาธารณะนั้นไปปฏิบัติให้บรรลุผล เพราะเมื่อเข้าใจองค์ประกอบของนโยบายแล้ว ผู้กำหนดนโยบายจะได้ตัดสินใจกำหนดนโยบายเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในการสร้างความยุติธรรมแก่คนในประเทศต่อไป

๒.๑.๓ ประโยชน์ของการศึกษานโยบายสาธารณะ

การศึกษานโยบายสาธารณะ ไม่ว่าจะศึกษาโดยวิธีการใด และในขอบเขตใดก็ตาม ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งในด้านความคิดทางวิชาการ ด้านการกำหนดนโยบาย ด้านการนำไปสู่การปฏิบัติ ตลอดจนการประเมินผลนโยบายหลายประการด้วยกัน ซึ่งในที่นี้ จะอธิบายโดยสรุป ๔ ประการ คือ

๑. ทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจว่า นโยบายสาธารณะของประเทศหนึ่งๆ มีอะไรบ้าง ทำไมจึงต้องมีนโยบายเช่นนี้ ใครเป็นผู้ริเริ่มหรือมีส่วนผลักดันให้เกิดนโยบายเช่นนั้นขึ้นมา นโยบายนี้มีกระบวนการนำไปปฏิบัติอย่างไร ผลลัพธ์ของนโยบายที่มีต่อประชาชนและสังคมเป็นเช่นไร ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร เป็นต้น

๒. ทำให้ทราบถึงกระบวนการของนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process) ซึ่งกระบวนการนโยบายสาธารณะโดยทั่วไปมี ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการกำหนดนโยบาย ขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติ และขั้นตอนการประเมินผลนโยบาย นอกจากนี้ผู้ศึกษายังจะได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับผู้เกี่ยวข้องในการนำนโยบายไปปฏิบัติทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ปัจจัยต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำนโยบายนั้นๆ ไปปฏิบัติ นั่นก็คือเมื่อได้ศึกษานโยบายสาธารณะแล้วจะทำให้เป็นคนช่างสังเกต ช่างสงสัย ช่างคิดค้น และหาสาเหตุ ตลอดจนขอบวิเคราะห์ ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มากยิ่งขึ้น

๓. ทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพ (Efficiency) ของสถาบันทางการเมืองและผู้นำทางการเมืองของประเทศหนึ่ง ๆ ในขณะนั้นว่ามีมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพราะว่านโยบายสาธารณะที่รัฐบาลต่างๆ กำหนดขึ้นมาจะเป็นภาพสะท้อนให้เห็นผลผลิตของกระบวนการทางการเมืองของประเทศนั้นๆ กล่าวคือนโยบายสาธารณะของประเทศใดประเทศหนึ่งมีลักษณะเป็นอย่างไรนั้น ย่อมเป็นผลมาจากการกำหนดนโยบายของผู้มีอำนาจทางการเมือง หรือของหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ รวมตลอดถึงความสามารถของคณะบุคคลที่ประกอบเป็นรัฐบาลนั้น และอาจรวมไปถึงสมรรถนะของระบบการเมืองของประเทศนั้นด้วย

๔. ทำให้ทราบถึงวิธีการต่างๆ ในการวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีเหตุผล มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน และเชื่อถือได้ กล่าวคือการศึกษานโยบายสาธารณะนั้นมิได้มีวัตถุประสงค์เพียงแค่ว่าให้จดจำและเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับนโยบายเท่านั้น หากแต่มีวัตถุประสงค์ที่กว้างขวางกว่านั้นอีก คือต้องการให้ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ที่มาหรือสาเหตุ (Cause) ของนโยบาย และผลกระทบ (Effect) ของการมีนโยบาย โดยใช้วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการเชิงประจักษ์ (Empirical Method) อาทิเช่น การสำรวจ การสังเกต การสอบถาม การทดลอง การวิเคราะห์ การประเมิน ฯลฯ ซึ่งเป็นวิธีการที่ยอมรับกันว่า เป็นสากลนิยม

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ประโยชน์ของการศึกษานโยบายสาธารณะนั้นมีมากทั้งต่อผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ตลอดจนประชาชนหรือผู้รับผลของนโยบายนั้นๆ

๒.๑.๔ ความสำคัญของนโยบายสาธารณะ

ความสำคัญของนโยบายสาธารณะสามารถจำแนกได้ ๒ ลักษณะที่สำคัญ คือ ความสำคัญต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและความสำคัญในฐานะเป็นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ

๑. ความสำคัญต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

นโยบายสาธารณะมีความสำคัญต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง ๔ ฝ่าย คือ

๑.๑ ความสำคัญต่อประชาชน จากการศึกษาแนวคิดของนโยบายสาธารณะพบว่านโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตของระบบการเมืองที่สอดคล้องต่อความต้องการหรือข้อเรียกร้องของประชาชน(Demands) และพลังสนับสนุนของประชาชน (supports) นโยบายสาธารณะ

ต้องมีเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของประชาชน ปัญหาและความต้องการของประชาชนจำแนกได้เป็น ๓ ประเภทที่สำคัญ ได้แก่

๑.๑.๑ ปัญหาข้อขัดข้อง เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาในอดีต และมีแนวโน้มมากขึ้นในอนาคต เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการไม่รู้หนังสือ เป็นต้น

๑.๑.๒ ปัญหาการป้องกัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นประจำ ถ้าได้มีการเตรียมการป้องกันก็จะสามารถแก้ไขได้ เช่น ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาฝนแล้ง ปัญหาไฟป่า เป็นต้น

๑.๑.๓ ปัญหาเชิงพัฒนา เป็นปัญหาที่ไม่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่จะเกิดขึ้นในอนาคต การมองปัญหาต้องอาศัยวิสัยทัศน์ (Vision) ของผู้นำในการมองปัญหาในอนาคตที่เรียกว่า การปฏิบัติการเชิงรุก (proactive) ปัญหาเชิงพัฒนาในปัจจุบันมุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เพื่อเป็นครัวของโลก เป็นศูนย์กลางแห่งแพชชั่น เป็นศูนย์กลางสุขภาพและความงาม เป็นต้น

๑.๒ ความสำคัญต่อนักการเมือง จากการศึกษาแนวความคิดต่อนักการเมือง พบว่า เป็นผู้กำหนดนโยบายสาธารณะ เพื่อจัดสรรคุณค่าทางสังคมให้สอดคล้องต่อข้อเรียกร้องของประชาชน เช่น ข้อเรียกร้องในการปราบปรามผู้มีอิทธิพล ข้อเรียกร้องในการดูแลรักษาสุขภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นต้น

๑.๓ ความสำคัญต่อนักบริหาร จากการศึกษาแนวความคิดของนักบริหาร พบว่า เป็นผู้นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล (effectiveness) และประสิทธิภาพ (efficiency) นักบริหารจะต้องมีความรู้ความสามารถในการแปลงนโยบายไปสู่แผน แผนงานและโครงการ รวมทั้งสร้างการยอมรับ สร้างพลังความร่วมมือ และสร้างการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นักบริหารที่ดี คือ ผู้นำนโยบายที่ดีไปสู่การแก้ไขปัญหาและความต้องการของประชาชน นักบริหารในที่นี้หมายถึง ข้าราชการในกระทรวงทบวงกรมที่เป็นราชการส่วนกลาง ข้าราชการในจังหวัดและอำเภอส่วนภูมิภาค ข้าราชการและพนักงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล กรุงเทพมหานครและพัทยา นอกจากนี้ยังหมายถึงพนักงานที่มีส่วนร่วมในการนำนโยบายไปปฏิบัติ จากองค์การมหาชนองค์การของรัฐ ที่ไม่ใช่ราชการ องค์การรัฐวิสาหกิจ องค์การธุรกิจเอกชน องค์การภาคประชาชนและประชาสังคม ความสำเร็จของการนำเอานโยบายไปปฏิบัติ (policy implementation) ขึ้นอยู่กับพลังความร่วมมือของทุกคน ทุกองค์การเข้าด้วยกัน

๑.๔ ความสำคัญต่อนักวิชาการ จากการศึกษาแนวความคิดของนักวิชาการพบว่า ความสำเร็จของนโยบายสาธารณะขึ้นอยู่กับการศึกษาวิเคราะห์วิจัยประเมินผลนโยบายสาธารณะของนักวิชาการที่มีส่วนร่วมและมีบทบาทในการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะมีบทบาทในการประเมินผลนโยบายสาธารณะ นโยบายสาธารณะจะดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าทางสังคมที่กำหนดไว้หรือไม่ขึ้นอยู่กับการประเมินแผนงานการประเมินโครงการ การประเมินนโยบาย ทำให้ทราบถึงความสำเร็จของนโยบายทั้งเนื้อหาสาระและทั้งการปฏิบัติให้เกิดผลต่อประชาชน นักวิชาการที่ทำหน้าที่วิเคราะห์และประเมินนโยบาย ต้องมีความเป็นกลางไม่ลำเอียง ใช้หลักวิจัยประเมินผลแบบวิทยาศาสตร์ เพื่อการเสนอนโยบายที่ดีกว่าและหนทางที่จะบรรลุเป้าหมายของนโยบายที่ดีกว่า นักวิชาการจะช่วยเป็นกระจุกส่งให้นักการเมืองไม่มีการทุจริตเชิงนโยบาย ด้วยการ

สร้างกิจกรรมและโครงการจำนวนมากเพื่อใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งค่าใช้จ่ายที่ต้องลงทุนไม่คุ้มกับผลตอบแทนที่รับตามแนวคิดที่เรียกว่า ต้นทุน-ผลตอบแทน (Cost-benefit)

๒. ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)^{๑๙} หรือสภาพัฒน์ ได้ระบุไว้ว่า นโยบายสาธารณะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศใน ๕ ด้านหลัก คือ

๒.๑ เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการสร้างเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยึดทางสายกลางที่ยืนอยู่บนพื้นฐานความสมดุลที่พอดี รู้จักพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน ความอยู่ดี มีสุขของคนไทย และมีการพัฒนาการอย่างมีดุลยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยยังรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย สร้างจิตสำนึกให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ทักษะคิดและกระบวนการทำงาน ให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ คุณภาพ รู้เท่าทันและก้าวทันโลกโดยมีความสามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีอย่างคุ้มค่าและเหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และมีความยืดหยุ่นที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงควบคู่กันไปกับความมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต ดังนั้น การกำหนดนโยบายสาธารณะจึงต้องจำเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในด้านการสร้างเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๒ เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการสร้างสังคมไทยที่พึงประสงค์ สังคมไทยที่พึงประสงค์มี ๓ ด้านคือ

๒.๒.๑ สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุลและพึ่งพาตนเองได้ โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีวินัย เคารพกฎหมายและมีความรับผิดชอบ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน พัฒนาเมืองและชนบทให้มีความน่าอยู่ มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี มีระบบการเมืองการปกครองที่โปร่งใส มีกระบวนการยุติธรรมที่เป็นที่พึ่งของประชาชนและมีความเป็นธรรมในด้านสังคม

๒.๒.๒ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยพัฒนาคนให้คิดเป็นทำเป็น เรียนรู้ตลอดชีวิตมีเหตุผลและยอมรับความเปลี่ยนแปลง มีการเสริมสร้างฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีนวัตกรรม (Innovation) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสร้างทุนทางปัญญา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ควบคู่ไปกับการสืบสานประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

๒.๒.๓ สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่มีการดำรงไว้ซึ่งคุณธรรม และคุณค่าของสังคมไทยที่พึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน มีการดูแลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและยากจน รักษาไว้สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม และพัฒนาเครือข่ายของชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

๒.๓ เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการสร้างความมั่นคงแห่งชาติ การต่างประเทศและอำนวยความยุติธรรม ใน ๖ เรื่องสำคัญ คือ

^{๑๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔-๒๕.

๒.๓.๑ สร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชนในการผนึกกำลังสำหรับการเผชิญหน้ากับวิกฤติ ป้องกัน และเตือนภัยล่วงหน้าสำหรับปัญหาความมั่นคงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

๒.๓.๒ นำศักยภาพของกองทัพไทยในยามปกติเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

๒.๓.๓ จัดเตรียมพัฒนากองทัพอย่างเป็นระบบทันสมัยและมีขีดความสามารถที่จะทำการรบได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกระดับสถานการณ์ที่กระทบต่อผลประโยชน์ของชาติ

๒.๓.๔ พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างประเทศในการป้องกันการค้าการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ

๒.๓.๕ กระชับความสัมพันธ์และความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านและส่งเสริมความร่วมมือเอเชีย (Asia Cooperation Dialogue: ACD) ตลอดจนดำเนินการทูตเชิงรุกในระดับทวิภาคีและพหุภาคี

๒.๓.๖ การพัฒนาระบบยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและมีความเป็นธรรม

๒.๔ เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ ใน ๒ ด้านคือ

๒.๔.๑ การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทยในเวทีโลกภายใต้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจะเน้นความสำคัญและทิศทางในการสร้างให้อุตสาหกรรมของประเทศมีความแตกต่าง (differentiation) และเน้นพัฒนาการผลิตเชิงตอบสนองลูกค้าส่วนใหญ่ (mass customization) มากกว่าตอบสนองผู้ผลิตส่วนใหญ่ (mass production) เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาวัฏจักรของการผลิตภัณฑ์ที่มีระยะเวลาสั้นลง ดังนั้น ต้องมีการกำหนดจุดยืน (positions) อุตสาหกรรมให้ในตลาดโลกให้ชัดเจน ควบคู่กับการคำนึงถึงความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ (demand driven) โดยการพัฒนาความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า (customer responsiveness) และส่งมอบสินค้าตรงเวลาและรวดเร็วเพื่อให้สามารถสร้างความได้เปรียบด้านประหยัดความเร็ว (economies of speed)

๒.๔.๒ การพัฒนาศักยภาพด้านการแข่งขันที่เน้นเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางด้านความรู้ (know-ledge-based) จำเป็นต้องมีการดำเนินงานทางด้านนวัตกรรม การสร้างพื้นฐานของการวิจัยและการพัฒนา โดยเฉพาะด้านคุณภาพและมาตรฐานของผลิตภัณฑ์

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศประมวลได้ดังตาราง ต่อไปนี้^{๒๐}

^{๒๐} เสน่ห์ จุ้ยโต, “แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ”, ใน ประมวลสาระชุดวิสัยทัศน์นโยบายสาธารณะและการบริหารโครงการ, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑-๑๒.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

แนวคิดเดิม	แนวคิดใหม่	
การแข่งขันที่อาศัยขนาด (scale based competition)	การแข่งขันที่อาศัยความเร็ว (speed based competition)	
ทรัพย์สินที่จับต้องได้ (tangible assets)	ทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (intangible assets)	
ทรัพย์สินเจ้าของคนเดียว (owning assets)	ทรัพย์สินเจ้าของเป็นกลุ่มหรือเครือข่าย (network assets)	
พึ่งพิงที่ดินทุนแรงงาน (capital based)	พึ่งพิงความคิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์กรรมใหม่ (creative based)	
อยู่บนพื้นฐานการผลิต (production based)	อยู่บนพื้นฐานบริโภค (consumption based)	
ลดต้นทุนการผลิต (comparative advantage)	เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน (competitive advantage)	
ผลิตเพิ่มรายได้เพิ่ม (investment driven)	สร้างมูลค่าเพิ่มโดยห่วงโซ่มูลค่า (value chain)	

๒.๕ เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการพัฒนาสังคม การแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิต ใน ๘ ด้านคือ

๒.๕.๑ พัฒนาระบบประกันสุขภาพให้บรรลุเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้า โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางการเงินของสถานพยาบาลและภาระการคลังของประเทศ

๒.๕.๒ เร่งรัดการปฏิรูประบบการศึกษาเชื่อว่าเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศรวมทั้งเป็นรากฐานสำคัญให้ประเทศไทยแข่งขันในเวทีโลก

๒.๕.๓ การพัฒนาโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (social safety net) และระบบประกันสังคมเพื่อลดผลกระทบทางลบสำหรับผู้ว่างงาน กลุ่มคนในสังคมด้อยโอกาส เช่น กลุ่มคนเร่ร่อน กลุ่มคนต่างด้าว กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

๒.๕.๔ การประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาผู้ติดยาเสพติด กลุ่มบุคคลหรือเสี่ยงต่อการติดยาเสพติดแบบบูรณาการ

๒.๕.๕ การส่งเสริมเอกลักษณ์และคุณค่าของความเป็นไทย

๒.๕.๖ การส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน

๒.๕.๗ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

๒.๕.๘ การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจน

สำหรับประเทศไทย ถือว่า นโยบายสาธารณะมีความสำคัญในการบริหารประเทศอย่างมาก จนมีการกำหนดแนวนโยบายแห่งรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวดที่ ๕ ซึ่งว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ^{๒๑} ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑) แนวนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ

มาตรา ๗๗ รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งเขตอำนาจรัฐ และต้องจัดให้มีกำลังทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย จำเป็น และเพียงพอ เพื่อพิทักษ์รักษาเอกราช อธิปไตย ความมั่นคงของรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์แห่งชาติ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อการพัฒนาประเทศ

๒) แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน

มาตรา ๗๘ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้

(๑) บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ

(๒) จัดระบบการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ให้มีขอบเขต อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบที่ชัดเจนเหมาะสมแก่การพัฒนาประเทศ และสนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัด เพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่

(๓) กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่น ให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น

(๔) พัฒนาระบบงานภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ คุณธรรม และจริยธรรมขอเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงาน เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการ

(๕) จัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่น เพื่อให้การจัดทำและการให้บริการสาธารณะเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน

^{๒๑} สถาบันพระปกเกล้า, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑-๒๘.

(๖) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม

(๗) จัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง รวมทั้งจัดให้มีสภาพพัฒนาการเมืองที่มีความเป็นอิสระ เพื่อติดตามสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าวอย่างเคร่งครัด

(๘) ดำเนินการให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้รับสิทธิประโยชน์อย่างเหมาะสม

๓) แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม

มาตรา ๗๙ รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรา ๘๐ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

(๑) คุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาปฐมวัย ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้

(๒) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สภาวะที่ยั่งยืนของประชาชน รวมทั้งจัดและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เอกชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพและการจัดบริการสาธารณสุข โดยผู้มีหน้าที่ให้บริการดังกล่าวซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจริยธรรม ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

(๓) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๔) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

(๕) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวិชาชีพในศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ และเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษาวิชาชีพที่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาวิชาชีพจากรัฐ

(๖) ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลูกจิตสำนึกและเผยแพร่วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔) แนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม

มาตรา ๘๑ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมดังต่อไปนี้

(๑) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้องรวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

(๒) ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิดทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน

(๓) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายที่ดำเนินการเป็นอิสระ เพื่อปรับปรุงและพัฒนากฎหมายของประเทศ รวมทั้งการปรับปรุงกฎหมายให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญโดยต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายนั้นประกอบด้วย

(๔) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ดำเนินการเป็นอิสระ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

(๕) สนับสนุนการดำเนินการขององค์กรภาคเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว

๕) แนวนโยบายด้านการต่างประเทศ

มาตรา ๘๒ รัฐต้องส่งเสริมสัมพันธไมตรีและความร่วมมือกับนานาประเทศ และพึงถือหลักในการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ตลอดจนต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี รวมทั้งตามพันธกรณีที่ได้กระทำไว้กับนานาประเทศและองค์การระหว่างประเทศ

รัฐต้องส่งเสริมการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวเกี่ยวกับนานาประเทศ ตลอดจนต้องให้ความคุ้มครองและดูแลผลประโยชน์ของคนไทยในต่างประเทศ

๖) แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ

มาตรา ๘๓ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

มาตรา ๘๔ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

(๑) สนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีและเป็นธรรมโดยอาศัยกลไกตลาด และสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยต้องยกเลิกและละเว้นการตรากฎหมายและ

กฎเกณฑ์ที่ควบคุมธุรกิจซึ่งมีบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และต้องไม่ประกอบกิจการที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม หรือการจัดให้มีสาธารณูปโภค

(๒) สนับสนุนให้มีการใช้หลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล ควบคู่กับการประกอบกิจการ

(๓) ควบคุมให้มีการรักษาวินัยการเงินการคลังเพื่อสนับสนุนเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีอากรให้มีความเป็นธรรม และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม

(๔) จัดให้มีการออมเพื่อการดำรงชีพในยามชราแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างทั่วถึง

(๕) กำกับให้การประกอบกิจการมีการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม ป้องกันการผูกขาดตัดตอนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม และคุ้มครองผู้บริโภค

(๖) ดำเนินการให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม คุ้มครอง ส่งเสริมและขยายโอกาสในการประกอบอาชีพของประชาชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการ และการประกอบอาชีพ

(๗) ส่งเสริมให้ประชากรวัยทำงานมีงานทำ คุ้มครองแรงงานเด็กและสตรี จัดระบบแรงงานสัมพันธ์และระบบไตรภาคีที่ผู้ทำงานมีสิทธิเลือกผู้แทนของตน จัดระบบประกันสังคม รวมทั้งคุ้มครองให้ผู้ทำงานที่มีคุณค่าอย่างเดียวกันได้รับค่าตอบแทน สิทธิประโยชน์ และสวัสดิการที่เป็นธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ

(๘) คุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรในการผลิตและการตลาด ส่งเสริมให้สินค้าเกษตรกรได้รับผลตอบแทนสูงสุด รวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปของสภาเกษตรกรเพื่อวางแผนการเกษตรและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร

(๙) ส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์ให้เป็นอิสระ และการรวมกลุ่มการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตลอดทั้งการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อดำเนินกิจการด้านเศรษฐกิจ

(๑๐) จัดให้มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐในทางเศรษฐกิจ และต้องมีให้สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนอยู่ในความผูกขาดของเอกชนอันอาจก่อความเสียหายแก่รัฐ

(๑๑) การดำเนินการใดที่เป็นเหตุให้โครงสร้างหรือโครงข่ายขั้นพื้นฐานของกิจการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของรัฐอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน หรือเพื่อความมั่นคงของรัฐตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน หรือทำให้รัฐเป็นเจ้าของน้อยกว่าร้อยละห้าสิบเอ็ด จะกระทำมิได้

(๑๒) ส่งเสริมและสนับสนุน กิจการพาณิชย์นาวี การขนส่งทางราง รวมทั้งการดำเนินการตามระบบบริหารจัดการขนส่งทั้งภายในและระหว่างประเทศ

(๑๓) ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรภาคเอกชนทางเศรษฐกิจทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง

(๑๔) ส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม
ในทางเศรษฐกิจ

๗) แผนนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๘๕ รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และ
สิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

(๑) กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความ
สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและการดูแล
รักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยต้อง
ให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

(๒) กระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมี
กรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึงโดยการปฏิรูปที่ดินหรือวิธีอื่น รวมทั้ง
จัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมแก่การเกษตร

(๓) จัดให้มีการวางผังเมือง พัฒนา และดำเนินการตามผังเมืองอย่างมี
ประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

(๔) จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็น
ระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้
ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล

(๕) ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่
ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิต
ของประชาชน โดยประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการ
กำหนดแนวทางการดำเนินงาน

๘) แผนนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญา และพลังงาน

มาตรา ๘๖ รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญาและ
พลังงาน ดังต่อไปนี้

(๑) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้าน
ต่างๆ โดยจัดให้มีกฎหมายเฉพาะเพื่อการนี้จัดงบประมาณสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยและให้มี
สถาบันการศึกษาและพัฒนา จัดให้มีการใช้ประโยชน์จากผลการศึกษาและพัฒนา การถ่ายทอด
เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ และการพัฒนาบุคลากรที่เหมาะสม รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ด้าน
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสนับสนุนให้ประชาชนใช้หลักด้านวิทยาศาสตร์ในการ
ดำรงชีวิต

(๒) ส่งเสริมการประดิษฐ์หรือการค้นคิดเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ รักษาและพัฒนา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย รวมทั้งให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

(๓) ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย พัฒนา และใช้ประโยชน์จากพลังงาน
ทดแทนซึ่งได้จากธรรมชาติและเป็นคุณต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

๙) แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนดังต่อไปนี้

(๑) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

(๒) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ

(๓) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น

(๔) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกระดับให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่

(๕) ส่งเสริมและให้การศึกษแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตราดังกล่าวนี้ จำต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า เมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดประเด็นนโยบาย รัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศก็ต้องกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ หากมองในมิติความสำคัญของนโยบายสาธารณะ มีความชัดเจนว่า นโยบายสาธารณะถูกยกระดับขึ้นไปเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ จากเดิมนโยบายสาธารณะเป็นเพียงคำพูดที่เพ้อฝันของผู้นำประเทศในแต่ละยุคสมัย

กล่าวโดยสรุป นโยบายสาธารณะ มีความสำคัญในฐานะที่เป็นกลยุทธในการบริหารประเทศ เป็นกลไกในการแก้ปัญหาสังคม เป็นกลไกเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม เป็นกลไกกระจายรายได้สู่ประชาชน เป็นกลไกการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เป็นกลไกความมั่นคงของรัฐ และเป็นกลไกการเจรจาระหว่างประเทศ

๒.๑.๕ ลักษณะของนโยบายสาธารณะ

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของนโยบายสาธารณะอย่างละเอียดรอบคอบนั้นจะช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะในมิติที่แตกต่างไปจากความหมายและองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะตามที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น เพราะจะทำให้เห็นภาพรวมของปัญหา นโยบาย จนกระทั่งถึงปัจจัยที่จะเอื้อต่อความสำเร็จของนโยบาย ซึ่งในที่นี้ จะขออธิบายถึงลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปของนโยบายสาธารณะ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นปัญหาที่ยุ่งยาก สลับซับซ้อนมาก (Complex Social Problems) หมายความว่าปัญหาที่จำเป็นต้องมีนโยบายสาธารณะมาแก้ไขนั้น จะต้องเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อคนส่วนรวมหรือคนจำนวนมาก และคนเหล่านั้นไม่พึงประสงค์ และต้องการให้มีการแก้ไขปัญหานั้นร่วมกัน เช่น ปัญหายาเสพติด หรือปัญหาอาชญากรรม หรือขณะนั้นอาจจะยังไม่เป็นปัญหาแต่ถ้า

ปล่อยทิ้งไว้อาจเป็นปัญหาในอนาคต เช่น ปัญหาการขาดสารอาหารในวัยเด็ก และปัญหานั้นมักจะมี ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับปัญหาอื่นเป็นลูกโซ่ มิใช่ปัญหาของปัจเจกบุคคล

๒. เกี่ยวข้องกับสหวิทยาการ (Interdisciplinary Approach) คือ นโยบาย สาธารณะที่กำหนดขึ้นมานั้นจะต้องอาศัยองค์ความรู้จากหลายๆ สาขา มาช่วยในการกำหนดนโยบาย สาธารณะและมาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ เช่น สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จิตวิทยาสังคม ฯลฯ เพราะปัญหาใด ปัญหาหนึ่งมิได้เกิดขึ้นมาเฉพาะ แต่มักเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับปัญหาอื่นเป็นลูกโซ่ (Chain Problem) ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาจึงต้องอาศัยการบูรณาการจากศาสตร์หลายสาขา

๓. มีลักษณะส่งเสริมเสถียรภาพ ข้อความต่าง ๆ ในนโยบายที่กำหนดขึ้นนั้น จะต้องมุ่งให้เกิดความมั่นคงแก่ประเทศชาติและเกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ ไม่ เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์ของผู้ที่กำหนดนโยบายและผู้ที่น่านโยบายไปปฏิบัติ

๔. นโยบายสาธารณะต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นมานั้น จะต้องมีความแนบแน่นในแนว เดียวกันที่ชัดเจน นั่นก็คือนโยบายหนึ่งๆ อาจมีรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการนำไปปฏิบัติได้ แต่ ก็จะต้องกำหนดเป้าหมายและวิธีการปฏิบัติในรูปแบบเดียวกันเสมอ

๕. นโยบายสาธารณะที่รัฐบาลชุดหนึ่งๆ กำหนดขึ้นมาควรมีการปฏิบัติอย่าง ต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ถ้าเป็นนโยบายที่เหมาะสม สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของประชาชน มิใช่เป็นการทำๆ หยุดๆ แบบไฟไหม้ฟาง ถ้าเป็นเช่นนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงความไม่จริงจัง และความไม่สามารถในการบริหารประเทศของรัฐบาล

๖. เป็นกระบวนการที่ต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและ ความต้องการของประชาชนตลอดเวลาหรือมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) กล่าวอีกนัยหนึ่ง สภาพแวดล้อมจะเป็นตัวกำหนดความต้องการของประชาชน และกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งประชาชนและ กลุ่มผลประโยชน์จะเรียกร้องให้รัฐบาลกระทำ หรือไม่กระทำบางอย่างเพื่อสนองต่อความต้องการของประชาชน

๗. มีองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย อาทิเช่น องค์ประกอบด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายในแนวทางที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำ กาลเวลา และสภาพการณ์ของแต่ละสังคม

๘. นโยบายสาธารณะที่กำหนดขึ้นมา ต้องมุ่งให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ในอนาคต (Future) กล่าวคือจะเกิดการกระทำภายหลังได้กำหนดนโยบายขึ้นมาแล้วนั่นเอง หรือกระทำนั้นตอน การนำนโยบายไปปฏิบัติ มิใช่เป็นการกระทำก่อน แล้วจึงมีการกำหนดนโยบายขึ้นมาตามหลัง

๙. การกระทำต่าง ๆ ต้องมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ (Goal) เพื่อวัด ความสำเร็จของนโยบาย จุดมุ่งหมายของนโยบายสาธารณะนั้นจะต้องตอบสนองต่อผลประโยชน์ของ ชาติหรือส่วนรวม มิใช่ตอบสนองต่อผลประโยชน์ของบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

๑๐. นโยบายสาธารณะจะบรรลุผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด จะต้องมียุทธศาสตร์ต่าง ๆ สนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติ เช่น มีจำนวนบุคลากร มีภาวะ ผู้นำที่ดี มีงบประมาณ มีเครื่องมืออุปกรณ์ มีความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชน มี การประชาสัมพันธ์ ตลอดจนมีการกำกับดูแล และการประเมินผลที่ต่อเนื่อง เป็นต้น

นโยบายสาธารณะที่พึงปรารถนาว่า ควรมีการพัฒนาการมีส่วนร่วม ของชุมชนท้องถิ่นซึ่ง เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายต่าง ๆ โดยตรง แต่ปัจจุบัน พวกเขามีสิทธิมีส่วนร่วมแค่รับฟังการ ชี้แจงโครงการ หรือให้ข้อมูลบางประการเท่านั้น แต่ไม่เคยที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าควร จะให้มีโครงการนั้น ๆ เกิดขึ้นหรือไม่ นี่เองเป็นที่มาของการต่อต้าน คัดค้าน และประท้วงกันอย่าง ขนานใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นโครงการสร้างเขื่อน โครงการโรงไฟฟ้า และโครงการพัฒนาอะไรต่อมิอะไร จน บางครั้งรุนแรงถึงกับมีการล้มเวทีประชาพิจารณ์ ซึ่งถูกอ้างว่าเป็นเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็น แต่ ชาวบ้านในท้องถิ่นไม่ยอมรับว่านั่นคือ กระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง^{๒๒} จากความเห็นที่กล่าวมา จึง คิดว่าลักษณะของนโยบายสาธารณะที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

๑. ไม่ขัดแย้งต่อรัฐธรรมนูญที่ใช้ปกครองประเทศ
 ๒. ไม่บั่นทอนความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติ ไม่ว่าจะโดยทางตรงและ ทางอ้อม
 ๓. กระบวนการจัดทำนโยบายต้องมีประสิทธิภาพ มีกระบวนการศึกษาปัญหา ต่าง ๆ อย่างมีระบบ ค้นหาสาเหตุที่แท้จริง และหาหนทางแก้ไขที่ดีที่สุด แล้วจึงนำมาออกเป็น นโยบาย
 ๔. นโยบายสาธารณะที่ดี ควรจะเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน หน่วยงาน และองค์กร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน
 ๕. นโยบายสาธารณะนั้นทำให้ประชาชนในประเทศมีความผาสุก และสามารถ อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสมานฉันท์ ไม่ก่อให้เกิดการแตกแยกความสามัคคีของประชาชน
 ๖. วัตถุประสงค์ของนโยบายสาธารณะนั้น ต้องยึดถือผลประโยชน์ของประชาชน จำนวนมาก มิใช่การเพื่อประโยชน์เฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
- การกำหนดนโยบายสาธารณะ เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการนโยบายสาธารณะโดย มีจุดเริ่มต้นด้วยการระบุประเด็นปัญหา นโยบายสาธารณะให้ชัดเจน เพื่อให้มั่นใจว่าปัญหาเหล่านี้เป็น ปัญหาของใคร ถ้าไม่แก้ก็จะเกิดผลอะไรบ้างและถ้ารัฐเข้าไปแก้ไขใครจะได้ประโยชน์และใคร จะเสีย ประโยชน์ ผลกระทบที่จะเกิดจากการแก้ไขปัญหาคือจะเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่และใครจะเป็น ผู้รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติให้ปรากฏผล และการดำเนินการดังกล่าว จะต้องใช้ทรัพยากร อะไรบ้าง โดยผู้กำหนดนโยบายจะต้องมั่นใจว่าการแก้ไขปัญหาคือก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง คุ่มต่อการลงทุน ในเบื้องต้นจะขอกล่าวถึงองค์กรที่เกี่ยวข้องในการกำหนด นโยบายสาธารณะ และจะนำเสนอขั้นตอนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ คือ การระบุประเด็น ปัญหา นโยบายสาธารณะ การจัดทำข้อเสนอทางเลือก และการตัดสินใจนโยบาย ตามลำดับ
- องค์กรที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายสาธารณะ มีดังนี้คือ
๑. ฝ่ายบริหาร หรือ คณะรัฐมนตรี ทำการกำหนดนโยบาย และมีอำนาจสูงสุดในการ ให้ความเห็นชอบต่อข้อเสนอทางเลือกนโยบายต่าง ๆ
 ๒. ฝ่ายนิติบัญญัติ

^{๒๒} อัจฉรา รักยุติธรรม, นโยบายสาธารณะที่พึงปรารถนา, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯธุรกิจ,

๓. หน่วยงานของระบบราชการในระดับต่าง ๆ เป็นผู้จัดทำและเสนอขึ้นมาตามลำดับชั้น จนถึงผู้มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายพิจารณาตัดสิน

๔. หน่วยชำนาญการพิเศษที่ถูกตั้งขึ้นทำหน้าที่ในการจัดทำข้อเสนอแนะนโยบายเพื่อการตัดสินใจ คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดทำข้อเสนอแนะนโยบายให้รัฐบาลตัดสินใจ

ขั้นตอนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ขั้นตอนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ แบ่งออกเป็นขั้นตอนหลัก ๆ ได้ ๓ ขั้นตอน คือ

๑) การระบุประเด็นปัญหา นโยบายสาธารณะ ๒) การจัดทำข้อเสนอทางเลือกนโยบาย และ ๓) การตัดสินใจนโยบาย

๑. การระบุประเด็นปัญหา นโยบายสาธารณะ

โดยทั่วไป ปัญหา นโยบายมักเป็นปัญหาที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน และยากแก่การระบุให้ชัดเจนว่าปมปัญหาอยู่ที่ใด การระบุประเด็นปัญหา นโยบายสาธารณะ เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ง่ายนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตระหนักว่า ขั้นตอนนี้อาจเป็นหัวใจของการแก้ปัญหา นโยบายโดยทั่วไปยังไม่ปรากฏว่ามีวิธีการที่แน่นอนในการระบุประเด็นปัญหา แต่หลักการที่ยอมรับทั่วไป ก็คือ การจะระบุประเด็นปัญหาได้ถูกต้องนั้นต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ไม่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ง่าย

ในขั้นตอนของการระบุปัญหานั้น ผู้มีหน้าที่ระบุปัญหาจะต้องศึกษาปัญหาจนสามารถกำหนดขอบเขตและหัวข้อของปัญหาที่จะนำไปแก้ไข โดยกำหนดเป็นนโยบายต่อไป และกำหนดสภาพที่คาดหวังให้เกิดขึ้นหลังจากแก้ปัญหาเหล่านั้นได้แล้ว หัวข้อดังกล่าวจะเป็นข้อมูลสำคัญที่จะกำหนดทิศทางสำหรับผู้กำหนดนโยบายจะดำเนินการในขั้นต่อไป

อย่างไรก็ตามปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการระบุปัญหา ไม่ได้อยู่ที่ความสามารถของผู้ระบุปัญหาแต่อย่างใด เพราะมักจะปรากฏเสมอว่าปัญหาบางปัญหาถูกมองข้ามไป คือ สภาพการณ์บางอย่างที่เป็นปัญหาอยู่ในสังคมไม่ได้ถูกนำมาระบุว่าเป็นปัญหาก็ทำให้ไม่มีการพยายามหาทางแก้ไข หรือบางครั้งก็มีการสร้างสถานการณ์ให้เป็นปัญหาขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ เช่น ๑) ช่องทางการติดต่อสื่อสาร และการเข้าถึงรัฐบาล ๒) ความเอาใจใส่ของประชาชน ๓) การใช้กลวิธีทางการเมืองซึ่งผู้มีอิทธิพลทางการเมืองกลุ่มผลประโยชน์ สื่อมวลชน และข้าราชการ นิยมใช้เพื่อสนองเจตนารมณ์ เช่น เรียกร้องความสนใจจากรัฐบาล เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง

การระบุประเด็นปัญหา นโยบาย เป็นกระบวนการทางการเมืองที่ให้ผลลัพธ์ ในการแสวงหามาตรการและแนวทางการแก้ไขที่ควรจะเป็น เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่กำลังเผชิญปัญหาอยู่ได้รับการแก้ไข หรือผ่อนคลาย ความเดือดร้อนให้น้อยลง ซึ่งเป็นภารกิจที่รัฐบาลต้องทำเพื่อความอยู่รอดทางการเมือง

๒. การจัดทำข้อเสนอทางเลือกนโยบาย

เมื่อสามารถระบุได้แล้วว่าอะไรคือปัญหา นโยบาย และปัญหา นโยบายนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของสถาบันหรือองค์กรใด ผู้กำหนดนโยบายจะต้องสั่งการให้สถาบันหรือองค์กร ที่

เกี่ยวข้องทำการสำรวจสถานการณ์ รวบรวมข้อมูลปัญหา นโยบายทั้งหมด พร้อมทั้งจัดทำ ทางเลือก นโยบายซึ่งอาจจะกำหนดนโยบายขึ้นมาใหม่ หรือการปรับปรุงนโยบายเดิม เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบาย สามารถตัดสินใจได้ว่าจะใช้ทางเลือกใดเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

การจัดทำทางเลือกนโยบาย จะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ คือ การมี จินตนาการ การสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ทางเลือกนโยบายที่ดีควรเริ่มจากการมีจินตนาการ ในการ แก้ปัญหาสาธารณะเพื่อให้เกิดสังคมที่ดี และนำไปสู่การสร้างสรรค์ โดยการคิดค้นทางเลือกใหม่ ๆ ให้ ปรากฏเป็นจริง แล้วนำทางเลือกที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ไปใช้ประโยชน์ โดยทำให้การแก้ไขปัญหาประสบ ผลสำเร็จ ทั้งที่จะต้องคำนึงอยู่เสมอว่าทางเลือกนโยบายที่มีลักษณะ สร้างสรรค์ ดังกล่าวจะต้องมี ความเป็นไปได้ทั้งทางการเมืองและการนำไปปฏิบัติให้ปรากฏเป็นจริง ซึ่งคุณลักษณะของทางเลือก นโยบายที่ดี ควรประกอบด้วย (๑) ความครอบคลุมประเด็นปัญหา นโยบาย (๒) ความสอดคล้องกับ ค่านิยมทางสังคม (๓) ความชัดเจนและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ (๔) ความสมเหตุสมผล (๕) ความ สอดคล้องกับทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ (๖) ความสอดคล้องทางการเมือง และ (๗) การกำหนดกรอบ เวลาที่เหมาะสม ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวจะส่งเสริมให้การพัฒนา นโยบาย และการนำเอานโยบายไป ปฏิบัติบรรลุเป้าประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การตัดสินใจนโยบาย

การกำหนดนโยบายสาธารณะก็คือการตัดสินใจอย่างหนึ่งนั่นเอง เพื่อกำหนดหรือ ตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างก็ตาม หรือเพื่อการวางแผน การ กระทำต่าง ๆ ของรัฐ การกำหนดนโยบายสาธารณะเป็นกระบวนการทางการเมือง เป็นการต่อสู้กัน ของกลุ่มผู้มีความคิดขัดแย้ง ในบางกรณีเป็นเรื่องของการต่อรองและหาทางประนีประนอมของกลุ่ม ต่าง ๆ

ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกนโยบายที่สำคัญ ได้แก่ ค่านิยม ความสัมพันธ์ กับพรรคการเมือง ผลประโยชน์ของเขตการเลือกตั้ง มติมหาชน และผลประโยชน์ ของสาธารณชน หากผู้กำหนดนโยบายตัดสินใจถูก จะทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติสามารถ แก้ปัญหาได้บรรลุ ความสำเร็จตามเป้าประสงค์ในทางตรงกันข้าม หากทางเลือกในการแก้ปัญหา ไม่เหมาะสม ผู้กำหนด นโยบายตัดสินใจผิดพลาด นอกจากจะไม่สามารถนำไปปฏิบัติให้ได้รับ ผลสำเร็จแล้วยังอาจก่อให้เกิด ปัญหาพิพาทหรือทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ ของสถาบันหรือองค์การที่เกี่ยวข้อง ที่จะต้องทำการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะเพื่อหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจนโยบาย เพื่อเป็น หลักประกันว่าเมื่อนำนโยบายไปปฏิบัติแล้วจะประสบความสำเร็จ ตามเป้าประสงค์

กล่าวโดยสรุปการกำหนดนโยบายสาธารณะจะประสบผลสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับความเป็นไป ได้ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ การผลักดันการประกาศใช้นโยบายก็เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกล ยุทธ์การต่อรอง การประนีประนอมระหว่างกลุ่มการเมือง หรือข้อเสนอ นโยบายกฎระเบียบต่าง ๆ

๒.๒ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนรัฐบาลหรือคณะผู้ปกครองหรือการเปลี่ยนกติกาการปกครองหรือรัฐธรรมนูญ ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกประเทศปกติรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศย่อมกำหนดวิธีการทางการเมือง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความเป็นมา

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย^{๒๓}

ภายหลังการปฏิรูปการปกครองและการปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕ พระองค์ได้มีกระแสความคิดที่จะให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยมีรัฐสภาเป็นสถาบันหลักที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งได้มีคณะนายทหารชุดกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ซึ่งมีความคิดที่ปฏิบัติการให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าว แต่ไม่ทันลงมือกระทำการก็ถูกจับได้เสียก่อนเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๔ ในต้นรัชกาลที่ ๖

ความจริงแล้วสังคมไทยเริ่มปรับตัวให้เข้ากับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ภายหลังได้ทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษใน พ.ศ.๒๓๙๘ และกับประเทศอื่นๆในภาคพื้นยุโรปอีกหลายประเทศ และทรงเปิดรับรับประเพณีและวัฒนธรรมของตะวันตก เช่น การจ้างชาวตะวันตกให้เป็นครูสอนภาษาอังกฤษแก่พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบรมมหาราชวัง การให้ข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้า การอนุญาตให้ชาวต่างประเทศเข้าเฝ้าพร้อมกับขุนนางข้าราชการไทยในงานพระบรมราชาภิเษก เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงดำเนินพระบรมราโชบายปลดปล่อยไพร่ให้เป็นอิสระและทรงประกาศเลิกทาสให้เป็นไทแก่ตนเอง พร้อมกันนั้นยังทรงปฏิรูปการศึกษาตามแบบตะวันตก เพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาถึงขั้นอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็น ไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย บุตรหลานขุนนาง หรือราษฎรสามัญชนที่พ้นจากความเป็นไพร่หรือทาส ถ้าบุคคลใดมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดก็จะมีโอกาสเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศตะวันตกโดยพระบรมราชานุเคราะห์จากผลการปฏิรูปการศึกษาทำให้คนไทยบางกลุ่มที่ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก เริ่มรับ เริ่มรับเอากระแสความคิดเกี่ยวกับการเมืองสมัยใหม่ ที่ยึดถือรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศมาจากตะวันตก และมีความปรารถนาที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากคำกราบบังคมทูลถวายถึงความคิดเห็นในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะเจ้านายและข้าราชการใน พ.ศ.๒๔๒๗ (ร.ศ.๑๐๓) หรือการเรียกร้องให้มีการปกครองในระบบรัฐสภาของ “เทียนวรรณ” (ต.ว.ส. วัฒนภาภ) ในหน้าหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้น และกระแสความคิดนี้ก็ดำเนินสืบเนื่องมาโดยตลอดในหมู่ผู้นำสมัยใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก และจากผู้ที่ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้นำสมัยใหม่บางส่วนที่ได้รับผลประโยชน์จากระบบ

^{๒๓} การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย, แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/kidstownstudio/home/tutor-house/kar-peliynpaeng-kar-pkkrhng-khxng-thiy-prathm-chbab-yx>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ราชการสมัยใหม่ที่ตนเองเข้าไปมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ ก็ถูกระบบราชการตุกติกสิ้นจนปฏิเสธที่จะยอมรับ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสมัยใหม่ในระยะเวลาอันใกล้ เพราะมีความเห็นว่าประชาชนชาวไทยยังขาดความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง

จากพระบรมราชธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นของพระองค์ว่า ประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะมีการปกครองตามระบอบรัฐสภา พระองค์จึงไม่ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองให้มีรัฐสภาและมีรัฐธรรมนูญ แต่พระองค์ก็ทรงยอมรับว่า การปกครองของประเทศจะต้องเปลี่ยนไปในทางที่จะมีรัฐสภาและรัฐธรรมนูญในภายหน้า ถึงกับมีพระราชดำรัสในที่ประชุมเสนาบดีว่า "ฉันจะให้ลูกศิษย์รูดมอบของขวัญให้แก่พลเมืองไทยทันทีที่ขึ้นสู่ราชบัลลังก์กล่าวคือ ฉันจะให้เขามีปาลิเมนต์และคอนสติติวชัน"

ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองของกลุ่มกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. ๒๔๕๓ นั้นกลุ่มปัญญาชนต่างก็มุ่งหวังว่า พระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษซึ่งมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และคงได้ทรงเตรียมพระองค์ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสไว้ แต่ปรากฏว่ายังไม่มีพระราชดำริในเรื่องรัฐสภาและรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด ในเวลาเดียวกันประเทศจีนมีการปฏิวัติล้มล้างราชวงศ์แมนจู เปลี่ยนการปกครองประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐเป็นผลสำเร็จ ทำให้ความคิดอยากจะได้ประชาธิปไตยมีมากขึ้น ประกอบกับความไม่พอใจในพระราชจริยาวัตรบางประการของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ จึงทำให้เกิดปฏิกิริยาที่จะล้มล้างระบอบการปกครอง

ดังนั้น เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ พวกนายทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน รวมประมาณ ๑๐๐ คน เรียกตัวเองว่า คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ได้วางแผนการปฏิวัติการปกครองหวังให้พระมหากษัตริย์พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทย

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕

การเตรียมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้น แรกทีเดียวมีพระราชดำริว่า จะพระราชทานในวาระที่มีงานพระราชพิธีฉลองกรุงเทพมหานคร ครบรอบ ๑๕๐ ปีในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงส่งเอกสารร่างรัฐธรรมนูญไปให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อนำเข้าประชุมอภิรัฐมนตรีสภา พร้อมบันทึกความเห็นของนายสติเวเนสส์และพระยาศรีวิศาลวาจา ซึ่งมีความเห็นว่ายังไม่ควรใช้ระบอบการปกครองโดยรัฐสภาในตอนนั้นเนื่องจากประชาชนยังไม่พร้อม ดังนั้นร่างรัฐธรรมนูญที่ได้เตรียมการไว้ ก็ยังไม่ถึงประชาชนในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรก็ก่อการปฏิวัติภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพระราชวังไกลกังวล หัวหิน กลับคืนสู่พระนครแล้ว คณะราษฎรได้นำพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ และคณะราษฎรบางคนได้ร่างเตรียมไว้ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงพระปรมาภิไธย พระองค์ได้พระราชทานกลับคืนมาเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และได้มีพิธีเปิดสภาผู้แทนราษฎร

ครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งรัฐธรรมนูญนี้มีชื่อเรียกว่า “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว”

๒.๒.๒ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง^{๒๔}

๑. ความเสื่อมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

การที่คณะนายทหารหนุ่มภายใต้การนำของ ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) ได้วางแผนยึดอำนาจการปกครอง เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบที่จำกัด พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานประมุขของประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญ เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๔ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะถูกจับกุมก่อนลงมือปฏิบัติงาน แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมของระบอบนี้ให้เห็นได้ชัด ขณะเดียวกันในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินงบประมาณ ที่ไม่ดุลกับรายรับ ทำให้มีการกล่าวโจมตีรัฐบาลว่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินไป ครั้งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ พระองค์ก็ถูกโจมตีว่าทรงตกอยู่ใต้อิทธิพลของอภิรัฐมนตรีสภา ซึ่งเป็นสภาที่ปรึกษาที่ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง และบรรดาพระราชวงศ์ก็มีบทบาทในการบริหารบ้านเมืองมากเกินไป ควรจะให้บุคคลอื่นที่มีความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมืองด้วย ปราบกฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจต่อระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย ซึ่งนับวันจะมีปฏิกริยาต่อต้านมากขึ้น

๒. การได้รับการศึกษาตามแนวความคิดตะวันตกของบรรดาชนชั้นนำในสังคมไทย

อิทธิพลจากการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้คนไทยส่วนหนึ่งไปศึกษาต่างประเทศตะวันตก ได้รับอิทธิพลแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ และนำกลับมาเผยแพร่ในประเทศไทย ทำให้คนไทยบางส่วนที่ไม่ได้ไปศึกษาต่อในต่างประเทศรับอิทธิพลแนวความคิดดังกล่าวด้วย อิทธิพลของปฏิรูปการศึกษาได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากขึ้น นับตั้งแต่คณะเจ้านายและข้าราชการเสนอคำกราบบังคมทูลให้เปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๒๗ นักหนังสือพิมพ์อย่าง เทียนวรรณ (ต.ว.ส.วัฒนภา) ก.ศ.ร. กุหลาบ (ตรุษ ตฤณานนท์) ได้เรียกร้องให้ปกครองบ้านเมืองในระบบรัฐสภา เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง และยังได้กล่าววิพากษ์วิจารณ์สังคม กระทบกระเทียบบชนชั้นสูงที่ทำตัวฟุ้งเฟ้อ ซึ่งตัวเทียนวรรณเองก็ได้กราบบังคมทูลถวายโครงการระบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยแต่รัชกาลที่ ๕ ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ กลุ่มภคภู ร.ศ.๑๓๐ ที่วางแผนยึดอำนาจการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็เป็นบุคคลที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกแต่ไม่เคยไปศึกษาในต่างประเทศ แต่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นคณะบุคคลที่ส่วนใหญ่ผ่านการศึกษามาจากประเทศตะวันตกแทบทั้งสิ้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความคิดในโลกตะวันตกที่มีต่อชนชั้นนำของไทยเป็น อย่างยิ่ง เมื่อคนเหล่านี้เห็น

^{๒๔} สาเหตุการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕, แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/thassaneesrisa/home/sahetu-kar-peliynpaelng-kar-pkhrng-ni-ph-s-๒๔๗๕>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็น ประมุข การเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเกิดขึ้น

๓. ความเคลื่อนไหวของบรรดาสื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในการปกครองแบบใหม่และปฏิเสธรบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น น.ส.พ.ตุลวิภาคพจนกิจ (พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๔๙) น.ส.พ.ศิริพจนภาค (พ.ศ. ๒๔๕๑) น.ส.พ.จิ้นโนสยามวารศัพท์ (พ.ศ. ๒๔๔๖-๒๔๕๐) น.ส.พ.บางกอกการเมือง (พ.ศ. ๒๔๖๔) น.ส.พ.สยามรีวิว (พ.ศ. ๒๔๓๐) น.ส.พ.ไทยใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๔) ต่างก็เรียกร้องให้มีการปกครองในระบบรัฐสภาที่มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการ ปกครองประเทศ โดยชี้ให้เห็นถึงความดีงามของระบอบประชาธิปไตยที่จะเป็นแรงผลักดันให้ประชาชาติมีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าที่เป็นอยู่ ดังเช่นที่ปรากฏเป็นตัวอย่างในหลายๆประเทศที่มีการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ การแสเรียกร้องของสื่อมวลชนในสมัยนั้นได้มีส่วนต่อการสนับสนุนให้การดำเนินของคณะผู้ก่อการในอันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองบรรลุผลสำเร็จได้เหมือนกัน

๔. ความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

รัชกาลที่ ๗ ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ และทรงเต็มพระทัยที่จะสละพระราชอำนาจมาอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเมื่อถึงเวลาที่ เหมาะสม แต่เมื่อพระองค์ทรงมีกระแสรับสั่งให้พระยาศรีวิศาลวาจาและนายเรย์มอนด์ บี.สตีเวนส์ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาเพื่อประกาศใช้ พระองค์ได้ทรงนำเรื่องนี้ไปปรึกษาอภิรัฐมนตรีสภา แต่อภิรัฐมนตรีสภากลับไม่เห็นด้วย โดยอ้างว่าประชาชนยังขาดความพร้อมและเกรงจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ทั้งๆที่รัชกาลที่ ๗ ทรงเห็นด้วยกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แต่เมื่ออภิรัฐมนตรีสภาคัดค้าน พระองค์จึงมีน้ำพระทัยเป็นประชาธิปไตยโดยทรงฟังเสียงทัดทานจากอภิรัฐมนตรี สภาส่วนใหญ่ ดังนั้นรัฐธรรมนูญจึงยังไม่มีโอกาสได้รับการประกาศใช้ เป็นผลให้คณะผู้ก่อการชิงลงมือทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้ในที่สุด

๕. สถานการณ์คลังของประเทศและการแก้ปัญหา

การคลังของประเทศเริ่มประสบปัญหามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เพราะการผลิตข้าวประสบความล้มเหลว เนื่องจากเกิดภาวะน้ำท่วมและฝนแล้งติดต่อกันใน พ.ศ. ๒๔๖๐ และ พ.ศ. ๒๔๖๒ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการผลิตข้าวอย่างรุนแรง ภายในประเทศก็ขาดแคลนข้าวที่จะใช้ในการบริโภค และไม่สามารถส่งข้าวไปขายยังต่างประเทศได้ ทำให้รัฐขาดรายได้เป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงต้องจัดสรรเงินงบประมาณช่วยเหลือชาวนา ข้าราชการ และผู้ประสบกับภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น มีทั้งรายจ่ายอื่น ๆ เพิ่มขึ้นจนเกินงบประมาณรายได้ ซึ่งใน พ.ศ. ๒๔๖๖ งบประมาณขาดดุลถึง ๑๘ ล้านบาท นอกจากนี้รัฐบาลได้นำเอาเงินคงคลังที่เก็บสะสมไว้ออกมาใช้จ่ายจนหมดสิ้น ในขณะที่งบประมาณรายได้ต่ำ รัชกาลที่ ๖ ทรงแก้ปัญหาด้วยการกู้เงินจากต่างประเทศ เพื่อให้มีเงินเพียงพอกับงบประมาณรายจ่าย ทำให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่ารัฐบาลใช้จ่ายเงินงบประมาณอย่างไม่ประหยัด ในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังคืบคลาน

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงดำเนินนโยบายตัดทอนรายจ่ายของรัฐบาลลดจำนวนข้าราชการในกระทรวงต่าง ๆ ให้น้อยลง และทรงยินยอมตัดทอนงบประมาณรายจ่ายส่วนพระองค์ให้

น้อยลง เมื่อ พ.ศ.๒๕๖๙ ทำให้รัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้นปีละ ๓ ล้านบาท แต่เนื่องจากเศรษฐกิจของโลกเริ่มตกต่ำมาเป็นลำดับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๗๒ ทำให้มีผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง รัฐบาลต้องตัดทอนรายจ่ายอย่างเข้มงวดที่สุด รวมทั้งปลดข้าราชการออกจากตำแหน่งเป็นอันมาก จัดการยุบมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ งดจ่ายเบี้ยเลี้ยงและเบี้ยกัณฑ์การของข้าราชการ รวมทั้งการประกาศให้เงินตราของไทยออกจากมาตรฐานทองคำ

พ.ศ. ๒๕๗๕ รัฐบาลได้ประกาศเพิ่มภาษีราษฎรโดยเฉพาะการเก็บภาษีเงินเดือนจากข้าราชการ แต่มาตรการดังกล่าวก็ไม่สามารถจะกอบกู้สถานการณ์คลังของประเทศได้กระตือรือร้นขึ้นได้จากปัญหาเศรษฐกิจการคลังที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขให้มีสภาพเป็นปกติได้ ทำให้คณะผู้ก่อการใช้เป็นข้ออ้างในการโจมตีประสิทธิภาพการบริหารงานของ รัฐบาล จนเป็นเงื่อนไขให้คณะผู้ก่อการดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง มีปัจจัยที่สำคัญคือ ความเสื่อมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การได้รับการศึกษาตามแนวความคิดตะวันตกของบรรดาชนชั้นนำในสังคมไทย ความเคลื่อนไหวของบรรดาสื่อมวลชน ความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และสถานการณ์คลังของประเทศและการแก้ปัญหา

๒.๓ ทฤษฎีวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

๒.๓.๑ ความหมายของวิถีชีวิต^{๒๕}

คำว่า “วิถีชีวิต” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๙) ได้ให้ความหมายของคำว่า วิถีชีวิต หมายถึง ความเป็นไปในการดำรงชีวิต ส่วนประเสริฐวิทยารัฐ (๒๕๒๒ อ้างถึงในสุมาลี หวังพุมิ, ๒๕๔๖) ได้กล่าวสรุปความหมายของคำว่า วิถีชีวิต หมายถึง การอยู่อาศัยของกลุ่มคน ได้ประกอบอาชีพทำมาหากินตามสภาพแวดล้อม ผูกพันกันและมีกฎระเบียบที่ตกทอดมาควบคุม และได้กล่าวสรุปไว้ว่า การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นในสภาวะต่าง ๆ สามารถศึกษาจากด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

วิถีชีวิต หมายถึง การกระทำตามวิธีการและแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้มีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต โดยกระทำอย่างต่อเนื่องจนติดเป็นนิสัย กระทั่งการกระทำนั้น ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต

วิถีชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนในแต่ละสังคม บนพื้นฐานวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ และสอดคล้องกับแนวคิดของนันทพร ศรีสุทระ ได้สรุปความหมายของคำว่า วิถีชีวิต หมายถึง การแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เป็นนิสัย ซึ่งจะสะท้อนทัศนคติ และวัฒนธรรมของบุคคล เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลในเรื่องที่อยู่อาศัย ลักษณะครอบครัว ขนบธรรมเนียมประเพณี การดูแลสุขภาพ พฤติกรรมสุขภาพของบุคคลนั้น จะได้รับอิทธิพลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น สถานะทาง

^{๒๕} ภูสิทธิ์ ชันติกุล, การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนวัดพระธาตุนคร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒, หน้า ๑๒-๑๔.

เศรษฐกิจและสังคม ความแตกต่างของรายได้ การศึกษา อาชีพ ความเชื่อของบุคคล จะเป็นตัวกำหนดทำให้เกิดความแตกต่างของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน

สรุปได้ว่า วิถีชีวิต หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ โดยการสะท้อนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงถึงทัศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรม และคุณธรรมที่สามารถร่วมกันปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ส่วนทฤษฎีของนักวิชาการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ เช่น บัญสนอง บุญโยทยาน (๒๕๑๕) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ไว้ว่า ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมในระดับสากล และวัฒนธรรมย่อยในระดับท้องถิ่นการเรียนรู้และการปรับตัวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ ๆ จึงเป็นไปเพื่อการอยู่รอดในสังคม วิถีชีวิตอยู่ควบคู่กับวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปต่างๆ ในสังคมมนุษย์ ซึ่งได้มีข้อสมมติที่แตกต่างกันไปทำให้การเปลี่ยนแปลงมีความหมายแตกต่างกันไปด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงในเรื่องธรรมชาติ มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดา การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นต้น ส่วนเสมอมาลย์ ราชภัฏทาร์กซ์ (อ้างถึงใน พวงเพชร สุรัตน์วิกุล) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต (Way of life) ไว้ว่า วิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ทำไม่ว่าจะเป็นการแปร่งฟัน สวมใส่เสื้อผ้าเครื่องประดับตลอดจนการเล่นกีฬา ดูโทรทัศน์ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร ฉะนั้น กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการกิน การดื่ม การพูด การอ่าน การเขียน การคิด การทำงาน การเล่น การติดต่อสัมพันธ์ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตของคนถูกกำหนดให้แตกต่างกันด้วยวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เช่น ชาวเขาก็แตกต่างจากชาวเมือง คนไทยอิสลามก็แตกต่างจากคนไทยพุทธ ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวไทยหรือต่างชาติก็ดี จะมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะของตนเอง จึงไม่ถือว่าวัฒนธรรมของใครสูงหรือต่ำ ถ้าหลังป่าเถื่อน กว่าอื่กวัฒนธรรมหนึ่ง และวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของแต่ละสังคม จำเป็นที่ต้องเรียนรู้ปรับตัวให้สอดคล้องกับสิ่งใหม่ ๆ เพื่อการอยู่รอด แต่สิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตคือ คติธรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งปัจจัยสี่ จึงทำให้มนุษย์จำเป็นต้องการแลกเปลี่ยนการผลิตซึ่งกันและกันในชุมชน ดังนั้นแล้ววิถีชีวิตจึงเป็นการสรุปความคิดและแนวการปฏิบัติตนของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแต่ละชุมชนจะมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน นั้น ๆ ที่มีคุณค่า เกิดจากการรวบรวมจากประวัติศาสตร์ ให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และหล่อหลอมกลมกลืนกันในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดแรงผลักดันในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ ซึ่งหากต้องการเข้าใจชุมชนจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน ไว้ว่า วิถีชีวิตชุมชนใดชุมชนหนึ่งมักมีความแตกต่างกันออกไปและเป็นที่ยอมรับถือปฏิบัติจนเคยชินของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งปัจจัยแห่งความแตกต่างมักจะมาจากเชื้อชาติ ศาสนา

๒.๓.๒ ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นรูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ วิธีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและความเหมาะสม แต่ถ้าเป็นในวิชาหน้าที่พลเมืองจะแปลว่าสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญงอกงาม และสืบต่อกันมา มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

อมรา พงศาพิชญ์^{๒๖} อธิบายว่า วัฒนธรรม คือ รูปแบบพฤติกรรม วิธีชีวิตและระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ในสังคม วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจะเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และถ่ายทอดสู่รุ่นต่อรุ่นในสังคมโดยมีทั้งวัฒนธรรมในเชิงนามธรรมซึ่งได้แก่ ภาษา ความเชื่อ กริยามารยาท และวัฒนธรรมในเชิงรูปธรรมซึ่งได้แก่ อาคารบ้านเรือน วัด และศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ^{๒๗} ได้ระบุว่า วัฒนธรรมใน ความหมายของคนไทยหมายถึง ความดีขั้นประณีตขั้นกว่าเดิม โดยการศึกษา ฝึกหัด พร้อมการฝึกหัด หรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่งจิตใจ รสนิยม และจิตอัธยาศัยสภาพแห่งการที่ได้รับการอบรมหรือทำให้ประณีตขึ้น คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำไทยที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตแปลว่าธรรมเป็นเหตุให้เจริญ ตามหลักฐานว่า คำว่าวัฒนธรรมใช้เป็นครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๘๓ ด้วยมีประกาศใช้พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ กับฉบับที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕ และเพื่อความเหมาะสม ยิงขึ้นจึงได้ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๖ ขึ้นใหม่ การบัญญัติ คำว่า วัฒนธรรมขึ้นมา นอกจากเพื่อตั้งสถาบันสำหรับการส่งเสริมเรื่องนี้เป็นเฉพาะแล้ว ยังมุ่งหมายให้เป็นคำเทียบคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษเช่นเดียวกับคำอื่น ๆ ที่ปรากฏในภาษาอังกฤษ อันเป็นการบัญญัติคำใหม่ขึ้นในภาษาไทย ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าก่อนหน้าที่ที่จะมีการบัญญัติคำนี้ขึ้นมาชาติไทยเราไม่มีวัฒนธรรม หรือไม่รู้จักวัฒนธรรม แท้จริงเรามีวัฒนธรรมและรู้จักวัฒนธรรมมาแต่อดีตกาล เป็นแต่เราไม่ได้ตั้งชื่อหรือมีคำศัพท์เฉพาะเรียกอย่างนี้ก่อนนั้น โดยเราเรียกแยกตามส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมว่า ความเคยชินบ้าง ขนบธรรมเนียมบ้าง ประเพณีบ้าง การช่างต่าง ๆ บ้าง จรรยา มารยาทบ้าง และยังมีคำอื่น ๆ อีกสุดแล้วแต่เราจะพูดส่วนไหนของวัฒนธรรม แต่เมื่อเราบัญญัติคำว่า วัฒนธรรมขึ้นแล้ว คำนี้ก็มีความหมายรวมถึงเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด

เสาวนีย์ จิตต์หมวด^{๒๘} อธิบายว่า วัฒนธรรมคือวิธีการดำเนินชีวิต (Way of life) หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม (Behavior patterns) และบรรยายผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรคขึ้น อัน

^{๒๖} อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ การวิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๔).

^{๒๗} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สัจจบันงานมทรรวมวัฒนธรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๐ สืบสานวัฒนธรรมไทย งานมทรรวมวัฒนธรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๓๘). หน้าที่ ๕๓ - ๕๔.

^{๒๘} เสาวนีย์ จิตต์หมวด. การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม. (กรุงเทพฯ: ประชาชน. ๒๕๓๘). หน้าที่ ๕.

ได้แก่ ศาสนา ปรัชญา ภาษา กฎหมาย การปกครอง ศิลปะ วิทยาการ เครื่องใช้ต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งมีการส่งต่อและสืบทอดติดต่อกันมา

ธิดารัตน์ รักประยูร^{๒๙} อธิบายว่าวัฒนธรรมเป็นรากฐานจากผลผลิตและ พื้นฐานการปรับตัวของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่มีการสั่งสมประสบการณ์ของคนหลายชั่วอายุ ซึ่งในขณะเดียวกันวัฒนธรรมก็ได้รับใช้ขั้นตอนการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วย วัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ มนุษย์สร้างขึ้นและต้องเปลี่ยนแปลงไป เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายวัฒนธรรมการบริโภคและวัฒนธรรม ด้านภาษา เป็นต้น ชีรยุทธ์ บุญมี (๒๕๔๖) อธิบายว่า วัฒนธรรมมีรากมาจากคำภาษาลาตินว่า Cultivare ซึ่งหมายถึง การไถพรวนแผ่นดิน จึงหมายถึงการบ่มเพาะ ประณีต ติงาม อุดมสมบูรณ์การทำให้เสร็จสมบูรณ์วัฒนธรรมในความหมายเชิงมานุษยวิทยาจึงหมายถึงแบบแผนชีวิตร่วมของคนชาติต่าง ๆ วัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มต่าง ๆ รวมความถึงความคิดแบบแผน ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่าง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวันวร จะนู^{๓๐} อธิบายว่า วัฒนธรรมหมายถึงความเชื่อ คุณค่า ค่านิยม อุดมการณ์ และโลกทัศน์ คือโครงสร้างส่วนบนของสังคม เป็นสิ่งที่ผลักดันเป็นเหตุผลเบื้องหลังการกระทำ จากคำอธิบายดังกล่าวข้างต้น วัฒนธรรมจึงหมายถึงวิถีในการดำเนินชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นรากฐานของความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ประจำชาติ วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะเร็ว หรือช้าขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในสังคม และเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ รวมถึงเป็นสิ่งที่ควบคุม สังคมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่สังคม ในปัจจุบันวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตาม ยุคสมัย สืบเนื่องจากการสื่อสารที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการแพร่กระจาย ทางวัฒนธรรมจากต่างชาติมากยิ่งขึ้น ซึ่งวัฒนธรรมต่างชาติในสังคมไทยนั้นมีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป โดยวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลต่อวัยรุ่นในปัจจุบัน ได้แก่วัฒนธรรมเกาหลีวัฒนธรรมญี่ปุ่น และวัฒนธรรมตะวันตก เป็นต้น มีนักวิชาการได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

สนิท สมัครการ^{๓๑} ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ โดยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่อง อาจเกิดขึ้นในส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลง จะเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของ ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลง ทาง

^{๒๙} ธิดารัตน์ รักประยูร . การเผยแพร่วัฒนธรรมวัยรุ่นญี่ปุ่นผ่านสื่อในประเทศไทย.

(กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕). หน้าที่ ๙.

^{๓๐} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วันวร จะนู, บรรณาธิการ. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย.

(กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์. ๒๕๕๕). หน้าที่ ๑๓๕.

^{๓๑} สนิท สมัครการ. (๒๕๔๒). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

วัฒนธรรมนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงผลกระทบถึงสองลักษณะดังกล่าวเสมอ

นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล วิชชุดา กิจจรธรรม ฐาศุภร์ จันประเสริฐ นริสรา พิงโพธิ์สม^{๓๒} ได้ อธิบายลักษณะของวัฒนธรรมไว้ว่า ในสังคมมนุษย์ถ้าเป็นสังคมเล็กประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เดียว จะมีวัฒนธรรมเดียว มีวิถีชีวิตที่เหมือนกัน แต่ในสังคมใหญ่ย่อมมีความสลับ ซับซ้อนไปด้วยหลายชาติพันธุ์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน วิถีชีวิตที่เป็นรูปแบบเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ของตน สังคมใดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่เป็นเจ้าของพื้นที่ วัฒนธรรมของพวกเขาก็จัดว่าเป็นวัฒนธรรม หลัก วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีคนจำนวนน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพ เข้ามาอยู่ใหม่ในถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ก็จัดว่าเป็นอนุวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรม การที่วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปในด้านใดย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ว่าได้เปิดรับสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามากระทบได้มากน้อยเพียงไร หรือจะปิดกั้นไม่ยอมรับแล้วปล่อย ให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปเองอย่างช้า ๆ ในกรอบที่ขีดกั้นไว้ซึ่งการจำกัดขอบเขตของการ เปลี่ยนแปลงนั้นอาจออกกฎหรือ การจำกัดด้วยข้อห้ามก็ได้ นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังหมายถึง ผลผลิตและสิ่งของด้วยวัฒนธรรมเป็นเรื่อง ที่กว้างลึกครอบคลุมวิถีชีวิต บรรทัดฐาน คุณค่า จารีต ประเพณีความเชื่อ ระบบความคิดของสังคม มนุษย์ดังนั้นการวิเคราะห์เรื่องวัฒนธรรมจึงจำต้องมุ่ง ไปในรายละเอียดทุกแง่ทุกมุมและต้องมอง วัฒนธรรมแบบองค์รวม ทั้งนี้โดยไม่ลืมที่จะดู สิ่งแวดล้อมในสถานะและสถานการณ์ของช่วงนั้น ๆ ว่ามี ผลกระทบต่อวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด และทำให้วัฒนธรรมนั้น ๆ แปรเปลี่ยนไปในรูปใด ทั้งนี้ เพราะการจะเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสังคมหนึ่ง ๆ อย่างถ่องแท้ นั้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

๑. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) ทฤษฎี นี้จะเน้นถึง กระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทาง ประวัติศาสตร์” (Historical Particularism) ทฤษฎีการแพร่กระจายทาง วัฒนธรรมนี้จะช่วยอธิบาย วิธีการ/ขั้นตอน ของการเผยแพร่วัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่ง จะต้องคำนึงถึงข้อเหมือน และข้อต่างของวัฒนธรรมทั้งสองเป็นสำคัญ

๒. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม ๒.๑ การศึกษาเรื่องการ ปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้าน ศิลปะ วัฒนธรรม และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถี ชีวิต ความเชื่อ ๒.๒ องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มี ลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม ๒.๓ การปฏิสัมพันธ์กับสังคม ช้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของ สังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ๒.๔ วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและ สื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง ๒.๕ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็น กลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การ สืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็น

^{๓๒} นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล วิชชุดา กิจจรธรรม ฐาศุภร์ จันประเสริฐ นริสรา พิงโพธิ์สม การพัฒนารูปแบบ การส่งเสริมพฤติกรรม ตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน ด้วยการสังเคราะห์งานวิจัย. รายงานการวิจัย. (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ทุมนสนับสนุนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๕๗). หน้าที่ ๑๓.

การปรับเปลี่ยนของกลุ่ม ๒.๖ พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย ๒.๗ การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมีส่วนส่งเสริมให้การปรับตัวเป็นไปได้ดีและเร็วขึ้น เช่นเดียวกับทัศนคติที่ดีของผู้ไปอยู่ใหม่ต่อสถานที่ไปอยู่ก็มีผลต่อการปรับตัวและยอมรับสังคมได้ดีด้วย

๓. ทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม (Cultural Progress) ปริมาณพลังงานที่แต่ละคนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในแต่ละปี (Energy) คือ ประสิทธิภาพของเครื่องมือทางเทคนิค วิทยา ในการนำพลังงานมาใช้ (Technology or Efficiency of Tools) C คือ ระดับพัฒนาการทางวัฒนธรรม (Degree of Cultural Development)

๔. แนวคิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) มองว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดภาวะการปรับตัวไม่ทันขึ้นเสมอ ทำให้เกิดความเฉื่อยหรือความล่าช้าทางวัฒนธรรมขึ้น

วัฒนธรรมส่วนหนึ่งสามารถแสดงออกผ่าน ดนตรี วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม การละครและภาพยนตร์ แม้บางครั้งอาจมีผู้กล่าวว่าวัฒนธรรมคือเรื่องที่ว่าด้วยการบริโภคและสินค้าบริโภค เช่น วัฒนธรรมระดับสูง วัฒนธรรมระดับต่ำ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมนิยม เป็นต้น แต่นักมานุษยวิทยาโดยทั่วไปมักกล่าวถึงวัฒนธรรมว่า มิได้เป็นเพียงสินค้าบริโภค แต่หมายรวมถึงกระบวนการในการผลิตสินค้าและการให้ความหมายแก่สินค้านั้น ๆ ด้วย ทั้งยังรวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมและแนวการปฏิบัติที่ทำให้วัตถุและกระบวนการผลิตหลอมรวมอยู่ด้วยกัน ในสายตาของนักมานุษยวิทยาจึงรวมไปถึงเทคโนโลยี ศิลปะ วิทยาศาสตร์รวมทั้งระบบศีลธรรม

วัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ อาจได้รับอิทธิพลจากการติดต่อกับภูมิภาคอื่น เช่น การเป็นอาณานิคม การค้าขาย การย้ายถิ่นฐาน การสื่อสารมวลชนและศาสนา อีกทั้งระบบความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องศาสนามีบทบาทในวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมาโดยตลอด

๑) ประเภทของวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่มนุษย์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความสุขทางกาย อันได้แก่ ยานพาหนะ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนเครื่องป้องกันตัวให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง

๒. วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ เพื่อให้เกิดปัญญาและมีจิตใจที่งดงาม อันได้แก่ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม คติธรรม ตลอดจนศิลปะ วรรณคดี และระเบียบแบบแผนของขนบธรรมเนียมประเพณี

นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่มักใช้คำ "วัฒนธรรม" ไปในเชิงของวิสัยสามารถของคนทั่วไป ในการบ่งชี้ จัดหมวดหมู่และสื่อถึงประสบการณ์ของตนในลักษณะเชิงสัญลักษณ์ คนเราใช้วิสัยสามารถดังกล่าวสำหรับบ่งชี้เรื่องราวและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดในหมู่มนุษย์ด้วยกันมานานมากแล้ว อย่างไรก็ตาม นักมานุษยวิทยาหรือไพรเมตวิทยาก็ได้บ่งชี้ลักษณะวัฒนธรรมดังกล่าวในวานรหรือไพรเมตซึ่งเป็นกลุ่มสัตว์ที่มีสายพันธุ์ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุดมานานแล้วเช่นกัน^{๓๓} และโดยนักโบราณคดีจะมุ่งเฉพาะไปที่วัฒนธรรมที่เป็นเรื่องราวเท่านั้น (ซากเรื่องราวที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์) ขณะเดียวกัน นัก

^{๓๓} Goodall, J. ๑๙๘๖. The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behavior. (อังกฤษ)

มานุษยวิทยาสังคมก็มองไปที่ปฏิสัมพันธ์ของสังคม สถานภาพและสถาบัน ส่วนนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมก็เน้นที่บรรทัดฐานและคุณค่า

การแบ่งแยกแนวกันนี้ แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขที่แตกต่างกันที่ขึ้นอยู่กับงานที่ต่างกันของนักมานุษยวิทยา และความจำเป็นที่จะต้องมุ่งเน้นจุดการวิจัยที่ต้องชัดเจน จึงไม่จำเป็นว่าจะเป็นการสะท้อนถึงทฤษฎีของวัฒนธรรมซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามเชิงของเรื่องราว เชิงสังคม และเชิงบรรทัดฐาน (norm) รวมทั้ง ไม่จำเป็นต้องสะท้อนถึงการแข่งขันกันเองในระหว่างทฤษฎีต่าง ๆ ของวัฒนธรรม

๒.๓.๓ องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นผลจากการที่มนุษย์ได้เข้าควบคุมธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยมและวิทยาการต่าง ๆ อาจแยกองค์ประกอบของวัฒนธรรมได้เป็น ๔ ประการ

๒.๑ องค์คติ (concept) บรรดาความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ

๒.๒ องค์พิธีการ (usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงออกในรูปพิธีกรรม

๒.๓ องค์การ (organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน

๒.๔ องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วิหาร รวมตลอดถึงเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ความหมายของวัฒนธรรม คือรูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิต และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเพื่อจัดระเบียบทางสังคม ความเชื่อ ค่านิยมเป็นองค์ประกอบ

๒.๓.๔ แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ

แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ^{๓๔} เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบทิศทาง การพัฒนางานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มี ความเข้มแข็ง และมั่นคงทางวัฒนธรรม คนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (unity in diversity) มีความรู้ คู่คุณธรรม สามารถดำรงภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและเท่าทัน กับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคต ซึ่งแสดงถึงการมีภูมิคุ้มกัน และสามารถดำรงตนได้ อย่างมีเหตุ มีผล พอดี พอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้ เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนสืบไป

^{๓๔} สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙). (กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.๒๕๕๐).

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหาการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ดำเนินการใน ๓ ประเด็นหลักเพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบในการพิจารณามิติใหม่ของการพัฒนา และแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ สรุปได้ดังนี้

๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมหมายถึงแบบแผนของการประพฤติ ปฏิบัติของผู้คนในสังคมที่ได้รับการ สัม จากรุ่นต่อรุ่นซึ่งแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความคิด สติปัญญา รวมทั้งระบบ คุณธรรม ซึ่งสัญลักษณ์ที่แสดงออกอาจอยู่ในรูปแบบที่จับต้องได้ (เช่น ภาษา การแต่งกาย เทคโนโลยี ศิลปะ กิริยาท่าทาง) และรูปแบบที่จับต้องไม่ได้ (เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม) อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากสิ่งที่จับต้องได้ มักมีความหมายหรือระบบคุณค่าอยู่เบื้องหลัง

วัฒนธรรมปรากฏในรูปแบบที่สัมผัสได้ (tangible culture) ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุที่จับต้องได้ และวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (intangible culture) ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ สำหรับองค์การ ยูเนสโก ได้จำแนกเป็น ๕ สาขา คือ สาขามนุษยศาสตร์ สาขาศิลปะ สาขาการช่างฝีมือ สาขาคหกรรม ศิลป์ และสาขากีฬาและนันทนาการ ซึ่งทั้ง ๕ ประการมีทั้งที่เป็นวัตถุและจิตใจ ปัจจุบันกระทรวง วัฒนธรรม จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุซึ่งสามารถจับต้องได้ วัฒนธรรมทาง จิตใจที่ไม่สามารถจับต้องได้ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังปรากฏใน รูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นมรดก (heritage culture) วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต (living culture) และวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ (creative culture) ซึ่งในแต่ละประเภทสามารถ ปรากฏได้ทั้งในลักษณะที่ สัมผัสได้ (tangible culture) และสัมผัสไม่ได้ (intangible culture)

การเกิดวัฒนธรรมมีสาเหตุมาจากความต้องการของมนุษย์ ๓ ประการ คือ ความ ต้องการที่ จะได้รับการตอบสนองทางชีววิทยา ความต้องการทางสังคม (social needs) และความ ต้องการทาง จิตใจ (psychological needs) พัฒนาการของการเกิดวัฒนธรรม เริ่มต้นที่ความต้องการ ขั้นพื้นฐาน ไปสู่ ความต้องการชีวิตที่ดีขึ้น จนกระทั่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดคือความต้องการ เสถียรภาพและความมั่นคง การตอบสนองความต้องการระดับแรกเป็นการตอบสนองในระดับปัจจัย ๔ เมื่อความต้องการสูงขึ้น การตอบสนองจะอยู่ในรูปของวัฒนธรรม และเมื่อความต้องการสูงไปจนถึง เสถียรภาพความมั่นคงจะพัฒนาการตอบสนองไปสู่สถาบันทางสังคม

๒. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ได้แก่สาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมและ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คู่กัน หากสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปด้วย เช่นเดียวกันเมื่อวัฒนธรรม เปลี่ยนสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถเกิดได้แบบค่อยเป็นค่อยไป หรือเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน ขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงอาจเปลี่ยนแปลงได้ทั้งระดับจุลภาคซึ่ง เกิดในวงแคบ และระดับมหภาค ซึ่งเกิดขึ้นในวงกว้าง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทั้งจาก การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของ สภาพแวดล้อมทางสังคม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความรู้ที่ก้าวหน้าและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

นโยบายหรือความประสงค์ของผู้ปกครอง ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุจะได้รับการยอมรับง่ายกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจก่อให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (cultural lag) อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงแต่ละประเภทไม่ได้สัดส่วน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่งได้ ซึ่งเรียกว่า ช่องว่างทางวัฒนธรรม (culture gap)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบ สำหรับในด้านบวกก่อให้เกิดความสะดวกสบาย เช่น สิ่งประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนด้านลบ ทำให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรมขึ้นได้ หากอัตราการเปลี่ยนแปลงระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุไม่สมดุล

๓. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ - ๑๐

ทิศทางในการพัฒนาประเทศ นับตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาฯ ภาครัฐได้บทเรียนว่าการพัฒนา นำไปสู่ความทันสมัย แม้จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศจะขยายตัวในอัตราสูง แต่ต้องแลกด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การผลิตในภาคอุตสาหกรรมยังต้องพึ่งพาอาศัยเทคโนโลยีและทุนจากต่างประเทศ ปัญหาดังกล่าวได้มีการปรับปรุงแก้ไขมาเป็นลำดับโดยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ ได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงแผนพัฒนาฯ ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนครั้งแรก และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ และ ๗ ได้มีแนวคิดของการพึ่งตนเองและการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง รวมทั้งในภาคเกษตรกรรมได้มีการปฏิรูปการผลิต โดยมีส่วนแบ่งของแนวคิดเกษตรยั่งยืนในสัดส่วนร้อยละ ๒๕ และในแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ ได้มุ่งที่คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา แนวคิดดังกล่าวได้เคลื่อนตัวต่อเนื่องจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ และ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ การยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเคลื่อนตัวของกระบวนทัศน์ทางเลือกที่มีอุดมคติในเรื่องของการสร้างความสุขให้กับคนในสังคม ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาสู่ความทันสมัยที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ ทั้งแนวคิดการพัฒนาระแสหลักและการพัฒนาตามแนวทางเลือกยังปรากฏอยู่ด้วยกัน

ผลการศึกษาข้างต้นนำไปสู่มติใหม่ของการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมคือ การแก้ไขในแนวทางของกฎหมาย แนวทางชุมชนและสังคม และแนวทางครอบครัว ซึ่งทั้ง ๓ แนวทางล้วนมีความสำคัญโดยเฉพาะแนวทางชุมชนและสังคมเป็นแนวทางวัฒนธรรมที่มีความหมายในการกอบกู้ชุมชนสังคมให้มีความเป็นกลุ่ม มีมิติของการช่วยเหลือแบ่งปันและเอื้ออาทร เพื่อต่อสู้กับสังคมที่กำลังอยู่ในวิกฤตของความทันสมัยและเป็นแนวทางสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ ดังนี้

วิสัยทัศน์

ใช้มิติทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนและประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อสร้างสังคมคุณธรรม

พันธกิจ

๑. อนุรักษ์ คุ้มครองและส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคง
๒. สนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้สืบทอด และพัฒนาอย่างยั่งยืน
๓. สร้างสรรค์สังคมสันติสุขด้วยมิติทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในทุกระดับ
๔. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย
๕. สร้างคุณค่าทางสังคม และส่งเสริมมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจด้วยทุนทางวัฒนธรรม

เป้าประสงค์

ระดับบุคคล

๑. คนไทยมีความรู้ ความเข้าใจงานด้านวัฒนธรรม และสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม
๒. คนไทยรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีค่านิยมและปรับปรุงวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชนและสังคม
๓. คนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม
๔. คนไทยใช้คุณธรรมนำความรู้สร้างสรรค์สังคมให้เข้มแข็งและมั่นคง

ระดับชุมชน / สังคม

๑. สังคมไทยเป็นสังคมแห่งความสงบสุข มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน
๒. สังคมไทยเป็นสังคมแห่งคุณธรรม มีเครือข่ายความร่วมมือ และมีความสมัครสมานสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ระดับประเทศ

๑. ประเทศไทยสามารถเผยแพร่วัฒนธรรมไทยไปทั่วโลก และใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์หรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ
๒. ประเทศไทยสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมด้วยทุนทางวัฒนธรรม

ตัวชี้วัด

บุคคล

๑. คนไทยแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ไทยท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม
๒. คนไทยมีวิถีชีวิตอย่างพอเพียงและเหมาะสมกับบริบทของชุมชนและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์
๓. คนไทยแสดงความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและแสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม
๔. คนไทยมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

ชุมชน/สังคม

๑. สังคมไทยมีความสงบสุข สติอาชญากรรมลดลง
๒. สังคมไทยมีความสมัครสมานสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ประเทศ

๑. ศิลปวัฒนธรรมไทยมีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับและรู้จักไปทั่วโลก
๒. มูลค่าทางเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น

พันธกิจที่ ๑ อนุรักษ์ คุ้มครองและส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ของชาติ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคง

ประกอบด้วย ๒ ยุทธศาสตร์ ๕ กลยุทธ์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ พัฒนาระบบบริหารจัดการงาน ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

เป้าหมาย

- องค์กรความรู้ทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ได้รับการรวบรวม จัดระบบในรูปแบบของฐานข้อมูล และมีการบริหารจัดการที่ดี เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานประกอบด้วย ๓ กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ ๑ พัฒนาองค์ความรู้ทาง ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

๑. ศึกษา และรวบรวมองค์ความรู้ทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
๒. จัดการองค์ความรู้ทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมให้เป็นระบบ
๓. พัฒนาระบบฐานข้อมูลงานวิจัย และองค์ความรู้ทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
๔. สร้างต้นทุนทางความรู้ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

กลยุทธ์ที่ ๒ พัฒนาระบบการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ

วัตถุประสงค์

๑. พัฒนาระบบคุณภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล
๒. พัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนงานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
๓. พัฒนาระบบการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพในการทำงาน
๔. ประสานหน่วยงานสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมและเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนงานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมอย่างมีเอกภาพ

กลยุทธ์ที่ ๓ ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

๑. ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลายทาง วัฒนธรรมของชาติไทย
๒. สร้างความตระหนักจากการรับรู้และเข้าใจในคุณค่าทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
๓. สร้างความรู้สึภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ อนุรักษ์ สืบทอด และส่งเสริมการดำเนินงานด้าน ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เป้าหมาย

- ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ได้รับการอนุรักษ์ สืบทอด และส่งเสริมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

กลยุทธ์ที่ ๑ อนุรักษ์ และสืบทอด ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

๑. อนุรักษ์ และสืบทอดการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
๒. สร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา มรดกทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติไทย

กลยุทธ์ที่ ๒ ส่งเสริมการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

ฟื้นฟู และพัฒนาการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติไทย

พันธกิจที่ ๒ สนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้สืบทอด และพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประกอบด้วย ๑ ยุทธศาสตร์ ๑ กลยุทธ์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ อารัง รักษา สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้คงอยู่คู่สังคมไทย

เป้าหมาย

- สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของปวงชนชาวไทย

กลยุทธ์ที่ ๑ อนุรักษ์ สืบทอดพระราชพิธี และงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

วัตถุประสงค์

รักษา และเชิดชูวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

พันธกิจที่ ๓ สร้างสรรค์สังคมสันติสุขด้วยมิติทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในทุกระดับ

ประกอบด้วย ๑ ยุทธศาสตร์ ๔ กลยุทธ์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ สร้างสังคมคุณธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์

เป้าหมาย

๑. คนไทยมีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่พึงประสงค์

๒. คนไทยสามารถปรับสมดุลในการดำรงชีวิตโดยไม่ตกอยู่ในกระแสการบริโภค

จนเกินไป

๓. เชื่อมร้อยความแตกต่างและหลากหลายของคนในสังคมให้มีจิตสำนึกของความเป็นคนไทยบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

๔. สร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและสังคมसानฉันทด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรม

กลยุทธ์ที่ ๑ สร้างฐานครอบครัว

วัตถุประสงค์

๑. ให้สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคมบ่มเพาะความเป็นคนไทยที่มีจิตสำนึกที่ดีและมีบุคลิกภาพที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของความเป็นไทย

๒. สร้างค่านิยมร่วมของความเป็นคนไทยตั้งแต่ระดับครอบครัว

กลยุทธ์ที่ ๒ สร้างพลังชุมชน

วัตถุประสงค์

- ชุมชน
- ทางจิตใจ
- พอเพียง
๑. พัฒนาศักยภาพของชุมชนในการสร้างสังคมคุณธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม
 ๒. เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเพิ่มคุณค่า
 ๓. ปรับสมดุลและสร้างความแข็งแกร่งของชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจ
 ๔. สร้างความปรองดองและสมานฉันท์ในสังคม
 ๕. สร้างพลังของชุมชนด้วยการเชื่อมร้อยเครือข่ายชุมชน

กลยุทธ์ที่ ๓ สร้างฐานสถาบันการศึกษา

วัตถุประสงค์

ให้สถาบันการศึกษาทุกระดับเป็นแหล่งบ่มเพาะคุณงามความดีแก่เยาวชน

กลยุทธ์ที่ ๔ สร้างศรัทธาในศาสนา

วัตถุประสงค์

สนับสนุนบทบาทของศาสนาในการสร้างสรรค์สังคมคุณธรรม

พันธกิจที่ ๔ ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย ประกอบด้วย ๑ ยุทธศาสตร์ ๑ กลยุทธ์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ สร้างภาคีขับเคลื่อนการดำเนินงานทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

เป้าหมาย

- ทุกภาคส่วนผสมพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมอย่างมีทิศทางและเป็นองค์รวมในการสร้างสังคมสันติสุข

กลยุทธ์ที่ ๑ สร้างมิตรภาคี

วัตถุประสงค์

๑. ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการ ขับเคลื่อนงานศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
๒. สร้างพลังในการขับเคลื่อนงานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

พันธกิจที่ ๕ สร้างคุณค่าทางสังคม และส่งเสริมมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ด้วยทุนทางวัฒนธรรม

ประกอบด้วย ๑ ยุทธศาสตร์ ๒ กลยุทธ์ ดังนี้
ยุทธศาสตร์ที่ ๖ นำทุนทางวัฒนธรรมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และ คุณค่าทางสังคม

เป้าหมาย

ทุนทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสังคม ด้วยพลังของความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

กลยุทธ์ที่ ๑ ส่งเสริม และพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

๑. ยกระดับคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
๒. พัฒนาคุณภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ การบริการ และอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมให้ สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคโดยดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น และ ระดับชาติ
๓. ส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจชุมชนให้ขยายสู่ระดับภาค ระดับชาติ และ ระดับสากล

กลยุทธ์ที่ ๒ พัฒนาระบบบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของภาคีเครือข่าย

วัตถุประสงค์

๑. พัฒนาระบบการบริหารจัดการเพื่อนำทุนทางวัฒนธรรมไปสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสังคม
๒. พัฒนาระบบฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

๒.๓.๕ แผนปฏิบัติการ ๔ ปี ของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔)

แผนปฏิบัติการ ๔ ปี ของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔)^{๓๕} จัดทำขึ้นเพื่อสนองต่อนโยบายและเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันและบูรณาการนโยบาย และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องไปสู่การปฏิบัติ ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีกรอบระยะเวลาของแผนสอดคล้องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ และเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานภาพรวมในช่วงระยะ ๔ ปีข้างหน้า ซึ่งกรมส่งเสริมวัฒนธรรมจะต้องดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของแผนที่กำหนดไว้ โดยแผนฉบับนี้ มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกรอบยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ดังนี้

^{๓๕} สำนักงานเลขาธิการกรม. แผนปฏิบัติการ ๔ ปี ของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔). (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มติดตามและประเมินผล. ๒๕๖๐)

๑. วิสัยทัศน์

“ภายในปี ๒๕๖๔ คนไทยมีค่านิยมที่เหมาะสมและประเทศมีภาพลักษณ์ที่ดี โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นพลังในการขับเคลื่อน”

๒. พันธกิจ

- ๒.๑ ส่งเสริม และสนับสนุนให้คนในสังคมมีค่านิยมที่เหมาะสม
- ๒.๒ ส่งเสริม สนับสนุนการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ
- ๒.๓ ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้มีศักยภาพ
- ๒.๔ ส่งเสริมภาคประชาสังคมให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรม
- ๒.๕ ศึกษา วิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาและเผยแพร่
- ๒.๖ ส่งเสริม และกำกับดูแลงานภาพยนตร์และวีดิทัศน์

๓. กรอบยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๓.๑ เป้าประสงค์

- ๑) พลุกฝึงประชาชนให้มีค่านิยมที่เหมาะสมและพึงประสงค์ สามารถปรับสมดุลในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข
- ๒) สืบสานและถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรมไทยอันดีงามที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นไทยสู่สังคมไทยและโลก รวมทั้งฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมไทยที่ใกล้สูญหาย
- ๓) มรดกภูมิปัญญาของไทยได้รับการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่ในรูปแบบที่เหมาะสมและดีงาม รวมถึงได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับนานาชาติ
- ๔) บริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามมาตรฐานสากล รวมทั้งฟื้นฟูและเผยแพร่วิถีวัฒนธรรมไทยสู่สาธารณชนในวงกว้างและสู่สากล
- ๕) เสริมสร้างศักยภาพบุคลากรภายใน สวธ. และเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนงานส่งเสริมวัฒนธรรมของประเทศ
- ๖) ทุกภาคส่วนของสังคมได้รับการส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างเหมาะสม

๓.๒ ตัวชี้วัดของแผน

- ๑) ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม ไม่น้อยกว่า ๕๐๐,๐๐๐ คนต่อปี และมีค่านิยมที่เหมาะสมและพึงประสงค์
- ๒) เด็กและเยาวชนไทยที่เข้าร่วมโครงการของ สวธ. สามารถเล่นดนตรีไทยเป็นอย่างน้อย ๑ ชนิด และมีความภาคภูมิใจในดนตรีไทย อย่างน้อย ๑,๕๐๐ คนต่อปี
- ๓) คนไทยอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป มีอัตราการอ่านหนังสือเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ ๘๕ ภายในปี ๒๕๖๔

๔) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ รวมถึงสถานประกอบการกิจการที่มาขออนุญาตได้รับการตรวจตามเงื่อนไขและการพิจารณาอนุญาตตามที่กฎหมายกำหนด ร้อยละ ๑๐๐

๕) สื่อเผยแพร่ในรูปแบบและช่องทางสื่อสารต่าง ๆ ที่ทันสมัยและเหมาะสมอย่างน้อย ๓ รูปแบบ/ช่องทาง

๖) ภายในปี ๒๕๖๔ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยได้รับการปกป้องและขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ UNESCO จำนวน ๒ รายการ

๗) ศิลปินแห่งชาติที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ อย่างน้อย ๙ คนต่อปี และมีการจัดทำแผนการจัดการองค์ความรู้จากศิลปินแห่งชาติและศิลปินพื้นบ้านและได้องค์ความรู้อย่างน้อย ๕ เรื่อง รวมทั้งเผยแพร่ผ่านช่องทางต่างๆ อย่างน้อย ๕ ช่องทาง

๘) มีระบบการจัดการและฐานข้อมูลงานบริการ แหล่งเรียนรู้ และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมในทุกมิติและเผยแพร่ให้ทุกภาคส่วนเพื่อใช้ประโยชน์

๙) มีระบบบริหารจัดการเงินอุดหนุนกลไกและภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ สามารถกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๐) ประสิทธิภาพการเบิกจ่ายงบประมาณได้ตามเป้าหมายที่กำหนด และมีข้อเสนอแนวทางการปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและพัฒนาวัตกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรม

๑๑) มีแผนแม่บทบูรณาการทำงานด้านส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อนาทุนทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ และมีแผนปฏิบัติเพื่อขับเคลื่อนการนาทุนทางวัฒนธรรมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสังคม

๑๒) ชุมชนเข้มแข็งและมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการนาทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์สินค้าและบริการของชุมชน

๑๓) แหล่งท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมและเผยแพร่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างน้อย ๑๐ แห่ง และมีนักท่องเที่ยวในชุมชนแหล่งวัฒนธรรม รวมทั้งมีสัดส่วนรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากมาจากการจัดงานส่งเสริมวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ร้อยละ ๕ ต่อปี

๓.๓ ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ เป้าหมายและตัวชี้วัด ประกอบด้วย ๕ ยุทธศาสตร์ ๑๙ กลยุทธ์

๓.๓.๑ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ปลุกฝังค่านิยมที่เหมาะสมและพึงประสงค์ให้ประชาชนทุกช่วงวัย

เป้าหมาย

๑) แสดงความเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

๒) ประชาชนได้รับการส่งเสริมค่านิยม ความเป็นไทย และสืบทอดประเพณีและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓) กำกับดูแลงานภาพยนตร์และวีดิทัศน์ให้ไปตามพระราชบัญญัติ
ภาพยนตร์และ วีดิทัศน์ พ.ศ. ๒๕๕๑ เพื่อถ่วงดุลอำนาจค่านิยมไม่พึงประสงค์

กลยุทธ์

๑) ปลูกฝังค่านิยมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ
บริบท ของสังคมไทยและโลก ด้วยการ (๑) จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และพระบรมวงศานุวงศ์ และสนับสนุนการดำเนินงานตามพระราชดำริและส่งเสริมการนาปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ เพื่อเทิดทูนสถาบันชาติและให้ประชาชนมีความรักชาติ ศาสนา รัชมาหา
กษัตริย์ (๒) เสริมสร้างค่านิยม ที่พึงประสงค์เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมการในสังคมอย่างสงบสุข เช่น
ความกตัญญู รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน ความซื่อสัตย์ เสียสละอดทน มี
อุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม และคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่า
ผลประโยชน์ของตนเอง เป็นต้น

๒) เสริมสร้างความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทาง
วัฒนธรรม โดยจัดกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมไทย อบรมและ
เผยแพร่องค์ความรู้ ค่านิยม และความเป็นไทยที่แตกต่างหลากหลาย รวมทั้งจัดทำสื่อเผยแพร่ใน
รูปแบบและช่องทางสื่อสารต่าง ๆ ที่ทันสมัยและเหมาะสม

๓) ส่งเสริมเด็กและเยาวชนเรียนรู้ดนตรีไทยอย่างน้อย ๑ ชนิด ด้วยการ
คัดเลือกและสนับสนุนสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนต้นแบบดนตรีไทย อบรมและพัฒนาครูผู้สอนดนตรี
ไทยอย่างต่อเนื่อง พัฒนาหลักสูตรและอบรมดนตรีไทยให้เด็กและเยาวชน

๔) ส่งเสริมวัฒนธรรมการอ่านเพื่อมุ่งสร้างค่านิยมใฝ่หาความรู้ ด้วยการ
ปลูกสร้างพฤติกรรมรักการอ่านที่เข้มแข็งให้กับคนทุกช่วงวัย อำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสื่อการ
อ่านของประชาชนทั้งในชุมชนเมืองและภูมิภาค ยกกระดับคุณภาพแหล่งเรียนรู้และสื่อการอ่านเพื่อการ
เรียนรู้ สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมการอ่าน

๕) ถ่วงดุลอำนาจค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ต่อสังคมไทย ด้วยการเพิ่ม
ประสิทธิภาพ การบริหารจัดการภาพยนตร์และวีดิทัศน์ เช่น การตรวจพิจารณาภาพยนตร์และวีดิ
ทัศน์ การตรวจสอบ สถานประกอบการกิจการ และการส่งเสริมและพัฒนากิจการประกอบกิจการตาม
พระราชบัญญัติภาพยนตร์และ วีดิทัศน์ พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้น

๓.๓.๒ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ สืบสานและถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรมไทยสู่

สังคมไทยและโลก

เป้าหมาย

๑) สืบสานและถ่ายทอดประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิตของไทย โดยมี
พื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงานในระดับชาติ อาทิ ภาษาไทย ประเพณีสงกรานต์และลอยกระทง
ระดับท้องถิ่น ที่มีอัตลักษณ์และความโดดเด่นทางวิถีวัฒนธรรม และระดับนานาชาติ อาทิ การส่งเสริม
ศิลปะการแสดงของไทย

๒) สร้างความรู้ความเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตไทยที่ถูกต้องเหมาะสม เผยแพร่ อัตลักษณ์ท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมาย รวมถึงส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวิถีวัฒนธรรมไทยระหว่างพื้นที่ และนำไปสู่สากล

กลยุทธ์

๑) กำหนดแผนการรณรงค์เพื่อสืบสานและถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นระบบ และผลักดันให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายใน สวธ. และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง

๒) พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมรณรงค์และสืบสานวิถีการดำเนินชีวิตของไทย เช่น สร้างความรู้ความเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตของไทยที่ถูกต้องเหมาะสม สืบสานประเพณีท้องถิ่นที่ดั้งเดิมและถอดบทเรียนวิถีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

๓) จัดงานแสดงศิลปะและนาฏศิลป์ และนิทรรศการทางวิถีวัฒนธรรมไทย ในเวทีระดับชาติและระดับสากลเพื่อเผยแพร่อัตลักษณ์ท้องถิ่นและวิถีวัฒนธรรมไทย

๓.๓.๓ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ บริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เป้าหมาย

๑) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยได้รับการปกป้อง และฟื้นฟู วัฒนธรรมความเป็นไทย รวมทั้งสืบทอดและเผยแพร่อัตลักษณ์ความเป็นไทยสู่สากล

๒) ยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติและสืบทอดองค์ความรู้ที่มีคุณค่าของศิลปินแห่งชาติ

๓) งานบริการ แหล่งเรียนรู้ และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมมีการบริหารจัดการ อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมได้รับการเผยแพร่ผ่านแหล่งเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์

กลยุทธ์

๑) ปกป้องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ICH) ที่ขึ้นทะเบียน ด้วยการ (๑) ส่งเสริมให้มรดกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยได้รับการขึ้นบัญชีจาก UNESCO โดยจัดทำคลังข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การปฏิบัติตามพันธกิจอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ของ UNESCO และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและวางแผนส่งเสริม ICH (๒) สนับสนุนการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิแก่ชุมชน ที่เป็นเจ้าและผู้ถือครอง ICH เพื่อเอื้อประโยชน์ในการพัฒนาต่อยอด ICH ผ่านสินค้าและบริการเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคม และ (๓) ฟื้นฟูและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่เป็นอัตลักษณ์ของชาติและที่ใกล้สูญหายอย่างถูกต้องเหมาะสม และเผยแพร่ ICH ในรูปแบบที่หลากหลาย กระจายตัวทุกกลุ่มเป้าหมาย/พื้นที่ทั่วประเทศ และให้มีการสืบสาน ICH จากรุ่นสู่รุ่น

๒) สร้างคุณค่าขององค์ความรู้และผลงานของศิลปินแห่งชาติ ด้วยการ (๑) ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ จัดสวัสดิการและสนับสนุนผ่านรูปแบบกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีและสนับสนุนรวมกลุ่ม สมาคมและชมรมศิลปินแห่งชาติ (๒) ถอดองค์ความรู้และจัดการองค์ความรู้ของศิลปินแห่งชาติให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพิ่มคุณค่าองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมในรูปแบบหลักสูตรและกระบวนการหลากหลายตามมาตรฐานสากล และ (๓) สืบทอดและเผยแพร่ผลงานของศิลปินแห่งชาติเพื่อสืบทอดทุนทางวัฒนธรรมอันดีงาม รวมถึงสร้างภาพลักษณ์ (Brand) ด้านทุนทางวัฒนธรรมของไทยในเวทีอาเซียนและนานาชาติ

๓) เพิ่มศักยภาพและจำนวนแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมทั้งภายใน สวธ. และพื้นที่ให้กระจายตัวทั่วทุกพื้นที่ของประเทศ ด้วยการ (๑) เปิดพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย หอไทยนิทัศน์และหออัครศิลปินเป็นแหล่งเรียนรู้และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระดับชาติ ด้วยการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและสนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งเรียนรู้และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และเพิ่มคุณภาพการให้บริการทางวัฒนธรรม (๒) พัฒนาศักยภาพแหล่งเรียนรู้และบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการทางวัฒนธรรมรวมทั้งระบบบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (๓) สนับสนุนการดำเนินการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นและชุมชน และส่งเสริมจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชให้เป็นพื้นที่รวบรวมทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และ (๔) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติที่เป็นแบบอย่าง ที่ดีในการส่งเสริมวัฒนธรรมเผยแพร่และสืบสานทุนทางวัฒนธรรมสู่สากล

๓.๓.๔ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ พัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพกลไกการทำงานและเครือข่ายทางวัฒนธรรม

เป้าหมาย

- ๑) สร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น
- ๒) ภาคิเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นและมีศักยภาพในการดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรม
- ๓) สวธ. มีระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและและเกิดนวัตกรรมในการบริหารจัดการ

กลยุทธ์

๑) เสริมสร้างศักยภาพและประสิทธิภาพการดำเนินของเครือข่ายทางวัฒนธรรม ทั้งการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ การออกแบบรูปแบบการจัดการเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมาย การบูรณาการและเชื่อมโยงการดำเนินการและการวัดผล การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเครือข่าย และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรของภาคิเครือข่าย รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างเครือข่าย ด้วยการ (๑) ให้การอุดหนุนสภาวัฒนธรรมในทุก

ระดับทั่วประเทศเพื่อการบริหารจัดการ สภาวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และเพื่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์และปกป้องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย ตลอดจนสืบสานและเผยแพร่วัฒนธรรมความเป็นไทย (๒) ให้การอุดหนุนเพื่อเพิ่มศักยภาพเครือข่ายทางวัฒนธรรม อาทิ เครือข่ายสถานศึกษา เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เครือข่ายท้องถิ่น (อปท.) และชุมชน และองค์กรเอกชน ตลอดจนสนับสนุนกิจการพิเศษเพื่อสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมที่สอดคล้องตามแนวนโยบายและจุดเน้นของ สวธ. และ (๓) เพิ่มและขยายเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ เครือข่ายทางสังคมออนไลน์

๒) พัฒนาระบบการบริหารจัดการเพื่อให้ สวธ. เป็นศูนย์กลางและกลไกหลักในการส่งเสริมวัฒนธรรมของประเทศ ด้วยการ (๑) พัฒนาศักยภาพบุคลากรใน สวธ. ให้มีความรู้ความสามารถตอบสนองประเด็นการพัฒนาตามนโยบายและบริบทการเปลี่ยนแปลง (๒) พัฒนาระบบข้อมูลทั้งด้านการบริหารจัดการการทำงาน และเครือข่ายทางวัฒนธรรม รวมทั้งพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลการขับเคลื่อนงานส่งเสริมวัฒนธรรมของไทยเพื่อประเมินและพัฒนาศักยภาพได้อย่างเหมาะสม (๓) ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานภายใน สวธ. และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง และ (๔) ปรับปรุงกฎ ระเบียบ และแนวปฏิบัติให้เอื้อต่อการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบ

๓.๓.๕ ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ

เป้าหมาย

๑) เกิดการบูรณาการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวัฒนธรรมทั้งในมิติเชิงพื้นที่ (Area Base) เชิงพันธกิจ (Function base) และเชิงประเด็น (Agenda base)

๒) สร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีในสังคมและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

๓) สร้างรายได้ให้ชุมชนท้องถิ่นและรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น

กลยุทธ์

๑) ทำข้อตกลง (MOU) ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ในดำเนินงาน และส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน เพื่อบูรณาการทำงานทั้งภายในและภายนอก วธ. ตามแผนงานบูรณาการ อาทิ แผนงานพัฒนาและเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวและบริการ แผนงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ แผนงานส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา และการพัฒนา การเรียนรู้ตลอดช่วงวัย

๒) สนับสนุนการวิจัยเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรมและตอบเป้าหมายประเด็น การพัฒนาประเทศที่สำคัญ และสอดคล้องกับพันธกิจของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การ

อนุรักษ์และสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรม การลงทุนทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และ ความมั่นคง และการส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาของไทยสู่สากล เป็นต้น

๓) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคประชาชนในการแก้ปัญหาและพัฒนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี เรียนรู้แลกเปลี่ยนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔) สร้างความเข้มแข็งและสร้างรายได้แก่ท้องถิ่นและชุมชน ด้วยการ ส่งเสริม การแสดงพื้นบ้าน กิจกรรมประเพณีและ/หรือเทศกาลสำคัญเพื่อส่งเสริมวิถีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม

๕) ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่ม ศักยภาพ ด้านการท่องเที่ยว และสร้างรายได้ด้านการท่องเที่ยวแก่ส่วนท้องถิ่น

๒.๔ ทฤษฎีการบริหารจัดการ

ในการศึกษาความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ ควรทำความเข้าใจ แนวคิด เกี่ยวกับการบริหารเป็นเบื้องต้นก่อน กล่าวคือ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึง มนุษย์ โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์ อยู่โดด เดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียก ต่างกัน เป็น ต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และ ประเทศ (country) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้งมี “แนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสุขและ ความสงบ เรียบร้อย สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ใน ระดับประเทศของ ภาครัฐ ในปัจจุบันอาจเรียกว่า “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม นั้น เรียกว่า การ บริหาร (administration) หรือการบริหารราชการ (public administration) ด้วย เหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารหรือการบริหารราชการได้ง่าย และทำให้กล่าว ได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีประเทศ ที่นั่นย่อมมีการบริหาร”

คำว่า การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน “administrare” หมายถึง ช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมาย ใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับ ความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่าง ๆ

ส่วนคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมี วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) สำหรับ ผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณชนถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) เมื่อ เป็นเช่นนี้ จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการ สาธารณะทั้งหลาย (public services) แก่ประชาชน การบริหารภาครัฐทุกวันนี้หรืออาจเรียกว่า การ บริหารจัดการ (management administration) เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำแนวคิด ผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหาร ราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการจูงใจ

ด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามารับสัมปทานจากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ อย่างไรก็ตาม ภาครัฐก็ทำได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัดโครงการคืนกำไรให้สังคม ด้วยการลดราคาสินค้า ขายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

การบริหาร บางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึงของหน่วยงาน และ/หรือ บุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารนโยบาย (Policy) (๒) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) (๓) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๔) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) (๕) การวางแผน (Planning) (๖) การจัดองค์การ (Organizing) (๗) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) (๘) การอำนวยการ (Directing) (๙) การประสานงาน (Coordinating) (๑๐) การรายงาน (Reporting) และ (๑๑) การงบประมาณ (Budgeting) เช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แพมส์-โพสคอร์บ (PAMS-POSDCoRB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

พร้อมกันนี้ อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารคน (Man) (๒) การบริหารเงิน (Money) (๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) (๔) การบริหารงานทั่วไป (Management) (๕) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market) (๖) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๗) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) (๘) การบริหารเวลา (Minute) และ (๙) และการบริหารการวัดผล (Measurement) เช่นนี้ เป็นการนำ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า ๘M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

การให้ความหมายทั้ง ๒ ตัวอย่างที่ผ่านมานี้ เป็นการนำหลักวิชาการด้านการบริหาร คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบแนวคิดในการให้ความหมายซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้การให้ความหมายคำว่า การบริหารเช่นนี้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหาร ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย เป็นวิชาการ และมีกรอบแนวคิดด้วย นอกจาก ๒ ตัวอย่างนี้แล้ว ยังอาจนำปัจจัยอื่นมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความหมายได้อีก เป็นต้นว่า ๓M ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ ๕ป ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด ประสานงาน และ ประชาสัมพันธ์ เพื่อช่วยเพิ่มความเข้าใจการบริหารมากขึ้น จึงขอให้ความหมายคำว่า การบริหาร การจัดการ และการบริหารจัดการ มาแสดงไว้ด้วย เช่น

สมพงษ์ เกษมสิน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ มีความเห็นว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร (administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการ

จัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (process of administration) เช่น POSDCoRB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๖}

สมพงษ์ เกษมสิน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ กล่าวไว้ว่า คำว่า การบริหารนิยมใช้กับการบริหารราชการ หรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งมีศัพท์บัญญัติ ว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (public administration) และคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน หรือการดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ สมพงษ์ เกษมสิน ยังให้ความหมายการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ ดังนี้

- ๑) การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
- ๒) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบ
- ๓) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
- ๔) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
- ๕) การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล
- ๖) การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคล กล่าวคือ ความร่วมมือ (collective mind) จะก่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (group cooperation) อันจะนำไปสู่พลังของกลุ่ม (group effort) ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์
- ๗) การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล
- ๘) การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์
- ๙) การบริหารไม่มีตัวตน (intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์^{๓๗}

อนันต์ เกตุวงศ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ให้ความหมายการบริหารว่า เป็นการประสานความพยายามของมนุษย์ (อย่างน้อย ๒ คน) และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดผลตามต้องการ^{๓๘}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๓๙}

ติน ปรัชญพฤทธิ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มองการบริหารในลักษณะที่เป็นกระบวนการโดยหมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจ และนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึงเกี่ยวข้องกับหรือนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ^{๔๐}

^{๓๖} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๓๗} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๕-๖.

^{๓๘} อนันต์ เกตุวงศ์, การบริหารการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

^{๓๙} ไพบุลย์ ช่างเรียน, วัฒนธรรมการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

^{๔๐} ติน ปรัชญพฤทธิ์, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

บุญทัน ดอกไธสง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร ^{๔๑}

เจ็ด วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ แบ่งการบริหาร ตามวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งหน่วยงานไว้ ๖ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง การบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเรียกว่า การบริหารรัฐกิจ (public administration) หรือการบริหารภาครัฐ มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือ การให้บริการสาธารณะ (public services) ซึ่งครอบคลุมถึงการอำนวยความสะดวก การรักษาความสงบเรียบร้อย ตลอดจนการพัฒนาประชาชนและประเทศชาติ เป็นต้น การบริหารส่วนนี้เป็นการบริหารของหน่วยงานของภาครัฐ (public or governmental organization) ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น เช่น การบริหารงานของหน่วยงานของสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง กรม หรือเทียบเท่า การบริหารงานของจังหวัดและอำเภอ การบริหารงานของหน่วยการบริหารท้องถิ่น หน่วยงานบริหารเมืองหลวง รวมตลอดทั้งการบริหารงานของหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น

ส่วนที่สอง การบริหารงานของหน่วยงานภาคธุรกิจ ซึ่งเรียกว่า การบริหาร ธุรกิจ (business administration) หรือการบริหารภาคเอกชนหรือการบริหารของหน่วยงานของเอกชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งเพื่อการแสวงหากำไร หรือการแสวงหากำไรสูงสุด (maximum profits) ในการทำธุรกิจ การค้าขาย การผลิตอุตสาหกรรม หรือให้บริการ เห็นตัวอย่างได้อย่างชัดเจนจากการบริหารงานของ บริษัท ห้างร้าน และห้างหุ้นส่วนทั้งหลาย

ส่วนที่สาม การบริหารของหน่วยงานที่ไม่สังกัดภาครัฐ (non-governmental organization) ซึ่งเรียกละย่อว่า หน่วยงาน เอ็นจีโอ (NGO.) เป็นการบริหารงานของหน่วยงานที่ไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit administration) มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือการไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit) เช่น การบริหารของมูลนิธิ และสมาคม

ส่วนที่สี่ การบริหารงานของหน่วยงานระหว่างประเทศ (international organization) มีวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การบริหารงานของสหประชาชาติ (United Nations Organization) องค์กรค้าระหว่างประเทศ (World Trade Organization) และกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN)

ส่วนที่ห้า การบริหารงานขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ การบริหารงานขององค์กรส่วนนี้เกิดขึ้นหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๔๐) โดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีองค์กรตามรัฐธรรมนูญขึ้น เช่น การบริหารงานของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการการเลือกตั้ง และผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เป็นต้น องค์กรดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหน่วยงานของรัฐเช่นกัน แต่มีลักษณะพิเศษ เช่น เกิดขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว และมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งเพื่อปกป้องคุ้มครองและรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

^{๔๑}บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

ส่วนที่หก การบริหารงานของหน่วยงานภาคประชาชน มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งเพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและถูกเอารัดเอาเปรียบตลอดมา เช่น การบริหารงานของหน่วยงานของเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้แรงงาน และกลุ่มผู้ให้บริการ^{๔๒}

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีความเห็นว่า การบริหารในฐานะที่เป็นกระบวนการ หรือกระบวนการบริหาร เกิดได้จากหลายแนวคิด เช่น โปสคอร์ด (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของ ลูเทอร์ กุลลิก (Luther Gulick) และ ลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)^{๔๓}

เฮอริเบิร์ต เอ. ซิมอน (Herbert A. Simon) กล่าวถึงการบริหารว่าหมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์^{๔๔}

เฟรดเดอริค ดับบลิว. เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) ให้ความหมายการบริหารไว้ว่า งานบริหารทุกอย่างจำเป็นต้องกระทำโดยมีหลักเกณฑ์ ซึ่งกำหนดจากการวิเคราะห์ศึกษาโดยรอบคอบ ทั้งนี้ เพื่อให้มีวิธีที่ดีที่สุดในอนาคตที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตมากยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง^{๔๕}

ปีเตอร์ เอฟ. ดริคเกอร์ (Peter F. Drucker) กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การทำงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำภายในสภาพองค์การที่กล่าวนั้น ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่น ๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม^{๔๖}

^{๔๒} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖-๓๘.

^{๔๓} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๔๔} Herbert A. Simon, Administrative Behavior (New York: Macmillan, ๑๙๔๗), p. ๓.

^{๔๕} Frederick W. Taylor, อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

^{๔๖} Peter F. Drucker อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

แฮร์โรลด์ คูนต์ซ์ (Harold Koontz) ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ เป็นอุปกรณ์การจัดการนั้น^{๔๗}

ธงชัย สันติวงษ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ กล่าวถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ ๓ ด้าน คือ

๑) ในด้านที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้างาน งานบริหารจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์การ

๒) ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำ งานบริหารจัดการ หมายถึง การจัดระเบียบทรัพยากรต่าง ๆ ในองค์การ และการประสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

๓) ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึง การต้องทำให้งานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยการอาศัยบุคคลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน^{๔๘}

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการ (management administration) การบริหารการพัฒนา (development administration) แม้กระทั่งการบริหารการบริการ (service administration) แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ หนึ่ง ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ สอง มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (thinking) หรือการวางแผน (planning) การดำเนินงาน (acting) และการประเมินผล (evaluating) และ สาม มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการของภาคเอกชนเข้ามาใช้ในการบริหารราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ เป็นต้น ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหารรวมทั้งการพัฒนานโยบาย แผน แผนงาน โครงการ (policy, plan, program, project) หรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ ส่วนการบริหารการบริการเน้นเรื่องการบริหารอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน^{๔๙}

สรุปได้ว่า การบริหารและการบริหารจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อยซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหารตามลำดับ

^{๔๗}Harold Koontz อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

^{๔๘}ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๔๙}วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

ดังนั้น ที่ได้มีกลุ่มที่เน้นย่อมีการบริหารคำว่า การบริหารและการบริหารจัดการ รวมทั้ง คำอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า การปกครอง (government) การบริหารการพัฒนา การจัดการ และการพัฒนา (development) หรือแม้กระทั่งคำว่า การบริหารการบริการ (service administration) การบริหารจิตสำนึกหรือการบริหารความรู้ผู้รู้ชอบ (consciousness administration) การบริหารคุณธรรม (morality administration) และการบริหารการเมือง (politics administration) ที่เป็นคำ ในอนาคตที่อาจถูกนำมาใช้ได้ คำเหล่านี้ล้วนมีความหมายใกล้เคียงกัน ขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจในแต่ละยุค สมัยจะนำคำใดมาใช้โดยอาจมีจุดเน้นแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม ทุกคำที่กล่าวมานี้เฉพาะใน ภาครัฐ ล้วนหมายถึง (๑) การดำเนินงาน การปฏิบัติงาน แนวทาง (guideline) วิธีการ (method) หรือมรรควิธี (means) ไต ๆ (๒) ที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ในการบริหาร ราชการหรือปฏิบัติงาน (๓) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (๔) เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทาง (end หรือ goal) หรือการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่จุดหมาย ปลายทางเบื้องต้น (primary goal) คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ หรือช่วย เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติราชการให้เป็นไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม หรือมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่จุดหมาย ปลายทางสูงสุด (ultimate goal) คือ การพัฒนาประเทศที่ประเทศชาติและประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข อย่างยั่งยืน เป็นต้น และทุกคำดังกล่าวนี้ อาจมองในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (process) ที่มีระบบ และมีหลายขั้นตอนในการดำเนินงานก็ได้

๒.๕ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทาง พฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัว สร้างความ เข้าใจ และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มี การพัฒนาสืบสานกันมา อันเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่ม ชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นการแสดงถึง ความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งทีเหนือ ธรรมชาติ รวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อ การอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอดสืบสานต่อกันมา ด้วยคนไทยแต่โบราณมี ภูมิปัญญาที่ฉลาดล้ำลึกในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งช่วยให้สังคมไทยนับแต่อดีตสามารถดำรง อยู่ได้อย่างสงบสุข

จากอดีตถึงปัจจุบันชาวชนบทได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมา ตลอด และมักถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นเพรากฐาน

ของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๔๐} โดยเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน และเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม^{๔๑} คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เรียกชื่อแตกต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน และเป็นแนวคิดที่มีการหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจังมากกว่า ๒๐ ปีโดยประมาณ ซึ่งกลุ่มพัฒนาองค์กรเอกชน ที่ทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาที่พวกเขารับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้ แต่เรียกชื่อว่า เป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ทำให้ประเด็นสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ความสนใจแรกเริ่มนี้จึงเป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๔๒} แต่ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น เห็นได้จากจำนวนชิ้นงานวิจัยต่าง ๆ รวมไปถึงการนำมาใช้ในการปรับหลักสูตรในทางวิชาการ ตลอดจนการศึกษาในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างชัดเจนเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติ หรือชุมชนได้ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจโรงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐาน ภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย

^{๔๐} สามารถ จันทร์สุรย์. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖), หน้า ๔๖.

^{๔๑} ประเวศ วะสี. การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น, ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

^{๔๒} ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์, และวิศนี ศิลตระกูล, ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการในชุมชน. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔๑.

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นบ้าน^{๕๓} ได้ให้ความหมายของ ระบบความรู้พื้นบ้าน ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ที่คนคิดที่ได้พัฒนาก่อน ก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมาย เช่นเดียวกับความคิด หรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรร บทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพ อย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous conceptual system) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีวิตวิทยา รอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้นี้ เป็นการศึกษารื่องระบบคิด ศึกษา ระบบเกษตรทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความ เข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษา ระบบคิด กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิด พื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนคติของคนในระบอบนิเวศหรือคนใน ชุมชน โดยให้ความสำคัญต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้ เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริง คำว่าเจ็บท้องเป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึง ใช้คำว่า เจ็บท้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็น ความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความ โดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่ เป็นสามัญสำนึก จะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหา ดังกล่าวขึ้นมา

^{๕๓} ชยันต์ วรรธนะภูมิจิ, แนวคิดเรื่องกลุ่มอุปถัมภ์ของ ม.ร.ว.คิน ธิพัฒน์: นักมานุษยวิทยา ที่ ข้าพเจ้ารู้จักคนธรรมดา : รวมบทความและข้อเขียนในวาระครบรอบอายุ ๖๐ ปี ม.ร.ว.คิน ธิพัฒน์. (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยเชิงพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๘-๑๑.

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local value system) มีความหมายเหมือนกับ คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจาก การศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการศึกษาว่าคนใน สังคมมองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขากับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการ ปรับตัว และในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกต ความสัมพันธ์ของกิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรกเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาจะเป็นสิ่งที่ยอมรับกันทั่วไปว่ามีคุณค่า แต่ก็มีความหมายหลากหลาย บางทีก็ใช้กับผลิตภัณฑ์หรือเทคนิควิธี บางทีก็ใช้กับกระบวนการทางสังคมของการถ่ายทอดความรู้ หรือบางทีก็หมายถึงตัวบุคคล นอกจากนั้น การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ดูมีเป้าหมายและรูปแบบที่ขัดแย้งกัน เช่น ระหว่างการส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองเพื่อเป็นพลังแก่ชุมชน กับการส่งเสริมในรูปแบบของสินค้าเพื่อการบริโภคของนักท่องเที่ยว หรือระหว่างความเป็นท้องถิ่นนิยมกับความเป็นชาตินิยม และในขณะเดียวกัน ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า การมุ่งแต่จะส่งเสริมภูมิปัญญาโดยปราศจากการใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบ แทนที่จะเกิดความงอกงาม อาจจะไปสู่ความอับจนปัญญา ดังนั้นหากเราพิจารณา ภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นระบบความรู้ ที่ใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม จึงยังคงมีคำถามที่ควรจะช่วยกันตอบอยู่อีกมาก ในแง่หนึ่งนักมานุษยวิทยามีความสนใจภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นระบบความรู้ประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง แตกต่างจากความรู้สมัยใหม่ หรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และมีผู้ที่พยายามแยกแยะ ดึง

เอาความแตกต่างของระบบความรู้สอนแบบนี้ออกมาต่าง ๆ กัน เช่น ความรู้ที่เฉพาะเจาะจง/ความรู้สากล ความรู้เชิงปฏิบัติ/ความรู้เชิงวิเคราะห์ ความรู้ท้องถิ่นโลกที่สาม/ความรู้ตะวันตก ความรู้แบบมุขปาฐะ/ความรู้ที่ใช้ตัวหนังสือ ในอีกแง่หนึ่ง นักมานุษยวิทยาบางกลุ่มเห็นว่า การจำแนกความรู้เป็นคู่ตรงข้ามเช่นนี้เป็นเรื่องสุดโต่งเกินไป ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของการผสมผสาน ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีภูมิปัญญาที่บริสุทธิ์ หรือวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ตามแม่แบบที่เป็นอุดมคติ^{๔๔} หากเรามองภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเพียงเรื่องของอุดมคติบางอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นก็จะไม่มีความหมาย แต่ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหมายเกี่ยวกับการพัฒนา ก็เพราะเป็นเรื่องของกระบวนการที่เกี่ยวข้องการเรียนรู้ กล่าวคือภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่หมายความถึง การมีความรู้ที่เป็นสัจธรรมเปลี่ยนแปลงไม่ได้อยู่แล้ว เพราะเมื่อเราเริ่มต้นให้ความสนใจถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น เรามักจะมองภูมิปัญญาท้องถิ่นในแง่ที่เป็นอุดมคติ ในแง่ที่เป็นสัจธรรมที่แท้ การที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถใช้ได้ดีมาโดยตลอด ก็เพราะว่าในภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงอาจเรียกได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น Situated knowledge หมายความว่า เป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ด้วยเหตุนี้เอง การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมองในลักษณะที่เป็นอุดมคติ หรือเป็นความรู้ที่เป็นศีลธรรมที่แท้ไม่ได้ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่เหมือนกับความเชื่อในศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา ไม่เหมือนกับคุณค่า เพราะคุณค่าที่แท้ไม่เปลี่ยนแปลง หมายความว่า หากในสังคมต่าง ๆ ปราศจากกระบวนการเรียนรู้ ถึงแม้จะมีปัญญาก็ใช้ไม่ได้กับการพัฒนา เพราะการพัฒนาหมายถึง สถานการณ์ที่ไม่คงที่ สถานการณ์ที่ผันแปรตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถ้าหากความรู้มิได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ไม่สามารถที่จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น และรู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียว ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้ จากที่มาของความรู้ที่หลากหลาย^{๔๕}

๒.๕.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ^{๔๖} สอดคล้องกับเสรี พงศ์พิศที่อธิบายว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมโดยเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือความรู้ที่ชาวบ้านคิดค้นได้เอง

^{๔๔} ศุภย์มานุษยวิทยาสรินธร, ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : ศุภย์มานุษยวิทยาสรินธร, ๒๕๔๘), หน้า ๕ -๗.

^{๔๕} อานันท์ กาญจนพันธ์, มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๐ - ๑๗๑.

^{๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๒๓.

เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาทั้งแนวลึกและแนวกว้าง ความรู้เหล่านี้ได้รับการสืบทอดต่อกันมาตามประเพณีของชุมชน ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง^{๕๗} และสอดคล้องกับประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคม และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันและสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมโดยมีลักษณะสำคัญคือ ๑) มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ ๒) มีบูรณาการสูง ๓) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งและสูงส่ง ๔) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม^{๕๘}

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการคิดที่มีเหตุมีผลจากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมานาน และความสามารถของชาวบ้าน จึงเป็นกระบวนการพัฒนาก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้าน หรือชุมชนคิดขึ้นเองและมีโดยมีกระบวนการถ่ายทอดเป็นมรดกทางสังคม และเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาและนำองค์ความรู้นั้นยังนำมาใช้แก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

๒.๕.๒ ลักษณะความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๓ ลักษณะ คือ ๑) เป็นความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่น ที่แตกต่างกันได้ แต่ถ้าใช้ได้ก็ไม่ดีมากนัก ๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ซึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม มีการพยายามเอาธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคาง แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งนั้น และ ๓) มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์จึงให้ความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสนั้นเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก^{๕๙}

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความรู้และระบบความรู้ ซึ่งภูมิปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นชั่วขณะมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่ง

^{๕๗} เสรี พงศ์พิศ, คินสุรากเหง้า ทางเลือก และทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน.

(กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๕.

^{๕๘} ประเวศ วะสี, การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินตัง, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๕๙} ประเวศ วะสี, การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินตัง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

ต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน รู้อะไร อย่างไร อย่างไรดีหรือไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างไร ๒) การสั่งความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้ ซึ่งไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นการบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ ซึ่งเราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร และหมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้ได้อย่างไร เป็นต้น ๓) การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้โดยตรง แต่กลับมีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ซึ่งถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งด้วย 4) การสร้างสรรค์การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดเวลา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ซึ่งเรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างไร^{๖๐}

ลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญดังนี้^{๖๑}

๑. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมาย ของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
๒. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากินการเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ เป็นต้น

จากการทบทวนเอกสารสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาที่มีสองลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย และอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ความสามารถความเชื่อหรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขสงบให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเอง นอกจากนี้ ภูมิปัญญาจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาและรู้ว่าภูมิปัญญาที่มีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากที่มาจากความรู้ที่หลากหลาย โดยไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียว และการเรียนรู้ต้องมีการกระทำ อย่างต่อเนื่อง จึงเรียกว่าเป็น Situated knowledge นั่นคือ ต้องเป็นสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่องและต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ ด้วยความเข้าใจตนเอง เข้าใจโลกและมีความสามารถในการปรับตัวพร้อมกับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ดีงามและถูกต้อง

^{๖๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์, อ่างใน อัญชลี มีบุญ, “ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสระแก้ว : การคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลง เมื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”, วารสารวิจัยรำไพพรรณี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (เดือน พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐) : หน้า ๑๓-๒๔.

^{๖๑} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท (เล่ม ๑). กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๓, หน้า ๑๔๗.

๒.๕.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการเกิดภูมิปัญญา เป็นการเกิดจากบุคคลที่มีลักษณะใฝ่รู้ รักดี ทำดี และช่วยแก้ปัญหา ซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้มีความสามารถในการได้มาขององค์ความรู้ในภูมิปัญญานั้นได้จาก ๑) คิดสร้างสรรค์ได้เอง ๒) สืบทอดจากบรรพบุรุษของครอบครัว ๓) เรียนรู้จากผู้รู้ ๔) เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ๕) เรียนรู้จากศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่น ๖) เรียนรู้จากนันทิย เชื้อ และ ๗) เรียนรู้จากสื่อต่างๆ เหล่านี้ทำให้ได้องค์ความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุง โดยองค์ความรู้ที่ได้นี้จะนำไปใช้ปฏิบัติซึ่งส่งผลให้ได้ความเชี่ยวชาญเฉพาะคือ ๑) มีความรู้ ๒) มีทักษะ ๓) มีเทคนิค ๔) มีแหล่งการเรียนรู้ และ ๕) มีเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๖๒} เป็นการสั่งสมและคิดค้น องค์ความรู้ของท้องถิ่น ด้วยสติปัญญาและความสามารถของท้องถิ่นเอง ที่มีความหลากหลายทางภูมิปัญญาแตกเป็นสาขา ได้มีนักรักศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ กลุ่ม^{๖๓} ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยการพึ่งพาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ เช่น ชุมชนภูเขา มีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าป่า เทพารักษ์ ผู้อยู่ตามพื้นราบ เชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู้ขวัญ การให้ความเคารพแม่โพสพ ผู้อยู่ตามแม่น้ำ ริมทะเลมักจะเชื่อในเรื่องของแม่ย่านางเรือ เป็นต้น ความคิดความเชื่อเหล่านี้จะนำมาสู่การพัฒนาชีวิต และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การตั้งธนาคารแห่งชีวิตเพื่อพัฒนาหมู่บ้านโดยยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การจัดพิธีสืบประตาแม่น้ำ การจัดพิธีกรรมบวชต้นไม้ การจัดตั้งป่าสมุนไพรรักษาหมู่บ้าน ธนาคารโคกระบือ ธนาคารข้าว กลุ่มทอผ้า กลุ่มฉาบปูนกึ่ง เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ เป็นเรื่องของศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชุมชน ต่อการดำเนินชีวิต เช่น ประเพณีการบวชนาคเข้าพรรษา แต่งาน นอกจากนี้ยังมีศิลปกรรมพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เช่น งานจักสานและทอกระเป่าลึงเปาะภาคใต้ กระเป่าถือใบตาลเสื่อจันทบูร เครื่องจักสาน

^{๖๒} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, การทดลองนำร่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^{๖๓} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, โครงการนิเทศทางไกลชุดฝึกอบรมตนเอง การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗.

สำหรับจับสัตว์ จักสานเป็นเครื่องใช้ ก่องข้าว ชันโตก เพลเด็กเครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลัก งานปั้น งานหล่อด้วยโลหะ การก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัย ภาพเขียนบนผนัง การพ่อน้ำ และเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น ที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย เป็นการปรับการดำเนินชีวิตที่เคยถูกครอบงำจากสภาพสังคม พ่อค้าคนกลาง ระบบธุรกิจ ระบบโรงงาน กลับสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ สามารถยืนหยัดต่อสู้ กับความล้มเหลว การล้มละลายทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ได้อย่างภาคภูมิใจด้วยกำลังกาย กำลังปัญญาและการสั่งสมประสบการณ์ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสานการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง การทำสวนสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๔ เป็นเรื่องราว แนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การเลี้ยงปลา คุกบักอยู่ในบ่อซีเมนต์ โดยจัดระบบการถ่ายเทน้ำแะคิดสูตรอาหารปลาขึ้นมาเอง การคิดค้นวิธีที่จะกรองน้ำให้ใสเพื่อเพาะฟักลูกปลาให้รอดตาย การประดิษฐ์เครื่องนวดข้าวแบบประหยัด การคิดสร้างกัลกน้ำจากอ่างเก็บน้ำบนภูเขาลงมาใช้ปลูกพืชสวน เป็นต้น

๒.๕.๔ การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมาได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง ภูมิปัญญาจึงนับเป็นความคิดทางสังคม (Social thought) ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรม คือปรัชญาแนวทางในการ ดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี ทัศนกรรม และสิ่งอื่น ๆ ซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มายาวนานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญา ด้วยกันทุกสังคม ระบบดังกล่าวจะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๔ ประการ คือ ความรู้ และระบบ ความรู้ การสั่งสมและการเข้าถึงความรู้ การถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ รวมทั้งการ สร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญา ความรู้ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดและย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีต่าง ๆ ความตั้งใจความเชื่อ บรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน^{๖๔}

^{๖๔} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, รายงานการสัมมนาเชิงวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๓), หน้า ๙๐.

จากการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การที่ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นอย่างชาญฉลาดแล้ว ประชาชนจะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจอยู่ที่ถิ่นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี และได้เนียม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถอันเกิดจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง สั่งสม คิดวิเคราะห์และนำมาใช้จนบังเกิดผลอย่างสมดุลและยั่งยืน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สังคมไทยทุกยุคทุกสมัยเมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมขึ้นมาย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เราเรียกว่า วัฒนธรรม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอารมณ์หล่อหลอมร่างกายตกแต่งคนให้น่าดูชม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมกับผู้คนในสังคมทุกยุคทุกสมัย มรดกทางวัฒนธรรมในสมัยสุโขทัยได้มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งจะได้ศึกษาถึงความหมาย ลักษณะความสำคัญและประเภทของวัฒนธรรมตามลำดับ ดังนี้

๒.๖.๑ ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือทุกสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงามซึ่งคนในสังคมไทยได้ทำไว้หรือได้ส่งสมมาจนถึงบัดนี้วัฒนธรรมเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะและพุทธปัญญาทุกแขนงและวัฒนธรรมคือสิ่งที่มีค่าแสดงรสนิยมของผู้ดีหรือชนชั้นสูงที่มีการศึกษาและฐานะดีวัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคมเป็นแบบแผนการประเพณีและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจซาบซึ้งร่วมกันและสังคมมนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่าง ๆ วิธีชีวิตของคนในชุมชนและในสังคมโดยรวมซึ่งรวมถึงสังคมวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรมมิใช่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่หยุดนิ่งแต่เปลี่ยนแปลงมีพลวัตตลอดเวลา โดยวัฒนธรรมมุ่งความอยู่ดีมีสุขของคนและสังคมโดยรวมวัฒนธรรมจึงต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพในอดีตสู่ปัจจุบันและสู่อนาคตต้องเชื่อมโยงระหว่าง คนในสังคมซึ่งมีวัยต่างกันต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพตนเองต่อครอบครัวชุมชนสังคมและสภาพรอบโลกต้องเชื่อมโยงระหว่างความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์และต้องเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมจะพัฒนาองกามได้ต้องอาศัยความเชื่อมโยงและความเข้าใจในความหลากหลายความแตกต่างและจุดร่วมของวัฒนธรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมของชาติและวัฒนธรรมของโลกซึ่งมีวิวัฒนาการ

และมีความเปลี่ยนแปลงมีพลวัตที่ไม่หยุดนิ่งการประสานเชื่อมโยงและถักทอวิถีชีวิตของคนและชุมชนต่างๆ รอบโลกและกับธรรมชาติเท่านั้นที่จะทำให้การพัฒนายั่งยืนได้^{๖๕}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๒๕^{๖๖} ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรมไว้เป็น๔นัยดังนี้(๑) สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา (๒) วิถีชีวิตของหมู่คณะ(๓)ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามความเป็นระเบียบเรียบร้อยความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน(๔) พฤติกรรมและสิ่งทีคนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกเขาของตน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๖๗} เมื่อคราวแสดงปาฐกถาพิเศษ ๑๐๐ ปี พระยาอนุมานราชชนนีเรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ก็ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้เป็นหลายนัยอย่างน่าพิจารณา ดังนี้วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆวัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ความรู้ความสามารถภูมิธรรมภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆอยู่รอดและเจริญสืบต่อมาได้และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้วัฒนธรรมคือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆได้ทำไว้หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้วัฒนธรรมเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมาและเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไปตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้นๆ

สรุปได้ว่าวัฒนธรรม คือ ผลรวมของทุกสิ่ง ซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้วัฒนธรรม เป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้นๆ

๒.๖.๒ หลักการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนานั้นได้ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปกรรม ศีลธรรม กฎหมาย วรรณกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความสามารถและอุปนิสัยของคนในสังคมไทย เป็นต้น เพราะวัฒนธรรมไทยนับเป็นเครื่องหล่อหลอมสมาชิกของสังคมให้เกิดความผูกพันสามัคคี และอบรมขัดเกลาให้คนในสังคมมีทัศนคติ ความเชื่อ และ

^{๖๕}สมชาย ญ นครพนม, **มรดกวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๓๔.

^{๖๖}ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖๕.

^{๖๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **วัฒนธรรมกับการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๓๖.

ค่านิยมที่สอดคล้องกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมไทย พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คนในวัฒนธรรมไทยสามารถสัมผัสได้ด้วยอุดมการณ์ทางความคิด เหตุผลและความเชื่อ และในท้ายที่สุดพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกกลงในสังคมไทย ให้คนไทยได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา อีกทั้งพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมและที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยเกือบทั้งประเทศ จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ^{๖๘} ดังนั้น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากซึ่งพิจารณาได้จากค่านิยมของไทยบางอย่างที่ปฏิบัติจนเป็นระเบียบแบบแผน ที่ล้วนแต่มีต้นกำเนิดจากหลักคำสอนทางศาสนา ตัวอย่างเช่น มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งทำให้คนไทยเป็นชนชาติที่มีความเด็ดเดี่ยว อดทน เจียมตน รักความ เป็นอิสระ แต่ก็ยอมรับสภาพความทุกข์ และมีความหวังกับชีวิตใหม่ที่จะต้องดีขึ้นถ้าหากกระทำความดี มีศรัทธามั่นคงในการทำบุญและให้ทาน เพื่อสะสมบุญบารมีไว้ภายภาคหน้า มีจิตใจโอบอ้อมอารี ให้อภัยเพื่อนมนุษย์ ไม่ผูกพยาบาท เชื่อฟัง เคารพนับถือบุคคลตามลำดับอาวุโส และยึดมั่นในความกตัญญูต่อผู้มีอุปการะ มีความสงบเสงี่ยม นอบน้อม สำนวณ เกรงใจผู้อื่น และมีความระมัดระวัง รอบคอบ และวัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย^{๖๙}

๑. ด้านภาษาและวรรณกรรม ภาษาที่ใช้กันในปัจจุบันในประเทศไทย มีแหล่งกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่พระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทได้นำภาษาบาลีเข้ามา ส่วนฝ่ายมหายาน ได้นำภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ เช่น คำที่ใช้เรียกชื่อต่าง ๆ ชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อบ้าน และชื่อสถานที่ราชการ เป็นต้น วรรณกรรมของไทยที่มาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง ปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำหลวง เป็นต้น

๒. ด้านศิลปกรรม คือ งานสร้างสรรค์ที่มนุษย์ได้จัดสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้น ที่มีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ งานประเพณีจิตรกรรม ได้แก่ การเขียนภาพ ลวดลายไทย รวมทั้งงานปฏิมากรรม ได้แก่ การปั้น การหล่อ และการสลักรูป งานวรรณกรรม ได้แก่ การประพันธ์ร้อยแก้ว ร้อยกรอง สถาปัตยกรรม การออกแบบ การก่อสร้าง และนาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ ได้แก่ การขับร้อง ฟ้อนรำ เป็นต้น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๓. ด้านประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ประเพณีสำคัญๆ ของไทยที่สืบทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีอื่นๆ เช่น การบวชนาค การทำบุญเนื่องในวันต่างๆ เช่น ครอบรอบวันเกิด ครอบรอบวันแต่งงาน การทำบุญอุทิศแก่ผู้ตายและ

^{๖๘} สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๒.

^{๖๙} สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๕-๘๕

ประเพณีทำบุญต่างๆ เช่น การตักบาตร การถวายสังฆทาน การถวายสลากภัต การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น

๔. ด้านจิตใจ คนไทยมีลักษณะนิสัยเฉพาะตัว ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เช่น ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา ความเคารพอ่อนน้อม ความอดทน รักอิสระ รักสันโดษ ชอบช่วยเหลือตนเอง ไม่มีการบังคับข่มเหงซึ่งกันและกัน ยิ้มง่าย ใจดี เป็นต้น จนได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยมีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา และตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่^{๗๐}

๑) **คติธรรม** คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจซึ่งได้เรียนรู้จากศาสนา

๒) **เนติธรรม** คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญ เช่นเดียวกับ กฎหมาย

๓) **สทธรรม** คือ วัฒนธรรมทางสังคมที่เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติทางสังคมเช่น มารยาทในงานสังคมต่างๆ

๔) **วัตถุธรรม** คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สามารถจับต้องได้สัมผัสได้ เช่น บ้านเรือน อาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น

พระพุทธศาสนา ถือเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไปสู่ทิศทางที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นวัฒนธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต เป็นต้นตำรับวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุด แต่ยังคงทันสมัยและมีหลักการธรรม วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม^{๗๑}และบทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานสำคัญของสังคมและวัฒนธรรม ตามกรอบของวัฒนธรรมดังกล่าว

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย ๑. ด้านภาษาและวรรณกรรม ภาษาที่ใช้กันในปัจจุบันในประเทศไทย มีแหล่งกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่พระพุทธศาสนา ๒. ด้านศิลปกรรม ที่มีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ งานประเพณีจิตรกรรม ได้แก่ การเขียนภาพลวดลายไทย รวมทั้งงานปฎิมากรรม ได้แก่ การปั้น การหล่อ และการสลักรูป งานวรรณกรรม ๓. ประเพณีสำคัญๆ ของไทยที่สืบทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ๔. ด้านจิตใจ คนไทยมี

^{๗๐} ชาญวิทย์เกษตรศิริ, วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หน้า ๑๒.

^{๗๑} สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, หน้า ๘๖.

ลักษณะนิสัยเฉพาะตัว ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เช่น ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา ความเคารพอ่อนน้อม ความอดทน รักอิสระ รักสันโดษ ยิ้มง่าย ใจดี เป็นต้น

๒.๖.๓ องค์ประกอบของวัฒนธรรมไทย

ความสำคัญชาติไทยเป็นชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติหลายประการที่ตกทอดจนถึงปัจจุบันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีของชาติเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจเศรษฐกิจและสังคมอันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาและความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศชาติฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนในชาติควรได้ร่วมมือกันทบทวนบำรุงรักษาส่งเสริมและเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพเพื่อให้วัฒนธรรมของชาติได้คงอยู่สืบไปอีกนานเท่านานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ว่า “งานด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมนั้นเป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและทางจิตใจซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นทั้งหมดและเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป” แนวทางในการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมพ.ศ. ๒๕๓๙ ตามนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๓ ลักษณะกล่าวคือ^{๗๒}

๑) วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐานและเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคีกลมเกลียวและความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชนวัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คนประพฤติปฏิบัติธรรมและพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกันทั้งในยามสุขและยามทุกข์

๒) วัฒนธรรมเป็นกรอบและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมจึงถือได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคมซึ่งอาจช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาลดลงทั้งตอบสนองความต้องการของสมาชิกและของสังคมได้

๓) วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เป็นลักษณะเด่นประจำชาติหรือประจำหมู่คณะซึ่งมีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันอันจะทำให้บังเกิดความรักสามัคคีกันและจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะและดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

ขอบข่ายและองค์ประกอบของวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบอันสำคัญในการทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นสร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้าด้วยเหตุนี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นฐานอันสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยแยกเป็นอนุภาคต่างๆ ประกอบด้วย (๑) วัฒนธรรมประเภทเผ่าพันธุ์และการดำรงชีวิต (๒) วัฒนธรรมประเภทภาษาและวรรณกรรม (๓) วัฒนธรรมประเภทศาสนาจริยธรรมคุณธรรม (๔)

^{๗๒} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือศูนย์วัฒนธรรมในสถานศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑-๑๓.

วัฒนธรรมประเภทสุนทรียศาสตร์ศิลปะและกีฬาการละเล่นของไทย(๕) วัฒนธรรมประเภทครอบครัว เศรษฐกิจและการเมืองวัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญดังนี้^{๗๓}

๑) องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือวัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่างเช่นเครื่องมือเครื่องใช้โรงเรียนโรงงานภาพเขียนเครื่องจักรสถานมหรสพ สนามกีฬาโบสถ์วิหารหอดูดาวและส่วนที่ไม่มีรูปร่างเช่นภาษาสัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตราชั่งตวงวัด

๒) องค์การ (Association or Organization) หมายถึงกลุ่มที่มีการจัดเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการมีการวางกฎเกณฑ์มีระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อนเช่นครอบครัว (กลุ่มเล็กที่สุด) สหพันธ์กรรมการลูกเสือ สภากาชาดวัดสหประชาชาติฯลฯ

๓) องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไปเช่นพิธีกรรมต่างๆตั้งแต่เรื่องการเกิดหมั้นแต่งงานบวชนาคตายปลุกบ้านขึ้นบ้านใหม่เป็นต้นซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากก็น้อยรวมตลอดถึงพิธีกรรมแต่งกายและรับประทานอาหาร

๔) องค์คติ (Concepts) หมายถึงความเข้าใจความเชื่อความคิดเห็นอุดมการณ์ต่างๆเช่น ความเชื่อกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนาความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism) หรือหลายองค์ (Polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ทัศนคติการยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิดสมควรหรือไม่ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้มาตรฐานในการตัดสินหรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

ทุกสังคมต้องมีวัฒนธรรมและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมมีลักษณะเฉพาะที่แสดงออกให้ปรากฏจนทำให้บางท่านใช้ขอบเขตของวัฒนธรรมเป็นเครื่องแบ่งอาณาเขตประเทศชาติได้ลักษณะของวัฒนธรรมจะประกอบไปด้วย^{๗๔}

๑) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสิ่งช่วยในการดำเนินชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นล้วนเป็นวัฒนธรรม

๒) วัฒนธรรมเป็นผลรวมหลายสิ่งหลายอย่าง (Integrative) เช่นความรู้ความเชื่อ วิถี ในการดำเนินชีวิตสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ

^{๗๓} นิคม มูลิกะคามะ, วัฒนธรรม บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

^{๗๔} ณรงค์ เสียงประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒-๔๐.

๓) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้วัฒนธรรมมิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อนและลักษณะข้อนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์กล่าวคือ พฤติกรรมส่วนใหญ่ของสัตว์เกิดจากการเฝ้าของสัญชาตญาณ (Instinct) ส่วนมนุษย์นั้นมีสมองอันทรงคุณภาพจึงสามารถรู้จักคิดถ่ายทอดและเรียนรู้กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่มีการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม

๔) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นมรดกของสังคมเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้และเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าวก็คือการสื่อสารโดยสัญลักษณ์ (Symbolic Communication) ได้แก่การที่มนุษย์มีภาษาใช้ที่แน่นอนซึ่งมีส่วนช่วยให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อนๆดำเนินสืบเนื่องกันมามิขาดสายดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็น “มรดกแห่งสังคม” (Social Heritage)

๕) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็น Super Organic หมายถึงสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดี่ยว กันในทางกายภาพหรือทางชีวภาพนั้นอาจเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละของวัฒนธรรมกล่าวคือของสิ่งหนึ่งอาจนำมาใช้ในความหมายที่ต่างกันออกไปในแต่ละสังคมต่างๆที่ก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเองตัวอย่างเช่นลีนเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของทุกคนชาวทิเบตนำมาใช้แสดงออกซึ่งความเคารพนับถือด้วยการแลบลิ้นส่วนชาวไทยกลับถือเป็นการแสดงที่ไม่สุภาพเป็นต้น

๖) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) หรือแบบแผนการดำรงชีวิต (Design for Living) ของมนุษย์ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมเป็นแบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่มซึ่งสมาชิกเรียนรู้การถ่ายทอดไปด้วยการสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม

๗) เป็นผลจากการช่วยกันสร้างสรรค์ของมนุษย์และได้มีการปรับปรุงดัดแปลงสิ่งใดที่ไม่ดีหรือล้าสมัยก็เลิกใช้ไปสิ่งใดที่ดีก็ยังคงเอาไว้ใช้ต่อไปเช่นการเพาะปลูกเดิมใช้แรงสัตว์ต่อมาเห็นว่าเป็นวิธีที่ล่าช้าและล้าสมัยจึงประดิษฐ์หรือซื้อเครื่องมือเครื่องจักรมาใช้ในการเพาะปลูกทำให้ผลผลิตมากขึ้น

๘) วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลง (Change) และมีการปรับตัว (Adaptive) ได้

๙) วัฒนธรรมมิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งแต่เป็นส่วนรวมสิ่งที่จะถือว่าเป็นวัฒนธรรมได้จะต้องเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับถือปฏิบัติมิใช่เฉพาะคนใดคนหนึ่งยอมรับถือปฏิบัติเท่านั้น

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของวัฒนธรรมไทย ๑) องค์วัตถุ คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัส จับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียนเครื่องจักร หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา ชั่ง ตวง วัด ๒) องค์การ หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ มีระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน

เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว (กลุ่มเล็กที่สุด) สหพันธกรรมการ ลูกเสือ สภากาชาด วัด สหประชาชาติ ฯลฯ) องค์พิธีการ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกัน โดยทั่วไป เช่น พิธี ธรรมเนียมต่างๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด หมั้น แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ๔) องค์คติ หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นอุดมการณ์ต่างๆ

๒.๖.๔ หลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวสวยงามสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นด้านธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สิ่งปลูกสร้าง วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ที่งดงามและมีคุณค่าสร้างความภาคภูมิใจแก่ชาวไทยทุกคนซึ่งในแต่ละภูมิภาคมีวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน โดยวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนไทยในท้องถิ่นต่างๆ จะมีศิลปวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวที่ได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน วัฒนธรรมของชุมชนจึงอาจ ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญและบทบาทในการดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ เกิดขึ้นโดยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนับเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป สำหรับหลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญ กับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตของท้องถิ่นตนเองในแง่สังคม และวัฒนธรรม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วน กำหนดทิศทาง การจัดรูปแบบการท่องเที่ยวและการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งนี้ ชุมชนจะได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวซึ่งจะแตกต่างจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยทั่วไปที่มีการจัดการโดยภาครัฐและหรือภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๑. ขอบเขตเนื้อหาของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและยุโรป ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและแอฟริกา รวมถึงชื่อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมและงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว เราเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย

- ๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์
- ๒) โบราณคดีและพิพิธภัณฑ
- ๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม

- ๔) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- ๕) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา
- ๖) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์
- ๗) ภาษาและวรรณกรรม
- ๘) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร
- ๙) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่างๆ
- ๑๐) ลักษณะงานและเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น^{๗๕}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายถึงการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิตประวัติศาสตร์ศิลปะและเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะหรือเป็นการท่องเที่ยวที่ใช่วัฒนธรรมเป็นวัตถุประสงค์หรือใช่วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญาสร้างสรรค์เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คนหรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมาตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพาไม่สามารถแยกออกจากกันได้ส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในเชิงของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์งานหัตถกรรมกิจกรรมทางประเพณีภาษาอาหารศิลปะดนตรีศาสนาสถาปัตยกรรมการศึกษาลักษณะการแต่งกายเทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่นและกิจกรรมยามว่าง^{๗๖}

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆประกอบการเรียนรู้การสัมผัสการชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมคุณค่าทางประวัติศาสตร์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของศิลปะสถาปัตยกรรมโบราณสถานโบราณวัตถุเรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์รูปแบบวิถีชีวิตภาษาการแต่งกายการบริโภคความเชื่อศาสนาจารีตประเพณีล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญกระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมขึ้นการสัมผัสโดยตรง

^{๗๕} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

ระหว่างนักท่องเที่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆมีระดับที่แตกต่างกันซึ่งทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างน้อย๒ประเภทกล่าวคือ^{๗๗}

๑) ท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบโดยนักท่องเที่ยวไปพำนักอาศัยอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆเป็นระยะเวลาหนึ่งและใช้ชีวิตเหมือนชนพื้นเมืองอาทิต่องเที่ยวพักค้างแรมแบบโฮมสเตย์

๒) การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีการจัดการโดยนักท่องเที่ยวไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆในช่วงเวลาสั้นๆไม่พักค้างโดยพยายามเรียนรู้เข้าใจวัฒนธรรมของชนเผ่านั้นและแต่ไม่ได้ลองใช้ชีวิตในรูปแบบเดียวกับชนพื้นเมือง

ดังนั้น การบริหาร สามารถทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ตามแผน นโยบายที่วางไว้ และการจัดการ ทำให้เกิดคุณค่า มูลค่าและราคา ทำให้นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เกิดมูลค่าทางใจ เกิดความประทับใจ ได้ได้องค์ความรู้ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าแต่ละบุคคล ที่สำคัญแหล่งท่องเที่ยวที่วันนี้ย่อมมีราคาแพงขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้การบริหารจัดการให้ประสบความสำเร็จต้องแบ่งการจัดการออกเป็น ๓ ลักษณะ ประกอบด้วย (๑) แหล่งท่องเที่ยว หรือสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (๒) นักท่องเที่ยว ต้องมีการเตรียมตัวศึกษาทฤษฎีเปรียบเทียบข้อบังคับ กิริยามารยาท ในสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง (๓) ผู้ดูแล หรือผู้ให้บริการต้องรู้จักหลักการบริหารจัดการ การดูแลรักษา ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ เป็นต้น ที่สำคัญวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำนุบำรุงรักษาส่งเสริมและเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผล และมีประสิทธิภาพวัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐานและเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคีกลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน

๒. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริงรวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อมการกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้มีฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จล้มเหลวการพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องพิจารณาระบบย่อย (Subsystem) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยวบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้นรวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวเพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการวางแผนและการจัดการเป็นสิ่งสำคัญถ้าหากประเทศต้องการที่จะประสบความสำเร็จการขาดการวางแผนที่ดีในการก่อสร้างการโฆษณาการลงทุนก็จะไม่สามารถนำไปสู่

^{๗๗} จริญญา เจริญสุขใส, แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

ผลประโยชน์ได้จากการขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหาต่อภาวะการณ์ควบคุมในอนาคต ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนและการจัดการอย่างเดียวนั้นว่าเป็นสิ่งสำคัญแต่การมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการต่างๆเหล่านี้ก็มีความสำคัญและองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมสปรการได้แก่

- ๑) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ
- ๒) สถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้างผังเมืองรวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้างใน อดีต
- ๓) ศิลปหัตถกรรมประติมากรรมประเพณีและเทศกาลต่างๆ
- ๔) ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรีไม่ว่าจะเป็นในรูปของดนตรีคลาสสิกดนตรี พื้นบ้านหรือดนตรีร่วมสมัย
- ๕) การแสดงละครภาพยนตร์มหรสพต่างๆ
- ๖) ภาษาและวรรณกรรม
- ๗) ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
- ๘) วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมย่อย

แนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สรุปได้๙ประการดังนี้

- ๑) ส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อ เศรษฐกิจในสังคม
- ๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความต้องการของ ชุมชนว่าจะต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด
- ๓) วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวควร ได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นเพราะจะเป็นเครื่องวัดความต้องการประเภทและจำนวน นักท่องเที่ยวของท้องถิ่นนั้นๆ
- ๔) ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพยายามที่จะทำให้ ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ
- ๕) ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนใน ท้องถิ่นผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวังและต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ ด้วยเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

๖) เงินทุนและแรงงานรวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่นเพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาทางการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

๗) การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและงานเทศกาลที่จัดขึ้น

๘) เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงภาพทาง ประวัติศาสตร์วิถีชีวิตความเป็นอยู่และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

๙) ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยวควรรพยายามขจัดปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

๓. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบภายใน และปัจจัยหรือองค์ประกอบภายนอก ดังนี้^{๗๘}

๑. กำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยว โดยต้องสอดแทรกความรู้ และประสบการณ์ที่ดี และเหมาะสมตามพื้นฐานของนักท่องเที่ยว

๒. สนับสนุนชุมชนและสาธารณชนในการมีบทบาท และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์บริหารจัดการ และได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมุ่งหวังการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนเป็นสำคัญ

๓. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะอาดทางการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นโดยยึดหลักการพัฒนาที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมประเภทถาวรวัตถุ โดยต้องหลีกเลี่ยงการก่อสร้างที่ขัดแย้งกับธรรมชาติรวมทั้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้จากธรรมชาติด้วยตนเอง ส่วนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นควรให้ความสนใจเกี่ยวกับความเปราะบางของทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ โดยต้องหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ขัดแย้งกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

^{๗๘} ฉลองศรี พิมลสมพงษ์, การวางแผนและพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖ – ๑๖.

๔. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เพื่อกระจายโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ไปยังชุมชนที่มี ศักยภาพทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

๕. ติดตามตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากร การท่องเที่ยว ชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนทัศนคติ และความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ผลที่ได้รับจากการประเมินผล ติดตามตรวจสอบดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยน และการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันยุคทันสมัย และเหมาะสมอยู่เสมอ

๖. พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และสาขาวิชาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับ การขยายตัวของ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง กับอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว และกำหนดกลุ่มเป้าหมายทั้งในระดับรากหญ้า ระดับปฏิบัติงาน และใน ระดับผู้กำหนดนโยบาย

๗. ส่งเสริมสนับสนุน และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของประเทศไทย ไปยังต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อสร้างโอกาสให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญ ทั้งในระดับ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในระดับโลก ทั้งนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมในทุก ด้านเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

๘. ควบคุมดูแล และป้องกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากร การท่องเที่ยว ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม ควบคู่กับการพัฒนา อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตทั้งของ ชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลักการดำเนินการที่สำคัญ ๕ ประการ ดังนี้^{๗๙}

๑. เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและ นอกเมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจำหน่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริม บทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

๒. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่ง

^{๗๙} องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.), แผนปฏิบัติงาน ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน, ๒๕๖๐), หน้า ๑ - ๑๘.

ท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัด
สหกรณ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

๓. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอา
เปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

๔. เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่นๆ โดยรอบ ทั้งทางด้านการตลาด การ
ลงทุนและการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว

๕. บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการ
โฆษณา

๒.๗ แนวคิดการมีส่วนร่วม

ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
ร่วม การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับ
องค์กร หรือระดับประเทศนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มี
ส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วน
เสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัคร
ใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียนโดยกระบวนการมี
ส่วนร่วม^{๘๐} แต่อย่างไรก็ตาม การเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นจะต้องมีขั้นตอนเสียก่อน โดยคนจะเข้า
ร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง อย่างน้อยต้องมีพื้นฐานความคิดในเรื่องของการมีส่วนร่วมอยู่ภายในใจ ไม่
มากนักน้อย ทั้งนี้ หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจะรวมถึงการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ไม่น้อยไป
กว่าเทคโนโลยี และควรคิดว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันมาตั้งแต่เกิด มีภูมิ
ปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง มีความสามารถพัฒนาชีวิต ให้ดีได้ถ้า
ได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม^{๘๑} ดังนั้น ก่อนอื่นจะได้
รับรู้ถึงเนื้อหาสาระ จะขอกกล่าวถึงความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” เป็นปฐมบท เพื่อเป็นการปู
พื้นฐานในการทำความเข้าใจในลำดับหัวข้ออื่น ๆ ต่อไป

๑. ความหมายการมีส่วนร่วม

^{๘๐} วันชัย วัฒนศัพท์. คนไทยไม่ทอดทิ้งกัน: คู่มือการจัดการสร้างความปรองดองในระบบบริการ
สาธารณสุข. (ขอนแก่น: ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท). ๒๕๕๓.

^{๘๑} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. พิมพ์ครั้งที่
๒. (กรุงเทพฯ: สิริลักษณ์การพิมพ์). ๒๕๔๖.

สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่มีความรู้ ความสามารถ และทำวิจัย แต่งตำรา เกี่ยวกับเรื่องนี้มานาน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม

ดังรายละเอียด ดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยไม่มีบทบาทอะไรเลย ย่อมไม่ได้ผล การมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพนั้น ผู้เข้าร่วมจะต้องรู้จักใช้อำนาจและสามารถควบคุมกิจกรรมนั้นได้จึงจะทำให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๒}

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง^{๘๓}

การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน ๔ มิติ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร ๒) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ ๓) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ^{๘๔}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่างๆ ได้แก่ ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ ด้วยความเต็มใจ^{๘๕}

การมีส่วนร่วม หมายถึง พื้นฐานของกิจกรรมต่างๆ ที่จะส่งผลให้การบริหารจัดการมีลักษณะกว้าง ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้การมีส่วนร่วมขยายไปสู่การปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ^{๘๖}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนได้คิดค้นแนวทางขึ้นเอง เป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ คิดค้นปัญหา และการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ เช่น แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ^{๘๗}

^{๘๒} Arnstien, S.R.. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. ๓๕(๔): (๑๙๖๙)๒๑๖-๒๒๔.

^{๘๓} William, E. Electoral Participation in a Low Stimulus Election. *Rural Development*. ๔(๑) : (๑๙๗๖). ๑๑๑-๑๒๔.

^{๘๔} Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. *Rural Development Participation: Concept and Measure For Project Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies*. New York: Cornell University Press. (๑๙๘๑).

^{๘๕} United Nations *Yearbook of International Trade Statistics*. United Nations: UN Press. (๑๙๘๑).

^{๘๖} Putti. Work values and organizational commitment: A study in the Asian context. *Human Relations*. ๔(๒): (๑๙๘๗). ๒๗๕-๒๘๘.

^{๘๗} นิคม ผัดแสน. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาต่อการพัฒนาการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนอุดรศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๔๐).

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจกรรมใด ๆ ให้ความช่วยเหลือและมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน^{๘๘}

การมีส่วนร่วม หมายถึง เป็นการกระจายอำนาจให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาความต้องการร่วมกัน ในการตัดสินใจร่วมกัน วางแผนดำเนินงานหรือแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ดำเนินการหรือปฏิบัติงานร่วมกัน ตลอดจนรับรู้ผลดี เสีย จนเกิดความภาคภูมิใจร่วมกัน^{๘๙}

การมีส่วนร่วมหมายถึงกระบวนการของการให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ (Participative Management) เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคล PM ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของพวกเขาในการแก้ปัญหาของการบริหาร^{๙๐}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิทธิพล เสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น^{๙๑}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลที่มีความสนใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องเดียวกันเข้ามาร่วมกัน เพื่อปฏิบัติภารกิจ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินงาน การรับทราบผลการดำเนินงาน การติดตามประเมินผล หรือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตกลงกันไว้^{๙๒}

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้สมาชิกเข้ามาร่วมวางแผน ปฏิบัติและประเมินงาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน^{๙๓}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในกิจกรรมทุกประการตามกำลังความสามารถของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การ

^{๘๘} อุทัย บุญประเสริฐ. รายงานการวิจัย การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. (๒๕๔๒).

^{๘๙} พีระ พรนวม. ศรีธธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๔๔).

^{๙๐} สมยศ นาวิการ. การบริหาร. กรุงเทพฯ: ชาลววิทย์เซ็นเตอร์. (๒๕๔๕).

^{๙๑} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สิริลักษณ์การพิมพ์. (๒๕๔๖).

^{๙๒} จิราภรณ์ ศรีคำ. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนขวิวิทย์ ระดับประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๗).

^{๙๓} จินตนา สุจจันนัท์. การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๔๙).

ดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนา งานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๙๔}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วม จะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน^{๙๕}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรม ไม่ว่าจะผ่านทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล^{๙๖}

โดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการ ตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความ เชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. กระบวนการมีส่วนร่วม

เมื่อก้าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว จะต้องนึกถึงกระบวนการที่จะให้ ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เพราะอย่างน้อยที่สุดประชาชนจะต้อง ได้รับรู้ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน และ ขั้นตอนในการประเมินผลงาน เพื่อให้รับรู้ถึงความเป็นไปในกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อ ประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักวิชาการที่ได้ทำ การวิจัย ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมตามประเด็นสำคัญต่างๆ เช่น

ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่นำมาประมวลเป็นระดับไว้ได้อย่างน่าสนใจ โดยถวิล วัต ได้ทำวิจัยเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และได้ข้อสรุปถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ควรจะมี ลำดับขั้นประกอบไปด้วย การให้ข้อมูล การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน การปรึกษาหารือการ วางแผนร่วมกัน การร่วมปฏิบัติและการควบคุมติดตามโดยประชาชน โดยเป็นการเริ่มจากการสื่อสาร ทางเดียว ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียวไปจนถึงสื่อสารสองทางที่เป็นการปรึกษาหารือ ร่วม คิด ร่วมวางแผน และเมื่อสื่อสารกันเข้าใจตรงกันแล้ว จึงเป็นการร่วมทำ และในที่สุดเป็นการร่วม ติดตามควบคุม ซึ่งนับเป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมสูงสุด^{๙๗}

^{๙๔} ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียนล้อม แรตวิทยาอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๕๐).

^{๙๕} สัญญา เคนาภูมิ. ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนใน ๔ จังหวัดชายแดนลุ่มน้ำโขง. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. (๒๕๕๑).

^{๙๖} เมตต์ เมตต์การุณจิต. การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น และราชการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ: บั๊กพอยท์. ๒๕๕๓).

^{๙๗} ถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.๒๕๕๐).

อภิัญญา กังสนารักษ์^{๘๘} ได้นำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมี ส่วนร่วมใน ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของ ปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความ ต้องการ ๒) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์วิธีการแนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ ๓) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนิน โครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และ แรงงาน ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผล รวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

ประพันธ์ สร้อยเพชร^{๘๙} ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงน่าจะ ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอนหลัก คือ ๑) การค้นหาปัญหา และสาเหตุ ๒) การวางแผนดำเนินกิจกรรม ๓) การลงทุนและการปฏิบัติงาน ๔) การติดตามและประเมินผล ในขณะเดียวกัน สำนักงาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีความ ลึกลงไปอีก ได้แก่ ๑) การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ ๒) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคน มากกว่าคนอื่น ๓) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่ เดิม ๔) การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว ๕) ความจำเป็นเพื่อให้มีการ สนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

งานวิจัยของทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์^{๙๐} ได้ทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้ใช้หลักการที่อิงไปในแนวทางของนโยบาย และได้พบว่า แท้จริงแล้วกระบวนการมีส่วนร่วมมี ลักษณะที่คล้ายกับการกำหนดนโยบาย เพราะท้ายที่สุดของการกำหนดนโยบาย คือ การตัดสินใจและ การตัดสินใจนี้เอง จึงเป็นเหตุเบื้องต้นของการกำหนดนโยบาย และเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ เข้ามาแสดงความคิดเห็นเสมือนหนึ่งเป็นการขัดเกลา นโยบายให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของ ประชาชน ตามแนวคิดของ ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์แล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมน่าจะเริ่ม จาก ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ๓) การมีส่วนร่วมใน การติดตามตรวจสอบการประเมินผล ในขณะที่ เมตต์ เมตต์การุณจิต^{๙๑} ได้กล่าวถึงกระบวนการการมี ส่วนร่วมของประชาชน โดยที่มีความสอดคล้องกับ ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์ แต่ได้เพิ่มบางประเด็นที่เห็น ว่า ยังมีข้อบกพร่องและอาจจะเสริมประเด็นดังกล่าวให้มีความชัดเจนขึ้น โดยเริ่มจาก ๑) การมีส่วน

^{๘๘} อภิัญญา กังสนารักษ์. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิภาพระดับคณะ ของสถาบันอุดมศึกษา. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๔).

^{๘๙} ประพันธ์ สร้อยเพชร. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน ศูนย์โรงเรียนตำบลแซ่ซ่าง อำเภอสนักแพง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการ วิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๔๗).

^{๙๐} ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียน ล้อมแควตวิทยาอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๕๐).

^{๙๑} เมตต์ เมตต์การุณจิต. การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น และราชการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์. ๒๕๕๓).

ร่วมในการค้นหาสาเหตุ และความต้องการ ๒) มีส่วนร่วมในการวางแผน ๓) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๔) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ๕) มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ๖) มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดของ ทรวงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์ และเมตต์ เมตต์การุญจิต ยังคงมีลักษณะในเชิงแคบ หากแต่ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (อ้างใน จิราภรณ์ ศรีคำ, ๒๕๔๗) ได้ให้ความเห็นในกระบวนการมีส่วนร่วมที่ลึก หรือเป็นการต่อเติมประเด็นสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมมากกว่า ซึ่ง ยูวัฒน์ วุฒิเมธีนี้ ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมไปในทางของการพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการแนวทางที่เป็นนโยบายเข้ากับการพัฒนา จึงสะท้อนแนวคิดในเชิงสังคมมากกว่า ตามแนวคิดของเขาแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องเริ่มจาก ๑) การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ๒) การมีส่วนร่วมในการคิด ๓) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๔) การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการ ๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ๖) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับแนวคิดของวรรณศิลป์ พีรพันธุ์ (๒๕๕๓) ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนของประชาชนประกอบไปด้วย ๑) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ๒) การให้ความเห็น ๓) การประชุมรับฟังความเห็น ๔) การร่วมตัดสินใจ ๕) การทำงานร่วมกัน

จากแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่นักวิชาการทั้งหลายได้ให้ทรรศนะไว้ในเบื้องต้นที่กล่าวมา มีความหลากหลายในประเด็นมากพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม หากนำมาประมวลให้เป็นลักษณะที่เป็นระบบตามแนวคิดของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (๑๙๘๐) จะเห็นว่า มีความเป็นระบบในเรื่องของประเด็นสำคัญ โดยเขาได้มีการนำเอากระบวนการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการทั้งหลายมาประมวลเป็นแนวคิดหลัก และได้จำแนก รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

โดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งให้ความสนใจถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในประเด็น การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุ และความต้องการ การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

๓. ประเภทการมีส่วนร่วม

เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่น ๆ (๒๕๔๕) สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๒) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้ความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๓) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จักร พิสุทธิ (๒๕๔๗) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

๒) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จินตนา สุจจันท์ (๒๕๔๙) ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบโครงการ เริ่มตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหาและความต้องการ ร่วมหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางนโยบายและแผนงาน ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และร่วมปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และร่วมประเมินผลโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง (No Genuine Participation) เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว เช่น การเข้าเป็นสมาชิกหรือการร่วมเสียสละแรงงาน

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์ (อำนวยการในสิริพัฒน์ ลากิจิตร, ๒๕๕๐) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้

๑) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน (Inclusive Organization) การรวมกลุ่มเยาวชนต่างๆ

๒) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative Organization) กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน

๓) การมีประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-Representative Organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ทุกเวลา

เมตต์ เมตต์การุณจิต (๒๕๕๓) ได้กล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วมโดยสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ เพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามาร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการและมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น

๒) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยสมทบ ไม่ได้เข้าร่วมประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

๔. ลักษณะการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมนั้น จะพิจารณาได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่าจะสนใจศึกษาในประเด็นบ้าง ประเด็นที่น่าสนใจในงานวิจัยครั้งนี้ คือ การเน้นลักษณะการมีส่วนร่วมในประเด็นที่เกิดจากกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในประชุมนโยบาย การเข้าร่วมในการตัดสินใจ

การวางแผน และร่วมตรวจสอบในลักษณะองค์กรชุมชน ฯลฯ และการเน้นการศึกษาในลักษณะของการบริหารที่เกิดจากการดำเนินงานในทางนโยบายและในทางปฏิบัติการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชุมชน ดังมีนักวิชาการได้ให้ความเห็น เช่น Ornstein (อ้างใน ชูชาติ พวงสมจิตต์, ๒๕๔๐) เห็นว่า การมีส่วนร่วมจะมีลักษณะมากน้อยเพียงใด ให้พิจารณาว่าผู้นำเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการใช้อำนาจและมีบทบาทในการควบคุมได้เท่าใด ซึ่งเป็นข้อบ่งบอกถึงภาวะผู้นำที่เป็นประชาธิปไตย ว่า มีสูงหรือต่ำ โดย Ornstein ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑) การมีส่วนร่วมเทียม หรือไม่มีส่วนร่วม ๒) การมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีหรือร่วมเพียงบางส่วน ๓) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ มีอำนาจและบทบาทมาก สอดคล้องกับ แนวคิดของ Campbell & Ramseyer (อ้างใน จิราภรณ์ ศรีคำ, ๒๕๔๗) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ ๕ ลักษณะ ได้แก่ ๑) ลักษณะที่ไม่มีส่วนร่วมเลย ๒) ลักษณะที่มีส่วนร่วมน้อย ๓) ลักษณะที่มีส่วนร่วมปานกลาง ๔) ลักษณะที่มีส่วนร่วมมาก ๕) ลักษณะที่มีส่วนร่วมมากที่สุด

Huntington & Nelson (๑๙๗๕) เห็นว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะพิจารณาจาก กิจกรรม และการบริหาร ซึ่งจะต้องมีการศึกษาควบคู่กันไป ในระดับกิจกรรมนั้น จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ส่วนในด้านการบริหารนั้น จะเป็นลักษณะของผู้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเปิดทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกถึงเข้าร่วมในกิจกรรม โดย Huntington & Nelson ได้มีหลักในการพิจารณาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมดังมีรายละเอียด ดังนี้

๑) กิจกรรม ลักษณะของการมีส่วนร่วมประเภทนี้ให้ดูจากกิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น ด้านการเมือง อาจพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง การลงประชามติ การประท้วง กรณีที่รัฐมีโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน เป็นต้น ว่า สามารถกระทำได้เพียงใด

๒) ระดับการบริหาร โครงสร้างขององค์กรหนึ่งจะต้องมีสายการบังคับบัญชา ดังนั้น การมีส่วนร่วมจะพิจารณาได้จาก

- ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันในตำแหน่ง ดังนั้น การมีส่วนร่วมในแนวราบจึงเป็นไปอย่างหลวมๆ ไม่จริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีสถานะหรือตำแหน่งเท่ากัน

- ในแนวตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา เช่น มีหัวหน้าลูกน้อง มีฝ่าย แผนกต่างๆ ลดหลั่นกันไป เป็นต้น การทำงานจึงมีการตรวจสอบตามลำดับชั้น การแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นจะได้รับการตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

- การมีส่วนร่วมทั้งแนวราบและแนวตั้งนั้น ในบางครั้งจะต้องทำงานร่วมกันผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานในแผนกอื่น จึงต้องแสดงบทบาทตาสถานภาพของแนวราบและแนวตั้ง

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรณทิพย์ เพชรมาก (๒๕๕๑) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ ๖ ลักษณะ ประกอบด้วย ๑) ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมืองและชนบท โดยได้ข้อสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น ๖ ลักษณะ ได้แก่

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางการกระจายข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ

๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting)

๔) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังของผู้ที่มีส่วนได้และส่วยของโครงการ การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

๕) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ

๖) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ และประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบกลุ่ม องค์กร ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

โดยสรุป ลักษณะการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในระดับกิจกรรม ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น การประชาพิจารณ์ การลงประชามติ และการมีส่วนร่วมในระดับการบริหาร ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การใช้กลไกทางกฎหมาย ในประเด็นการมีส่วนร่วมในระดับการบริหารนี้ ยังจะต้องพิจารณาจาก ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันในตำแหน่ง และ ในแนวตั้งเป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา

๕. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

Koufman (๑๙๔๙) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขณะที่ ประยูร ศรีประสาธน์ (๒๕๔๒) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน ๓ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ๒) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม ๓) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล และมีความสอดคล้องกับ สุทธิ วรประดิษฐ์ (๒๕๕๓) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน และได้นำเสนอปัจจัยที่มีส่วนในการผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยได้สรุป แบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่างๆ ๒) ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ ๓) การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร แต่ไม่สอดคล้องกับ Leeder (อ้างใน จิราภรณ์ ศรีคำ, ๒๕๔๓) ได้สรุปปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ไว้ว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ และค่านิยมของตน มีคุณค่าสอดคล้องกับกับผลประโยชน์ของตน มีเป้าหมายที่จะส่งเสริมและปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน สอดคล้องกับสิ่งที่ตนได้มาหรือหวังเอาไว้ และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดก็ต่อเมื่อตนเองได้มีประสบการณ์ที่เป็นอดีตต่อเรื่องนั้นๆ มาแล้ว และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและจารีตประเพณี ขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะอำนวยความสะดวกทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลจะกระทำโดยการบีบบังคับหาได้ไม่ นอกจากนี้บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้นยั่วยุและจูงใจให้เกิดขึ้น

ในขณะเดียวกัน ก็มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่ได้ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่เน้นที่ปัจจัยส่วนบุคคล องค์กรและชุมชน ซึ่งจะเป็ปัจจัยที่เหมาะสมกับการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ เช่น สิริพัฒน์ ลากจิตร (๒๕๕๐) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการบริหารงาน องค์กรการบริหารส่วนตำบล อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้ข้อสรุปประเด็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญประกอบด้วย ๑) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การเป็นหน้าที่ของประชาชน อาสาสมัคร ด้วยใจ มีความรู้ความสามารถ กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็น เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน มีทักษะและประสบการณ์ เป็นประโยชน์กับตัวเองและชุมชน ๒) ปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม เลือกลงให้เป็นตัวแทน ชุมชนมีความสามัคคี และมีกลุ่มต่างๆ ที่สนับสนุนผลักดันการมีส่วนร่วม ๓) ปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ อบต. ดำเนินงานเป็นไปตามกฎระเบียบ เอาใจใส่กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา มีประชาพิจารณ์ประชาคมหมู่บ้าน สอดคล้องกับ เนตรรุ่ง อยู่เจริญ (๒๕๕๓) ได้ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพการศึกษาของครูสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร จากการทำวิจัย

ครั้งนี้ เนตรรุ้ง อยู่เจริญ ได้พบตัวแปรที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๑) ปัจจัยด้านองค์กร ได้แก่ บรรยากาศองค์กร และการติดต่อสื่อสาร ๒) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เจตคติต่อการมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำงาน ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพการศึกษา

โดยสรุป ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ ๑) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่างๆ ๒) ปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนและเปิดโอกาส ให้มีส่วนร่วม เลือกให้เป็นตัวแทน ชุมชนมีความสามัคคี และมีกลุ่มต่างๆ ที่สนับสนุนผลักดันการมีส่วนร่วม ๓) ปัจจัยด้านองค์กร ได้แก่ บรรยากาศองค์กร การติดต่อสื่อสาร ภาวะเป็ยบ การเอาใจใส่ กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา มีประชาพิจารณ์ประชาคม ๔) ปัจจัยด้านทัศนคติ ได้แก่ เจตคติต่อการมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำงาน

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากรายงานวิจัย งานสารคดีนิพนธ์ และงานดุษฎีนิพนธ์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน ดังรายละเอียดดังนี้

ธัญวรัตน์ แจ่มใส^{๑๐๒} ได้ทำการศึกษาการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะและการนำนโยบายรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรไปปฏิบัติในจังหวัดสุรินทร์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและสาระสำคัญของนโยบายรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (๒) เพื่อศึกษากระบวนการและระเบียบปฏิบัติในการนำนโยบายรับจํานำข้าวไปปฏิบัติในจังหวัดสุรินทร์และ(๓) เพื่อศึกษาผลของการนำนโยบายรับจํานำข้าวไปสู่การปฏิบัติในจังหวัดสุรินทร์โดยการศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณผสมกัน โดยการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้าราชการผู้นำนโยบายมาปฏิบัติ ตัวแทนโรงเรียนและตัวแทนเกษตรกรจำนวน ๑๒ คน นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) และเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในจังหวัดสุรินทร์ ๑๗ อำเภอจำนวน ๔๐๐ ชุด การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ แล้วใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) มาวิเคราะห์ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

ด้านแนวคิดและสาระสำคัญของนโยบายรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พบว่า วัตถุประสงค์ดังกล่าวกำหนดไว้แต่ไม่มีมาตรการรองรับทุกข้อ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันรายจ่ายครัวเรือนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ด้านการกำหนดภารกิจและ

^{๑๐๒} ธัญวรัตน์ แจ่มใส, “การศึกษาการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะและการนำนโยบายรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรไปปฏิบัติในจังหวัดสุรินทร์”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘, หน้า บทคัดย่อ

การมอบหมายงาน พบว่าครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของนโยบายคือข้าราชการโรงสี และตัวแทนเกษตรกร และมีการปรับเปลี่ยนมาตรการในแต่ละปีการผลิต ทรัพยากรในการบริหาร ที่ได้รับการจัดสรรจากส่วนกลางไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการการสำรวจความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า มีระดับความพึงพอใจ อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖

ด้านกระบวนการและระเบียบปฏิบัติในการนำนโยบายรับจํานำข้าวไปปฏิบัติในจังหวัดสุรินทร์ พบว่าการแปลงนโยบาย/ถ่ายทอดสู่การปฏิบัติมีกระบวนการอยู่ ๒ ขั้นตอนหลัก ๆ คือ (๑) การแปลงนโยบายเป็นแนวปฏิบัติและ(๒) การถ่ายทอดนโยบายสู่หน่วยงานการปฏิบัติ ในระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีการแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็นก่อนเริ่มโครงการ ขณะดำเนินโครงการและหลังดำเนินโครงการ โดยมีตัวแทนเกษตรกรเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือ การประสานระหว่างหน่วยงานปฏิบัติพบว่า มีการประสานใน ๓ ระดับได้แก่การประสานระหว่างการบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การประสานระหว่างหน่วยงานปฏิบัติกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน และการประสานงานระหว่างหน่วยงานปฏิบัติกับผู้ที่ได้รับประโยชน์จากนโยบาย การนิเทศและการติดตามประเมินผล พบว่า หน้าที่กำกับดูแลอยู่ภายใต้ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คณะทำงานหรือหน่วยงานปฏิบัติการพิเศษ และการสำรวจความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๑

ด้านผลของการนำนโยบายรับจํานำข้าวไปสู่การปฏิบัติในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ด้านผลผลิต เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการรับจํานำไม่มีการไถ่ถอนผลผลิตที่จํานำกับรัฐบาลตามมาตรการที่กำหนด ด้านผลลัพธ์ การกำหนดราคารับจํานำสูงทำให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีเงินใช้จ่ายในครัวเรือน ในขณะที่เดียวกันค่าครองชีพก็สูงขึ้น ด้านผลกระทบไม่สามารถบอกได้ว่าเศรษฐกิจดีขึ้นหรือไม่ และในอัตราเท่าไร เพราะรัฐบาลไม่มีมาตรการในการติดตาม สำรวจและรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อราคาของโรงสีซึ่งเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับซื้อเป็นผู้รับจําจากรัฐบาลและเกษตรกรเข้าร่วมโครงการข้าวเกษตรกรอินทรีย์มีจำนวนลดลงแต่จากการสำรวจความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘

สุนทรียา ไชยปัญญา^{๑๐๓} ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวคิด ทฤษฎีวัฒนธรรมการจัดการ: การปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า ท่ามกลางกระแสของสังคมโลกแบบโลกาภิวัตน์ หรือความเป็นโลกใบเดียวที่ไร้พรมแดนทำให้การดำรงชีวิตในโลกมนุษย์ของเราในแต่ละถิ่นฐานจึงมีความเกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ หรือก่อให้เกิดการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมไปมาหาสู่กันอย่างง่ายดายมากขึ้นประเด็นของความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนที่ในองค์การต้องปรับตัวและเรียนรู้ถึงศาสตร์ด้านวัฒนธรรม เพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องของบุคคลที่มาจากสถานที่ที่ต่างกััน และต้องพิจารณาบนพื้นฐานของปัจจัยต่าง ๆ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง ภูมิลาเนา การเลี้ยงดูระดับการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สัญชาติ ฯลฯ เพราะปัจจัยเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความแตกต่างกันของบุคคลในด้านวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ดังนั้น การทำความเข้าใจ

^{๑๐๓} สุนทรียา ไชยปัญญา, “แนวคิด ทฤษฎีวัฒนธรรมการจัดการ: การปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม”,วารสารวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙.

เข้าใจในแนวคิด และทฤษฎีทางวัฒนธรรม จะทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับ ความหลายหลายหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด^{๑๐๔} ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน : กรณีศึกษาประชาชนในเขตหมู่บ้านคำบางและหมู่บ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางสังคมวิทยาการเมืองที่ว่าระบอบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการเมืองการปกครองแบบนั้นหากจะพัฒนาระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้นวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนทั้งในส่วนที่เอื้อและไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย และเพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทำการศึกษาทั้งจากเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิในหมู่บ้านเป้าหมาย

ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยคือวัฒนธรรมแบบพลเมือง วัฒนธรรมแบบพลเมืองที่จำเป็นต้องสร้างขึ้นเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยมี ๖ ประการสำคัญคือ สำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง สำนักแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัดการมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น และการมองโลกในแง่ดี ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยคือ การไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองขาดสำนักแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคม ความคิดเรื่องจิตสาธารณะที่ คับแคบ หลักสันติวิธีและการประนีประนอมยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติ และความเข้าใจเรื่องการใช้สิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นยังมีน้อย งานวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมแบบพลเมืองให้เกิดขึ้นในระดับชุมชนหมู่บ้านทั้ง ๕ ด้าน คือ การสร้างสำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองการสร้างสำนักแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคม การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

กัมลาศ เยวะนิจ^{๑๐๕} ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุซุญบัณฑิตของผู้เขียน และเป็น การนำเสนอผลการศึกษาเชิงเอกสารเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในท้องถิ่นของประชาชน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อเท็จจริงต่อไปในอนาคต การศึกษาเอกสารนี้มุ่งเน้นอธิบายผลกระทบที่ปัจจัยทางวัฒนธรรมอาจมีต่อการมีส่วนร่วมดังกล่าว ผลจาก

^{๑๐๔} พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, “วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน : กรณีศึกษาประชาชนในเขตหมู่บ้านคำบางและหมู่บ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”, วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, ๓๑ (๓) กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๕} กัมลาศ เยวะนิจ, “วัฒนธรรมไทยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น”, วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม-เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๘).

การศึกษาเอกสารผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า การอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาศัยเฉพาะแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมทางการเมืองนั้นยังไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจการมีส่วนร่วมทางการเมือง จึงได้เสนอกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยว่า วัฒนธรรมของสังคมนั้นควรถูกผนวกเข้ามามีส่วนในการอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมือง และในส่วนสรุปผู้เขียนได้นำเสนอกรอบแนวคิด ซึ่งประกอบไปด้วยปัจจัยด้านวัฒนธรรม และปัจจัยอื่นๆ ซึ่งมีผลการวิจัยอื่นๆ ก่อนหน้านี้นี้ระบุไว้ว่าสามารถส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นได้โดยผู้เขียนมุ่งหวังว่ากรอบแนวคิดดังกล่าวจะสามารถอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองระดับท้องถิ่นได้

ปรัชมาศ ลัญชานนท์^{๑๐๖} ศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมและผลของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ต่อการคงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เชียงใหม่ การศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นการศึกษาในภาพกว้างเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเก่า ที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวน ๒๗ ชุมชน ส่วนขั้นตอนที่สองเป็นการศึกษาในเชิงลึกของชุมชนกรณีศึกษาจำนวน ๓ ชุมชน โดยใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา สถิติเชิงอนุมาน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการช้อนทับแผนที่ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เชียงใหม่ที่มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการคงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน ได้แก่ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบไม่เป็นทางการผ่านกลไกทางสังคม ผู้มีบทบาทหลักในการจัดการ ได้แก่ คนในชุมชน กลุ่มที่เป็นทางการในชุมชน สถาบันศาสนาในชุมชน ภาครัฐ ขณะที่ผู้มีบทบาทส่งเสริม ได้แก่ กลุ่มไม่เป็นทางการในชุมชน กลุ่มสถานศึกษาในชุมชน ภาคเอกชนในชุมชน กลุ่มทางการนอกชุมชน กลุ่มนักวิชาการอิสระและกลุ่มไม่เป็นทางการนอกชุมชน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วยขั้นตอนการริเริ่ม การวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผล สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ปัจจัยทางวัฒนธรรมด้านความศรัทธาในศาสนา ปัจจัยทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ปัจจัยการได้รับผลประโยชน์ทั้งด้านการอนุรักษ์อาคาร การรักษาสภาพแวดล้อมและการได้รับข้อมูลข่าวสาร ผลการศึกษาสามารถสรุปเป็นแบบจำลองการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

^{๑๐๖} ปรัชมาศ ลัญชานนท์, “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาชุมชนในเมืองเชียงใหม่”. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). ๒๕๕๔.

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย
- ๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ
- ๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ทฤษฎี ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในหนังสือ รายงานการวิจัย และ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการ บทบาท รูปแบบ ปัจจัย ของนโยบายภาครัฐ ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความ และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

(๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

(๓) ศึกษาวิเคราะห์การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง

(๔) สรุปผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง การผสมผสาน วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการเมืองการปกครอง

๒) การศึกษาในภาคสนาม (Field study) เพื่อทราบถึงบทบาท นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน ในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ทั้งในด้านการนำพาชุมชน การให้ความรู้ ร่วมทั้งการกำหนดนโยบายภาครัฐการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกพื้นที่ในการทำวิจัยโดยการคัดเลือก ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการคัดเลือกจากจังหวัดที่มีประชากรจำนวนมากและเป็นอำเภอที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมอีสานและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เด่นชัดและมีจำนวนมาก

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักใน ๓ จังหวัด ได้แก่ ๑) ตัวแทนภาครัฐ จำนวน ๑๕ คน ๒) กลุ่มองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๕ คน ๓) ประชาชนชาวบ้าน และพระสงฆ์ จำนวน ๑๕ รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔๕ รูป/คน

(๓) ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำเสนอผลการวิจัยที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองผ่านนโยบายภาครัฐบาลและรัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน และการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการเมืองการปกครอง ๓ จังหวัด ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ประชาชน ประชาชนชาวบ้าน พระสงฆ์ ตัวแทนภาครัฐ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเขตพื้นที่ในการวิจัย ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ดคือ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมและมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมาก เพราะเป็นเมืองใหญ่มีคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา หลายวัฒนธรรมเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป และอีกประการหนึ่งสามจังหวัดนี้เป็นจังหวัดที่มีนักการเมือง นักการปกครองมีส่วนต่อการทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือก ๓ จังหวัดนี้เป็นตัวแทนในการทำวิจัย

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเมือง มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างน้อย ๔ ปีขึ้นไป เป็นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองได้เป็นอย่างดี และเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔๕ คน โดยการจำแนกออกเป็นดังนี้

๑) ตัวแทนภาครัฐ จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

วัฒนธรรม

๑. นางวิภา รุ่งจรัส เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการ
๒. นายเฉลิมชัย สุภสาร ทนายความ
๓. น.ส.ปรีศนา โกลละสุด พัฒนาการจังหวัดมหาสารคาม
๔. นายกานต์พจน์ ภูดวงดาษ ปลัดอำเภอ
๕. นายวิระพร ขำขันมาลี นักวัฒนธรรม
๖. นายฉัตรชัย จันเต นักวัฒนธรรมปฏิบัติการ
๗. กิซตกาญต์ สีดาเกียรติกุล นักวิชาการวัฒนธรรม
๘. นายยุทธนา บุญเนตร นักวิชาการวัฒนธรรม
๙. นางสาวศุจินธร วรรณสาสน์ นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
๑๐. นายโยธิน อวรรณ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๑๑. นายอดุลย์ ลาดเหลา รับราชการ
๑๒. นางสาวกัลยา จันทร์พล นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
๑๓. นางสาวสุจิรา ศรีตาพรหม นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
๑๔. นางพิศมัย พวงศรีเคน นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
๑๕. นางสาวพิมพ์วิมล ยอดแก้ว ผอ.กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และ

๒) กลุ่มองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

๑. นายณรงค์ ปัตเตเวสียง ปลัดเทศบาล
๒. นายมานพ นนสีลาด ปลัดเทศบาล
๓. จอ.บัวทอง หาญสุโพธิ์ ปลัดเทศบาล
๔. นายเสนห์ โพธิ์ศรี ประธานสภาเทศบาลตำบล
๕. นายเข้มชาติ โภคาเทพ นายก อบต.สะอาดสมบูรณ์
๖. นายไพโรบลณ์ สอนมะไฟ ผู้ใหญ่บ้าน
๗. นายเฉลิมศักดิ์ มาแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน
๘. นายสุรชัย เสนาเหลา นิติกร
๙. สรญา มาชน หัวหน้าสำนักปลัด อบต.ภูเวียง
๑๐. จตุรง แก้วโพธิ์ รองนายก อบต.ภูเวียง
๑๑. นายทองพูน ตะวัน นายก อบต.วังแสง
๑๒. นางเยาวภา กุดกางวน อบต.ภูเวียง
๑๓. นางสรญา มาชน หัวหน้าสำนักปลัด อบต.ภูเวียง
๑๔. จตุรง แก้วโพธิ์ รองนายก อบต.ภูเวียง
๑๕. นายทองพูน ตะวัน นายก อบต.วังแสง

๓) ประชาชนชาวบ้าน และพระสงฆ์ จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

๑. พระครูกิตติพิพัฒน์ เต็มไธสง เจ้าคณะตำบล

๒. พระครูปลัดสมหมาย พิเชสิงห์ อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

๓. พระครูวิโรจน์ธรรมสาร เจ้าคณะตำบล
๔. พระครูปริยัติวรศาสน์ เจ้าคณะตำบล
๕. พระครูสุตพัฒนาภรณ์ เจ้าคณะตำบล
๖. พระครูใบฎีกาทองดี วุฑฒิมโหม เลขาธิการเจ้าคณะตำบล
๗. พระสมุห์เจนพบ กิตติญาโณ เลขาธิการเจ้าคณะตำบล
๘. พระนัฐวุฒิ ศรีจันทร์ นิสิตปริญญาเอก
๙. รศ.อุดม บัวศรี ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ
๑๐. นายสมจิต ปัตตานัง ข้าราชการบำนาญ
๑๑. นายชอบ ดีสวนโคก ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ
๑๒. นายบุญโฮม จันทร์วัน ปราชญ์ทางวัฒนธรรม
๑๓. นายลือศักดิ์ แก้วชุมพล ปราชญ์ทางวัฒนธรรม
๑๔. นายชินกร บุญแสง ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน
๑๕. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.

ขอนแก่น

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔๕ คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน

- ๑) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๓ กลุ่ม คือ ๑) ตัวแทนภาครัฐ ๒) กลุ่มองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ๓) ปราชญ์ชาวบ้าน และพระสงฆ์เพื่อนำข้อมูลจาก ๓ กลุ่มมายืนยันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง
- ๒) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) ผู้วิจัยใช้สังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลหลัก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมนี้ใช้เก็บข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง

๓.๕ การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

๒) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ ๑) มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญการวิจัยเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๓) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์เชิงลึกตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จัดพิมพ์คำสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปเก็บข้อมูล

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑) นำหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นถึงผู้ให้ข้อมูล

๒) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการพบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย และแจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

(๑) การลงพื้นที่ ๓ จังหวัด คือ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

(๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการทำความคุ้นเคยกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เป็นตัวแทนในพื้นที่

(๓) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐใน ๓ จังหวัด

(๔) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน

๓.๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารที่แสดงให้เห็นถึงนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยบทบาท รูปแบบ ปัจจัยและวิธีการเปลี่ยนแปลงการคงอยู่ของวัฒนธรรม

๒) ศึกษาวิเคราะห์นโยบายภาครัฐ การเปลี่ยนแปลง และการคงอยู่ของวัฒนธรรม ในมิติต่างๆ

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการเมืองการปกครอง

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต นำมาจัดหมวดหมู่ แล้วแปรความ ตีความ แล้วนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ในการอธิบายนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน ใน ๔ ด้านดังนี้

๑) คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากได้มาจากพุทธศาสนาที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๒) เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นกฎหมายชาวอีสาน หรือระเบียบในการอยู่ร่วมกันสังคม

๓) สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคมเกี่ยวกับมารยาทต่างๆ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมของชาวอีสาน

๔) วัตถุธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางวัตถุอันได้แก่สิ่งสร้างสรรค์ทางวัตถุ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม การให้เกียรติ การเคารพในสถานที่ในบุคคล อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนอีสาน

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การวิจัยนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

ตอนที่ ๒ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน

ตอนที่ ๓ การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏดังนี้

ตอนที่ ๑ การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

จากการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน จากเอกสารและผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๔๕ คน พบว่า

การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐซึ่งพิจารณาได้จากกฎหมายรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในส่วนของกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อให้ถึงการเปลี่ยนแปลงในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานผ่านรัฐธรรมนูญ ๓ ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑๘ และฉบับที่ ๒๐

๑.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๑๖ พุทธศักราช ๒๕๔๐

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้มีกระบวนการจัดทำที่ประชาชนเลือกสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญจากแต่ละจังหวัดเข้ามาด้วย และในขณะดำเนินการร่างก็ได้ออกไปฟังความคิดเห็นของประชาชนมากกว่าที่เคยมีมาก่อน จึงได้รับการขนานนามว่าเป็นรัฐธรรมนูญของประชาชนเลยทีเดียว เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรมโดยกำหนดหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๓๘ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทาง ศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของ ประชาชน ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์

ชนอันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนาลัทธินิยม ในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น

มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมยอมมีสิทธิอนุรักษ หรือพนฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๔ หน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา ๖๙ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศรับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการรับการศึกษาอบรม พึ่งพิทักษ์ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา ๗๓ รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นส่งเสริมความเข้าใจ อันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนา มาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

หมวด ๙ การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา ๒๘๒ ภายใต้บังคับมาตรา ๑ รัฐจะดองใจความเป็นอิสระแกท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๑๖ พ.ศ.๒๕๕๐ ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจมากที่สุด ประชาชนมีส่วนร่วมทุกองค์กร^๑ ขยายสิทธิ เสรีภาพ และความร่วมมือของพลเมืองปฏิรูปวัฒนธรรมอย่างมีเป้าหมาย^๒ รัฐต้องให้การคุ้มครอง อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงานให้คงอยู่ตลอดไป^๓ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ^๔ การอนุรักษและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น^๕ มีแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติควบคุม ปลูกฝังค่านิยมอันดีงาม^๖ มีการกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สำคัญได้แก่ สร้างความเข้มแข็งของบุคคล ครอบครัว และชุมชน นำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา และเผยแพร่คุณค่าวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยและสังคมโลก^๗ โดยจำแนกวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ สามารถจับต้องได้ ๒) วัฒนธรรมทางจิตใจ ไม่สามารถจับต้องได้ และ๓)

^๑ สมจิต ปัตตานัง, ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๒.

^๒ พระครูวิโรจน์ธรรมสาร, เจ้าคณะตำบล. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

^๓ กานต์พจน์ ภูดวงดาษ, ปลัดอำเภอ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ชินกร บุญแสง, ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมอีสาน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. โยธิน อวารณ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^๔ จ.อ.บัวทอง หาญสุโพธิ์, ปลัดเทศบาล. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^๕ พระครูกิตติพิพัฒน์, เจ้าคณะตำบล. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^๖ กิษดาญต์ สีดาเกียรติกุล, นักวิชาการวัฒนธรรม. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^๗ วีระพร ขำขันมะลี, นักวัฒนธรรม. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒. ฉัตรชัย จันเต, นักวัฒนธรรมปฏิบัติการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

วัฒนธรรมความหลากหลายทางวัฒนธรรม^๘ ทั้งนี้ได้มีนโยบายที่สำคัญ ๔ ประการคือ ๑) การทำนุบำรุง รักษา มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม ๒) การสืบสาน ศิลปะและวัฒนธรรม ๓) การผลิตและพัฒนาบุคลากรทางศิลปะและวัฒนธรรม และ ๔) การบริหารและการจัดการทางวัฒนธรรม^๙ ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อมโยงแนวคิดเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน^{๑๐} มีการส่งเสริมด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้เจริญขึ้น เช่น ทางการศึกษาตามโรงเรียน ประถมและมัธยม มีการประกวดมารยาท บรรยายธรรม และสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะระดับประเทศ^{๑๑} และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดให้รัฐต้องปฏิบัติตามแนวนโยบายพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดให้คณะรัฐมนตรีที่เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินต้องชี้แจงว่า จะดำเนินการให้เป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐานอย่างไรและต้องรายงานผลการดำเนินการ ปัญหาและอุปสรรค ต้องปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้^{๑๒}

๑.๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๑๘ พุทธศักราช ๒๕๕๐

ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรมโดยกำหนดหมวดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทยในสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลมาตรา ๓๗ ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่ใช่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ในการใช้เสรีภาพตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น และกำหนดสิทธิเสรีภาพในชุมชนตามมาตรา ๖๖ ระบุว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอิสรภาพหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และกำหนดหมวดหน้าที่ของชนชาวไทยตามมาตรา ๗๓ ระบุว่า บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ และกำหนดหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษาและวัฒนธรรมมาตรา ๘๐ (๖) ระบุว่า รัฐต้องดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปณุกิจสำนึก และ

^๘ จตุรง แก้วโพธิ์, รองนายกเทศมนตรี. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๒.

^๙ สรญา มาชน, หัวหน้าสำนักปลัด. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

^{๑๐} พระครูใบฎีกาทองดี วุฑฒิมโฆ, เลขานุการเจ้าคณะตำบลเชียงยืน เขต ๒. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑} ลือศักดิ์ แก้วชุมพล, ประชาชนชาวบ้าน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} มานพ นนสีลาด, ปลัดเทศบาล. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๒.

เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น และกำหนดแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจมาตรา ๘๔ (๖) ไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม คຸ້ມครอง ส่งเสริมและขยายโอกาสในการประกอบอาชีพของประชาชน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการและการประกอบอาชีพ และหมวดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามมาตรา ๒๘๙ ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอบรมตามความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานและระบบการศึกษาของชาติ การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เน้นหนักและมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมโดยให้ความสำคัญอย่างเห็นได้ชัดและเป็นระบบ โดยการบัญญัติไว้ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยที่ทำให้คนไทยได้ทราบว่า มีสิทธิและเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของแต่ละบุคคลได้^{๑๓} ซึ่งพิธีกรรมตามความเชื่อถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง นอกจากสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลแล้ว ยังครอบคลุมขยายไปถึงสิทธิเสรีภาพในชุมชนของบุคคลที่กำหนดให้ชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นของชาติให้ยั่งยืนและบัญญัติบังคับไว้ว่าเป็นหน้าที่ที่คนไทยต้องสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และกำหนดเจตจำนงอย่างชัดเจนของฝ่ายบริหาร โดยรัฐได้กำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินไว้ในนโยบายด้านวัฒนธรรมว่าจะดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและเรียนรู้ปลูกจิตสำนึกและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการและการประกอบอาชีพ ถือเป็นพันธสัญญาที่รัฐหรือฝ่ายบริหารต้องทำ และกำหนดองค์กรหรือหน่วยงานหลักที่จะรับผิดชอบในการจัดทำบริการสาธารณะ การมีส่วนร่วม การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ในด้านวัฒนธรรม โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน ซึ่งทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมถูกบัญญัติกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมอย่างชัดเจนและเป็นระบบ นับตั้งแต่บุคคล สังคม และองค์กร

^{๑๓} กานต์พจน์ ภูดวงดาษ, ปลัดอำเภอ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ชินกร บุญแสง ,ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. โยธิน อวารณ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

๑.๓ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๒๐ พุทธศักราช ๒๕๖๐

ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรมโดยกำหนดหมวด ๔ หน้าที่ของปวงชนชาวไทย มาตรา ๕๐ บุคคลมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (๖) เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิด ความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคม (๘) ร่วมมือและสนับสนุน การอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลาย ทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม หมวด ๕ หน้าที่ของรัฐ มาตรา ๕๗ รัฐต้อง (๑) อนุรักษ์ ป่าไม้ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วม ในการดำเนินการด้วย (๒) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ป่าไม้ บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุล และยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์ จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา ๗๐ รัฐพึงส่งเสริมและให้ความคุ้มครองชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีสิทธิดำรงชีวิต ในสังคมตามวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิม ตามความสมัครใจได้อย่างสงบสุข ไม่ถูกรบกวน ทั้งนี้ เท่าที่ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเป็นอันตราย ต่อความมั่นคงของรัฐ หรือสุขภาพอนามัย

จะเห็นได้ว่า ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ กำหนดให้รัฐต้องอนุรักษ์ ป่าไม้ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ ทำให้วัฒนธรรมทั้งของท้องถิ่นและของชาติได้กลายเป็นเรื่องสำคัญที่ควรให้ความสำคัญในอันดับต้น ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม^{๑๔}

๑.๔ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนระดับชาติที่ถือว่าเป็นแผนพัฒนาที่ใหญ่ที่สุดได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเอกสารที่รัฐบาลจัดทำขึ้นเพื่อแสดงหลักการ แนวนโยบายกว้าง ๆ และแผนงานของรัฐบาลในการบริหารประเทศไปในทิศทางที่ต้องการโดยกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนด ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละฉบับจึงมีจุดเน้นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น ๆ เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นแผนระดับชาติ การจัดทำแผนในระดับอื่น ๆ เช่น การจัดทำแผนระดับกระทรวง ทบวง กรม จังหวัด อำเภอ และตำบลต้องสอดคล้องกับแผนระดับชาติ

^{๑๔} กานต์พจน์ ภูดวงดาช, ปลัดอำเภอ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ชินกร บุญแสง, ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. โยธิน อวอร์ด, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ลือศักดิ์ แก้วชุมพล, ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒. ขอบ ดีสวนโคก, ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ, หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ดังนั้นอิทธิพลของแผนระดับชาติจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทุกๆระดับ การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมในครั้งนี้นี้จึงมีความจำเป็นต้องพิจารณาถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อดูแนวโน้มการส่งเสริมการดำเนินงานวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาประเทศที่ผ่านมานับตั้งแต่แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑ จนถึงปัจจุบัน ใช้ แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๒ ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศไทยมีพัฒนาการมาอย่าง ต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์ เงื่อนไข และการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก ประเทศ การจัด ทาแผนพัฒนา ฯ มีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มากระทบต่อสถานะทาง เศรษฐกิจของประเทศ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนน ระบบชลประทาน ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๔) เน้นการพัฒนาที่กระจายไปยังภูมิภาค ต่างๆ ของประเทศ โดยเฉพาะถิ่นทุรกันดาร โดยการเร่งรัดพัฒนาชนบทที่ห่างไกลความเจริญ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕ – ๒๕๑๙) เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจระดับการผลิต เร่งรัดการส่งออก ลดอัตราการเพิ่มของประชากร การกระจายรายได้และบริการสังคม ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ – ๒๕๒๔) เน้นการเสริมสร้าง พื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ ขยายการผลิตภาคการเกษตร ปรับโครงสร้างการผลิต ภาคอุตสาหกรรม สร้างงานให้กับภูมิภาคเพื่อการกระจายรายได้ ปรับปรุงการบริหารและการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาแหล่งพลังงาน และการรักษาคุณภาพของตุลการค่าและตุลการช าระเงิน ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๒๙) เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศ กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโดยเฉพาะพื้นที่ในชนบท พื้นที่ชายฝั่งตะวันออก พื้นที่เมืองหลัก ดึงภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ สร้างวินัยทางการเงิน เร่งระดมเงินออม ปรับ โครงสร้างการผลิตภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐ – ๒๕๓๔) เน้นการขยายตัวทาง เศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพทั้งการเงินและการคลัง เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาประเทศมากขึ้น เร่งพัฒนาฝีมือแรงงานและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ทบทวนบทบาทภาครัฐ เริ่ม แผนพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แผนพัฒนารัฐวิสาหกิจ ปรับโครงสร้างการผลิตและการตลาด เร่งพัฒนาชนบทและกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๓๙) เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ การกระจายรายได้ การพัฒนาภูมิภาคและชนบท พัฒนา คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงกฎหมายระบบราชการและรัฐวิสาหกิจ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๔) ได้ปรับแนวคิดการพัฒนาจากเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ มาเป็นการเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของคนทั้งในการร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ให้มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง มีความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง โดยส่งเสริมให้วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนอยู่บนวัฒนธรรมของตนเอง แนวทางที่ดำเนินงานตามแผนพัฒนาภาครัฐได้ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและเกิดความภาคภูมิใจที่จะอนุรักษ์ พื้นฟูและแผนแพร์ ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาในท้องถิ่นและนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม สนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรม สำหรับบทบาทของวัฒนธรรมด้าน การศึกษา ได้มีการสนับสนุนให้สถานศึกษาปรับเนื้อหาสาระหลักสูตรการศึกษาทุกระดับให้เชื่อมโยง

กับวัฒนธรรมท้องถิ่น ภาคประชาชน สถาบันสังคม หน่วยงานภาครัฐ ธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ทุกแห่งเข้ามามีส่วนร่วมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ

“แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และในการพัฒนาสังคมยังได้มีการใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาคนและพัฒนาสังคม”^{๑๕}

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙)

ได้ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเพื่อให้คนในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า สามารถพึ่งตนเองและก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จุดเน้นของแผนฉบับนี้คือ การพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางซึ่งมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมคือ การส่งเสริมองค์กรต่าง ๆ ในสังคมและสื่อมวลชนให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือในการทำนุบำรุงและพัฒนาแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเชิดชูเอกลักษณ์และค่านิยมความเป็นไทยอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยเฉพาะการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง การรณรงค์แต่งกายประจำชาติและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติและท้องถิ่น การรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในทุกพื้นที่อย่างเป็นระบบ และเลือกสรรวัฒนธรรมสากลและวัฒนธรรมไทยที่ดึงมาผสมผสานเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาประเทศ

“แผนพัฒนาฉบับที่ ๙ นี้ได้เน้นในส่วนของการใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา”^{๑๖}

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) ยังคงยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง พร้อมทั้งจะรับความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม การไหลบ่าของวัฒนธรรมที่เข้ามาโดยเฉพาะทางสื่อและเทคโนโลยี ประเทศไทยต้องพัฒนาคนให้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม จึงได้มีการนำมิติทางวัฒนธรรมมาสร้างความเข้มแข็งให้กับ

^{๑๕} กานต์พจน์ ภูดวงดาช, ปลัดอำเภอ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ชินกร บุญแสง, ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. โยธิน อวารณ, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ลือศักดิ์ แก้วชุมพล, ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒. ขอบ ดีสวนโคก, ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ, หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖} กานต์พจน์ ภูดวงดาช, ปลัดอำเภอ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ชินกร บุญแสง, ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. โยธิน อวารณ, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ลือศักดิ์ แก้วชุมพล, ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒. ขอบ ดีสวนโคก, ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ, หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ประชาชนและชุมชน โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ สามารถจัดการองค์ความรู้ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ยังเน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนรวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า บนฐานความรู้และความเป็นไทย

“แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ มีนโยบายด้านการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมได้เน้นถึงการใช้วัฒนธรรมเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและประเทศ”^{๑๗}

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ได้ตระหนักถึงสถานการณ์และความเสี่ยง ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภายในประเทศ โดยเฉพาะภาวะผันผวนด้านเศรษฐกิจ พลังงาน และภูมิอากาศ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยทั้งเชิงบวกและลบ ดังนั้น การบริหารจัดการประเทศภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว จึงเป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ภายในประเทศที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตภาคเกษตร และการประกอบกิจการของ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องปรับตัวในการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลก และภูมิภาค ซึ่งประเทศไทยมีพันธมิตรภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อสามารถใช้โอกาสที่เกิดขึ้นและเพิ่มภูมิคุ้มกันของทุนที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม พร้อมก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี ๒๕๕๘ ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องสร้างความพร้อมสำหรับเชื่อมโยงด้านกายภาพทั้งโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพคน การเสริมสร้างองค์ความรู้การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญได้แก่ การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน สามารถ จัดการ

^{๑๗} กานต์พจน์ ภูดวงดาช, ปลัดอำเภอ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ชินกร บุญแสง, ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. โยธิน อวารณ, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ลือศักดิ์ แก้วชุมพล, ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒. ขอบ ดีสวนโคก, ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ, หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ความเสี่ยง และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม สำหรับการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ (ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน) มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิด สร้างสรรค์ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ภายในประเทศและต่างประเทศ การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีการเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ บนพื้นฐานการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)

หลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ยึดหลัก “ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙-๑๑ และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม สำหรับการกำหนดวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ยึดวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในขณะที่การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดในด้านต่าง ๆ ของแผนพัฒนาฯ ได้ยึดเป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี ๒๕๗๙ ที่เป็นเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี มาเป็นกรอบในการกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุใน ๕ ปี โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดต้องสอดคล้องกับกรอบเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่องค์กรระหว่างประเทศกำหนดขึ้น อาทิ การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development goals : SDGs) ที่องค์การสหประชาชาติกำหนดขึ้น เป็นต้น ส่วนแนวทางการพัฒนา ได้บูรณาการนโยบายหรือประเด็นพัฒนาที่สำคัญของประเด็นการปฏิรูปประเทศ ๓๗ วาระ และ ไทยแลนด์ ๔.๐ การจัดทำแผน ขับเคลื่อน และการติดตามประเมินผล เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้ง จากภาครัฐ เอกชน ประชาชน และภาคการศึกษา ในทุกพื้นที่ของประเทศ เป็นกลไกประชารัฐที่รวมพลัง ให้ สามารถกำหนดเป้าหมาย แนวทางการพัฒนา รวมทั้งแผนงาน โครงการสำคัญที่ตอบสนองความต้องการและ แก้ไขปัญหาให้กับประชาชนได้อย่างสอดคล้องกับภูมิสังคมและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน ๕ ปี ภายใต้ ยุทธศาสตร์ ๖+๔ อันได้แก่

๖ ยุทธศาสตร์หลัก

๑. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพ ทุนมนุษย์
๒. การสร้างความเป็นธรรมและ ลดความเหลื่อมล้ำ ในสังคม
๓. การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
๔. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๕. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง และยั่งยืน
๖. การบริหารจัดการในภาครัฐ ป้องกัน การทุจริตประพฤติมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย

๔ ยุทธศาสตร์สนับสนุน

๑. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและ ระบบโลจิสติกส์

๒. การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม

๓. การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่ เศรษฐกิจ

๔. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อ การพัฒนา

“แผนพัฒนาฉบับที่ ๑๒ เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม มีวิธีการพัฒนาให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลผลิตการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม”^{๑๘}

๑.๕ สรุปการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า การจัดทำแผนพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์เงื่อนไข และการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ทั้งภายในและ ภายนอกประเทศ จนมาถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนา ประเทศที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้ัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา และบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ เป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ยังคงน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยืด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๙ และการ พัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ ในประเทศและการบริหารจัดการความเสี่ยงให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายในประเทศ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยทุกคน ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ สังคมไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไป ประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางทุกภาคส่วน ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสูงขึ้นในหลายด้าน และสามารถปรับตัวรับกับภาวะวิกฤต

^{๑๘} กานต์พจน์ ภูดวงดาช, ปลัดอำเภอ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ชินกร บุญแสง, ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. โยธิน อวารณ, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. ลือศักดิ์ แก้วชุมพล, ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒. ขอบ ดีสวนโคก, ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ, หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

เศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๑ เน้นเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญได้แก่การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม) การพัฒนาคน และสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน สามารถจัดการความเสี่ยง และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง และแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๒ เน้นพัฒนาให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้ง จากภาครัฐ เอกชน ประชาชน และภาคการศึกษา ในทุกพื้นที่ของประเทศ และจากผลการศึกษาสามารถแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองจากนโยบายของรัฐและรัฐธรรมนูญได้ดังภาพแสดงต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๑ แสดงการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

จากภาพประกอบที่ ๑ แสดงให้เห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐซึ่งพิจารณาได้จากกฎหมายรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มจากการพัฒนาคนโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา ต่อมาได้มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า บนฐานความรู้และความเป็นไทย นำไปสู่การขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม

ตอนที่ ๒ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน

๒.๑ การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม

ผลกระทบจากสถานการณ์การพัฒนา ทิศทางของการพัฒนาประเทศภายใต้การขับเคลื่อนของแผนพัฒนาฯ ที่มุ่งความทันสมัย (modernization) ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ก้าวสู่โลกไร้พรมแดน ถือเป็นการพัฒนากระแสหลัก (mainstream development) ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้านวัฒนธรรม ดังนี้

นับตั้งแต่ประเทศไทยปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนไป ทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา สาธารณสุข ซึ่งทั้งหมดเป็นโครงสร้างที่สำคัญ ต่อการดำรงชีวิต สำหรับในมิติทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ถือเป็นมิติของโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ที่สำคัญเนื่องจากเป็นมิติทางจิตใจ ซึ่งเป็นเสมือนสายใยที่หลอมรวมคนในสังคม ให้เป็นหนึ่งเดียว กล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจที่ผูกกับรายได้และ วัตถุจนละเลยมิติทางด้านจิตใจ ส่งผลให้คนในสังคมห่างเหินศาสนาที่ถือเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับ คุณงามความดี และห่างเหินจากศิลปะที่ช่วยขัดเกลาให้คนมีความอ่อนโยนและสุนทรีย์ ซึ่งสุดท้าย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมและวัฒนธรรมในสังคม ปัจจุบันคนในสังคมทั้งภาคเมืองและชนบทได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมซึ่งขยายไปใน ทุกกลุ่มอาชีพ ทุกเพศ ทุกวัย ความต้องการที่ไม่สิ้นสุดเหล่านี้ถูกหนุนในรูปแบบต่าง ๆ ภาคการ ศึกษามุ่งเน้นตอบสนองต่อสังคมอุตสาหกรรม ทำให้ค่านิยมทางการศึกษาเข้าสู่ยุคของการแข่งขัน มีการเรียนกวดวิชา แข่งขันกันเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยชั้นนำ กลุ่มที่มีฐานะดี สามารถแสวงหาโอกาส ในการเข้าเรียนได้ดีกว่า ขณะที่คนชนบทไม่สามารถที่จะแข่งขันได้ แม้จะมีการเปิดโอกาสอย่างเสรี นอกจากนี้กลไกการทำงานในภาครัฐที่เน้นความทันสมัยตามแบบตะวันตก เช่นระบบยุติธรรมสมัยใหม่ ที่แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยกระบวนการศาล ทำให้ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ไปยุติที่ศาล ซึ่งมีจำนวนมาก ทำให้วัฒนธรรมการไกล่เกลี่ย การประนีประนอมลดความสำคัญลง ขณะที่วัฒนธรรมของความขัดแย้ง เริ่มทวีสูงขึ้นในทุกภาคส่วน ความแตกต่างทางความคิดในสังคมได้ขยายวงไปในทุกภาคส่วน แม้แต่ใน ระบบการเมืองที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมในช่วงปีที่ผ่านมา ที่สำคัญค่านิยมของการบริโภควัตถุส่งผลให้คนในสังคมมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ทั้งเรื่องการ กิน การอยู่ การใช้ชีวิต รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมที่มีแนวโน้มเป็นปัจเจกชนมากขึ้น คุณค่าทางจิตใจของผู้คนในสังคมเริ่มเสื่อมถอย พร้อม ๆ กับบทบาท

ของศาสนาที่เคยเป็นกำลังสำคัญ ในการหลอมรวมให้คนในสังคมประพุดติและปฏิบัติดีมีความสำคัญน้อยลง ศาสนามีเรื่องของความเป็น พานิชย์มากขึ้น ขณะที่สุนทรียะต่าง ในงานศิลปะได้ลดความสำคัญลงเช่นกัน อิทธิพลของเทคโนโลยี ได้ทำให้งานศิลปะเป็นงานที่ลอกเลียนได้ง่าย งานสร้างสรรค์ที่เป็นงานสะท้อนสติปัญญาของมนุษยชาติ ได้อาศัยเทคโนโลยีมากขึ้น และเทคโนโลยีได้กลายเป็นสิ่งที่ลดทอนคุณค่าของศิลปะได้ด้วยเช่นกัน จากการสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลปี ๒๕๔๖ พบว่าวัยรุ่นนิยมซื้อสินค้าแบรนด์เนม ถึงร้อยละ ๔๓.๗ ค่านิยมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม และส่งผลให้คุณค่าทาง วัฒนธรรมที่เคยงดงามในสายตาชาวโลกเปลี่ยนไป และจะด้อยคุณค่าลงเรื่อย ๆ หากคนในสังคม ไม่ตระหนักในการรักษา และรื้อฟื้นคุณค่าเดิมเอาไว้ รวมทั้งการสร้างคุณค่าที่ดีใหม่ ๆ เพื่อให้สังคม ได้พัฒนาและก้าวหน้าไป

สังคมไทยในปัจจุบันมีความก้าวหน้าในการพัฒนาเทคโนโลยี เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในทุกมิติทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสังคม และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการครอบงำทางด้านความคิด การมองโลก แบบแผนการประพุดติปฏิบัติการบริโภค นิยม และปัญหาทางสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ ตามมา อาทิ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหา สิ่งแวดล้อม ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการหย่าร้างและความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาการมีค่านิยม ที่เบี่ยงเบนหรือไม่พึงประสงค์ของสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยที่จะเข้าสู่ สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ โดยสัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๙.๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด ในขณะที่จำนวนประชากรวัยแรงงานได้เริ่มลดลงมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการขาดแคลน แรงงานในภาวะที่ผลิตภาพแรงงานไทยก็ยังต่ำ เนื่องจากปัญหาคุณภาพแรงงาน ความล่าช้าในการพัฒนา เทคโนโลยีและปัญหาในการบริหารจัดการ จึงเป็นข้อจำกัดในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และศักยภาพการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งการสร้างรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิต ของประชาชนด้วย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาคุณภาพคนพบว่า ยังมีปัญหาในแต่ละช่วงวัยและส่งผลกระทบต่อเนื่อง ถึงกันตลอดช่วงอายุตั้งแต่พัฒนาการไม่สมวัยในเด็กปฐมวัย ผลลัพธ์ทางการศึกษาของเด็กวัยเรียนค่อนข้างต่ำ การพัฒนาความรู้และทักษะของแรงงานไม่ตรงกับตลาดงาน ขณะที่ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพและมีแนวโน้ม อยู่คนเดียวสูงขึ้น ครอบครัวมีรูปแบบที่หลากหลายและเปราะบางส่งผลกระทบต่อ การบ่มเพาะให้เด็กเติบโต อย่างมีคุณภาพ ประกอบกับการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาใน วัฒนธรรมผ่านสังคมยุคดิจิทัล ในขณะที่คนไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับ วัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อวิถีชีวิต ค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต การพัฒนาในระยะต่อไปจึงต้องให้ความสำคัญกับ การวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่กลุ่มเด็กปฐมวัยที่ต้องพัฒนาให้มีสุขภาพกาย และใจที่ดี มีทักษะทางสมอง ทักษะการเรียนรู้และ ทักษะชีวิต เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพควบคู่กับการพัฒนา คนไทยในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีมีสุขภาพ ภาวะที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัยมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม ส่วนรวมมีทักษะความรู้และ ความสามารถปรับตัวเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงรอบตัวที่รวดเร็ว บนพื้นฐาน ของการมีสถาบันสังคม และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันชุมชนและ ภาคเอกชนที่ร่วมกันพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีคุณภาพสูง อีกทั้งยังเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ในการขับเคลื่อน

การพัฒนาประเทศในมิติวัฒนธรรม พบว่า มีปัจจัยที่ต้องเร่งรัดการดำเนินงาน หลายประการ อาทิ ๑) การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีความรัก ความหวงแหนและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ๒) การยกระดับการบริหารจัดการมรดกและทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจ ๓) การนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับสินค้า และบริการที่ตรงกับความต้องการของตลาด ๔) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ๕) การพัฒนารูปแบบและเทคนิค การแสดงของไทยให้มีความทันสมัย น่าสนใจและได้มาตรฐานในระดับสากล ๖) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ทางสังคมในมิติทางวัฒนธรรม ๗) การสร้างความรู้ ความเข้าใจและความสำคัญของประชาคมอาเซียนในมิติ ๒ ศาสนาวัฒนธรรม ๘) การส่งเสริมและยกระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์และวีดิทัศน์แบบครบวงจร ๙) การนำมิติทางศาสนา วัฒนธรรมไปใช้ในการ แก้ไขปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และ ๑๐) การบูรณาการ การดำเนินงานศาสนาและ วัฒนธรรม ทั้งนี้ การขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าวต้องมีความสอดคล้องกับ กรอบทิศทางการพัฒนา ประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี

๒.๒ กรอบทิศทางการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีกับงาน วัฒนธรรม

คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๘ เห็นชอบให้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการจัดทำ ยุทธศาสตร์ชาติ มีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนา ประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และให้เสนอร่างยุทธศาสตร์ ชาติระยะ ๒๐ ปี ให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา ให้ความเห็นชอบ เพื่อใช้เป็นกรอบในการดำเนินงานใน ระยะที่ ๒ ของรัฐบาล (ปี ๒๕๕๘ - ๒๕๕๙) และกรอบ การปฏิรูปประเทศในระยะที่ ๓ (ปี ๒๕๖๐ เป็นต้นไป) คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ๒ คณะ ได้แก่ (๑) คณะอนุกรรมการ จัดทำยุทธศาสตร์และกรอบการปฏิรูป เพื่อจัดทำร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี และ(๒) คณะอนุกรรมการ จัดทำแผนปฏิบัติการตามแนวทางการปฏิรูปประเทศ เพื่อจัดทำร่าง แผนปฏิบัติการตามแนวทางการปฏิรูป ประเทศ (Roadmap) ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี โดย คณะอนุกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์และกรอบ การปฏิรูป ได้ดำเนินการยกร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี ตามแนวทางที่คณะรัฐมนตรีกำหนด โดยได้มี การนำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจาก กรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติที่มาจากหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาคราชการ ภาคเอกชน ภาคการเมือง และนักวิชาการ รวมถึงได้พิจารณานำข้อคิดเห็นจากสภาปฏิรูป แห่งชาติ และความคิดเห็นจากภาค ประชาชนมาเป็นข้อมูลในการยกร่างยุทธศาสตร์ชาติด้วย และได้นำเสนอ ร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี ต่อที่ประชุมคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ โดยกำหนดแผน การดำเนินการตาม แนวทางยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี และกำหนดกรอบระยะเวลาเป็น ๕ ช่วง ประกอบด้วย ช่วงที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘ - กรกฎาคม ๒๕๖๐ (๑ ปี ๖ เดือน) ช่วงที่ ๒ ปี ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ (๕ ปี) ช่วงที่ ๓ ปี ๒๕๖๕ - ๒๕๖๙ (๑๐ ปี) ช่วงที่ ๔ ปี ๒๕๗๐ - ๒๕๗๔ (๑๕ ปี) และช่วงที่ ๕ ปี ๒๕๗๕ - ๒๕๗๙ (๒๐ ปี) รัฐบาลและคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี โดยมี

วิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศไทยให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนา ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขัน มีรายได้สูง อยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยมีความสุขอยู่ดีกินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรม

โดยมียุทธศาสตร์ ๖ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านความมั่นคง ๒) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ๓) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ๔) ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ทางสังคม ๕) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ ๖) ด้านการปรับสมดุล และพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ กระทรวงวัฒนธรรมได้วิเคราะห์กรอบทิศทางยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี เพื่อจัดทำกรอบทิศทาง ยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรมระยะ ๒๐ ปี ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติข้างต้น โดยมีเป้าหมายให้ประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมนานาชาติมีภาพลักษณ์ ความสัมพันธ์ที่ดี และได้รับ การยอมรับในเวทีทางวัฒนธรรมระดับสากล ผลักดันสังคมไทยเป็นสังคมแห่งคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม เอื้ออาทร มีความปรองดองสมานฉันท์ มีรายได้และความมั่งคั่งจากอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และบริการ ทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น โดยมีภารกิจด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ใน ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านความมั่นคง เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อเทิดทูนสถาบันหลักของชาติ และสนับสนุนงานรักษาความมั่นคงและความสงบ ๓ เรียบร้อยภายใน ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อใช้มิติทางวัฒนธรรม สนับสนุนการพัฒนาภาคการผลิตและบริการ พัฒนาผู้ประกอบการและเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งเชื่อมโยงกับ ภูมิภาคและเศรษฐกิจโลก ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต ยกกระตือรือร้นการศึกษาและการเรียนรู้ ปลูกฝังระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์รวมทั้งสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ด้านการสร้างโอกาส ความเสมอภาค และเท่าเทียมกันทางสังคม เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสถาบัน ทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชน เสริมสร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อ การดำรงชีวิตในสังคมสูงวัย ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เกี่ยวข้องกับการดำเนินการปรับปรุงโครงสร้าง บทบาท และภารกิจของหน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรม ปรับปรุงกฎหมาย ด้านศิลปวัฒนธรรม พัฒนากลไก สนับสนุนการบริหารจัดการงานวัฒนธรรม ทั้งนี้ การขับเคลื่อนการดำเนินงานตามกรอบทิศทางยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีดังกล่าว จำเป็นต้องมี ความสอดคล้องกับกรอบทิศทางตามนโยบายการพัฒนาสู่ประเทศไทย ๔.๐ และกรอบทิศทาง การขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ด้วย

๒.๓ กรอบทิศทางตามนโยบายการพัฒนาสู่ประเทศไทย ๔.๐ กับงานวัฒนธรรม

ประเทศไทย ๔.๐ เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม สร้างความเข้มแข็งจากภายใน เชื่อมเศรษฐกิจไทยสู่โลกด้วยความสมดุล สร้างคนไทยให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ทั้งด้านพุทธิศึกษา ศิลปศึกษา พลศึกษาและจริยศึกษา สร้างสังคมไทย เป็น “สังคมที่เกื้อกูลและแบ่งปัน” โดยน้อมนำปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการดำเนินชีวิต และผนึก ก ล้างสานพลังประชารัฐ เน้นการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง โดยการเติมเต็ม ด้วยวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา ต่อยอด ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ๕ กลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมาย ประกอบด้วย ๑) กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร เกษตร และไบโอเทคโนโลยี ๒) กลุ่มอุตสาหกรรมเพื่อสุขภาพ ๓) กลุ่มอุตสาหกรรมอุปกรณ์อัจฉริยะ และหุ่นยนต์เพื่ออุตสาหกรรม ๔) กลุ่มอุตสาหกรรมดิจิทัล ระบบการสื่อสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และ ๕) กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง โดยมีภารกิจด้านวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนสู่ประเทศไทย ๔.๐ ได้แก่ การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง โดยเริ่มจากสินค้าและการบริการทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ ๕ F คือ ๑) อาหาร (Food) ๒) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (Film) ๓) การออกแบบและแฟชั่น (Fashion) ๔) มวยไทย (Fighting) และศิลปะการป้องกันตัวแบบไทย และ ๕) เทศกาล ประเพณี (Festival) โดย การดำเนินงาน ดังกล่าวจะต้องมีการบูรณาการและร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตามแนวนโยบายพลังประชารัฐ เพื่อพัฒนาสินค้าและบริการดังกล่าว ให้สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาด และลูกค้า เชื่อมโยงความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกประเทศ เช่น ประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มสมาชิกอาเซียน ฯลฯ ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการตามกรอบทิศทาง การขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ๑.๔ กรอบทิศทางตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ กับงานวัฒนธรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) มีเป้าหมายหลักเพื่อให้ ได้ คนไทยที่มีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดี ของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความ รับผิดชอบ และทำประโยชน์ต่อส่วนรวมมีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียง ๔ มีความเป็นไทย ทั้งนี้งานวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ใน ๒ ประเด็นยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การ เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์โดยมี ความเกี่ยวข้องกับเป้าหมายตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ได้แก่ เป้าหมายที่ ๑ “คนไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติและ พฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม” และเป้าหมายที่ ๕ “สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วม ในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ชุมชน สื่อมวลชน และภาคเอกชน” ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมจะดำเนินการเพื่อสนองเป้าหมายดังกล่าวโดยการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม อนุรักษ์ และสร้างค่านิยมความเป็นไทยที่งดงาม การสืบสาน สร้างสรรค์มรดก ศิลปะ วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาไทย รวมทั้งการดำเนินการเพื่อประชาชนกลุ่มเป้าหมายนำหลักธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิต และยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน โดย มีความเกี่ยวข้องกับ เป้าหมายตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ได้แก่ เป้าหมายที่ ๔ ประเทศไทยมีรายได้ จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ไม่ต่ำกว่า ๓ ล้านล้านบาท และอันดับความสามารถในการแข่งขันด้านการ ท่องเที่ยว (The Travel & Tourism Competitive Index : TTCI) ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมจะ ดำเนินการเพื่อสนองเป้าหมายดังกล่าวโดยเน้น การสร้างคุณค่าเชิงสังคม และมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของ ศิลปะและวัฒนธรรม โดยกระทรวงวัฒนธรรมจะนำกรอบ ทิศทางตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย วางแผนและยุทธศาสตร์การดำเนินงาน วิทยาศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรม นอกจากกรอบทิศทางพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีกรอบทิศทางตามนโยบาย การพัฒนาสู่ประเทศไทย ๔.๐ และกรอบทิศทางตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ แล้ว การดำเนินงานวัฒนธรรมยังมีความเกี่ยวข้องกับ ข้อคิดเห็นจากสมาชิกสื่อมวลชนการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้อง ด้านวัฒนธรรม รวมทั้งนโยบายรัฐบาลที่ เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมด้วย

ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายของรัฐ และการ เปลี่ยนแปลงกฎหมายรัฐธรรมนูญ จะส่งผลต่อสถานะภาพของวัฒนธรรมโดยตรง ซึ่งจะเห็นได้จากเมื่อ มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การพัฒนาประเทศที่ผ่านมานับตั้งแต่ แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑ จนถึงปัจจุบัน ใช้ แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๒ ในการพัฒนาเศรษฐกิจของ ประเทศ ประเทศไทยมีพัฒนาการมาอย่าง ต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์ เงื่อนไข และการเปลี่ยนแปลง ในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก ประเทศ การจัดทำแผนพัฒนา ฯ มีการปรับเปลี่ยนไป ตามสถานการณ์ที่มากระทบต่อสถานะทาง เศรษฐกิจของประเทศ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนน ระบบชลประทาน ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๔) เน้นการพัฒนาที่กระจายไปยังภูมิภาค ต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะถิ่นทุรกันดาร โดยการ เร่งรัดพัฒนาชนบทที่ห่างไกลความเจริญ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕ – ๒๕๑๙) เน้นการรักษาเสถียรภาพ ทางเศรษฐกิจ ยกระดับการผลิต เร่งรัดการส่งออก ลดอัตราการเพิ่มของประชากร การกระจายรายได้ และบริการสังคม ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ – ๒๕๒๔) เน้นการเสริมสร้าง พื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ ขยายการผลิตภาคการเกษตร ปรับโครงสร้างการผลิต ภาคอุตสาหกรรม สร้างงานให้กับภูมิภาคเพื่อ การกระจายรายได้ ปรับปรุงการบริหารและการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาแหล่งพลังงาน และ การรักษาคุณภาพของตุลการค่าและตุลการชำระเงิน ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๒๙) เน้นการรักษา เสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศ กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโดยเฉพาะพื้นที่ใน ชนบท พื้นที่ชายฝั่งตะวันออก พื้นที่เมืองหลัก ดึงภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ สร้างวินัยทางการเงิน เร่งระดมเงินออม ปรับ โครงสร้างการผลิตภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐ – ๒๕๓๔) เน้นการขยายตัวทาง เศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพทั้งการเงินและการคลัง เปิด โอกาสให้ภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาประเทศมากขึ้น เร่งพัฒนาฝีมือแรงงานและ เสริมสร้างคุณภาพชีวิต ทบทวนบทบาทภาครัฐ เริ่ม แผนพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แผนพัฒนาวิสาหกิจ ปรับโครงสร้างการผลิตและการตลาด เร่งพัฒนาชนบทและกระจายความ เจริญสู่ภูมิภาค ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๓๙) เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ การ กระจายรายได้ การพัฒนาภูมิภาคและชนบท พัฒนา คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงกฎหมาย ระบบราชการและวิสาหกิจ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๔) ห้วงเวลาของการพัฒนาตามแผนนี้ เป็นห้วงเวลาที่ประเทศประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ จึง ต้องรีบแก้ปัญหที่เกิดขึ้นให้หมดไปอย่าง รวดเร็ว โดยการฟื้นฟูเศรษฐกิจ แก้ปัญหาการว่างงานและ ความยากจน นอกจากนี้แผนพัฒนาฉบับนี้ นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาค ส่วนในสังคมมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ๒ ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็น บูรณาการ

แบบองค์รวม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ได้ัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา และบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการทัศน์การพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ และมีภูมิคุ้มกัน สร้างความเข้มแข็ง ให้กับเศรษฐกิจฐานราก แก้ปัญหาความยากจน การเพิ่มศักยภาพและสร้างโอกาสในการพึ่งพาตนเอง ให้กับประชาชน ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ยังคงน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยืด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่อง จากแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๘ - ๙ เน้นการพัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” เสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศ บริหารจัดการความเสี่ยง ให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยทุกคน นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ในทุกภาคส่วน สร้างประเทศให้เข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสามารถปรับตัวรับกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจได้อย่าง มีประสิทธิภาพ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นให้แก่ ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ โดยใช้แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศ ให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม นำทุนของประเทศที่มี ศักยภาพจาก ๓ ทุน ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาเป็น ๖ ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะการสร้างฐานทางปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีแบบแผนการผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงด้านยุทธศาสตร์และความมั่นคงที่เกิดขึ้นทั้ง ภายในประเทศและในโลกทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงที่หลายประเทศต้องเผชิญและมีอยู่หลากหลาย มิติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความมั่นคงแห่งดินแดน การแพร่กระจายของอาวุธที่มีอำนาจ ทำลายล้างสูง การทำลายสิ่งแวดล้อม วิกฤตการณ์พลังงาน ปัญหาอุณหภูมิลูกโลกเปลี่ยน ปัญหาการก่อ การร้ายที่แพร่ขยายไปทั่วโลก จากสถานการณ์ปัญหาความมั่นคงต่าง ๆ ที่ประเทศทั้งหลายรวมทั้ง ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่นี้ ประกอบกับในปัจจุบันประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ในการจัดทำแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐

๒.๔ สรุปผลการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับดังที่กล่าวมาผนวกกับกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารจัดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม ซึ่งสามารถอธิบายสรุปได้ดังรายละเอียดในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงสรุปผลกระทบ/สิ่งที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากนโยบายภาครัฐและกฎหมายรัฐธรรมนูญ

นโยบายภาครัฐ/รัฐธรรมนูญ	ผลกระทบ/สิ่งที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรม
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘	- ใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาคนและพัฒนาสังคม
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙	- ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐	- การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมได้เน้นถึงการให้วัฒนธรรมเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและประเทศ - สนับสนุนให้ชุมชนนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า บนฐานความรู้และความเป็นไทย
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑	- เน้นเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญได้แก่การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม)
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒	- หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม
รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๔๐	- บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา

	<p>และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ(มาตรา ๔๖)</p> <p>บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศรับราชการ ทหาร เสี่ยงอาชีพอากร ช่วยเหลือราชการรับการศึกษาอบรม พืักษะปกป้องและสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ (หมวด ๔ หน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา ๖๙)</p> <p>- รัฐจะตองให้ความเป็นอิสระแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น (หมวด ๙ การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา ๒๘๒ ภายใต้บังคับมาตรา ๑)</p>
<p>รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๕๕๐</p>	<p>- บุคคลได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธิ นิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น (มาตรา ๓๗)</p> <p>- ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม มีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน (มาตรา ๖๖)</p> <p>- บุคคลมีหน้าที่สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๗๓)</p> <p>- รัฐต้องดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลูกจิตสำนึก และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น (มาตรา ๘๐ (๖))</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐต้องดำเนินการให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยเพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการและการประกอบอาชีพ(มาตรา ๘๔ (๖)) - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษา ศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย (มาตรา ๒๘๙)
รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๕๖๐	<ul style="list-style-type: none"> - บุคคลมีหน้าที่เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิด ความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคม (มาตรา ๕๐ (๖)) - ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม (มาตรา ๕๐ (๘)) - รัฐต้อง อนุรักษ์ ปั้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วม ในการดำเนินการด้วย (มาตรา ๕๗ (๑)) - รัฐต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ปั้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์ จาก ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่าง สมดุล และยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชน ในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์ จากการดำเนินการดังกล่าวด้วย ตามที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๕๗ (๒)) - รัฐพึงส่งเสริมและให้ความคุ้มครองชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีสิทธิดำรงชีวิต ในสังคมตาม

	วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมตามความ สมัครใจได้อย่างสงบสุข ไม่ถูกรบกวน ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี ของประชาชน หรือเป็นอันตราย ต่อความมั่นคง ของรัฐ หรือสุขภาพอนามัย (มาตรา ๗๐)
--	---

ตอนที่ ๓ การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง

จากผลการศึกษาพบว่า การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครองเป็นผลมาจากนโยบายของภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็น บูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนา เลื้อยมาจนถึงการใช้วัฒนธรรมเป็นทุน การสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดกับทุน (วัฒนธรรม) จนถึงการพัฒนาให้ทุนกลายเป็นสินค้า เป็นนวัตกรรม ก่อให้เกิดรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น ประเทศต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการสร้างรายได้ให้กับประเทศของตนอย่างมหาศาล จึงนำวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในกลยุทธ์ของประเทศ เช่น ประเทศเกาหลีได้มีการจัดตั้งหน่วยงานอิสระที่สนับสนุนภาคเอกชนในการส่งออกสินค้าวัฒนธรรมซึ่งเราจะเห็นโฆษณาการท่องเที่ยวของเกาหลีที่เน้นการสัมผัสวัฒนธรรมและเทคโนโลยี รวมถึงการโฆษณาแฝงในภาพยนตร์ซีรีส์ต่าง ๆ ของเกาหลี ในขณะที่ประเทศสิงคโปร์ก็พยายามใช้ความหลากหลายของเชื้อชาติ เป็นจุดขายในการท่องเที่ยวเช่นกัน ภายใต้แนวคิดที่ว่า Uniquely Singapore โดยมีการฟื้นฟูแหล่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนสิงคโปร์เชื้อชาติจีน อินเดียและมลายูในประเทศให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สำหรับประเทศมาเลเซีย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเน้นความเป็นมุสลิมสำหรับนักท่องเที่ยวที่อยากสัมผัสวิถีชีวิตต่าง ๆ ของมุสลิม ยังมีประเทศอื่น ๆ อีกมากมายที่มีการจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ เช่น จีน ประเทศในยุโรปและออสเตรเลีย ในขณะที่บางประเทศมีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ยังมีปัญหาในด้านการเมืองภายในประเทศ หรือยังไม่มีนโยบายที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว เช่น พม่า เวียดนาม ประเทศในแอฟริกาและตะวันออกกลาง เป็นต้น สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยที่ประเทศไทย มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมอยู่มาก เป็นประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม จึงน่าจะลงทุนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเป็นอุตสาหกรรมที่นำรายได้หลักเข้าประเทศ เพิ่มมูลค่ามหาศาล ใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นตัวเพิ่มมูลค่าที่เรามีอยู่อย่างมากมาย และการลงทุนทางวัฒนธรรมอีกหลายด้าน ทั้งศิลปะ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมความเป็นอยู่ อาหารการกิน เป็นต้น ที่ประเทศไทยมีมากกว่าประเทศอื่น ๆ และกำลังจะถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมของต่างชาติ

แม้ว่าภาพรวมของการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของประเทศ จะมีหลายหน่วยงานได้กำหนด กรอบนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ทั้งที่เป็นกรอบในระดับชาติและระดับกลุ่มจังหวัด เพื่อ

ผลักดันการ พัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศและกลุ่มจังหวัดให้เติบโตอย่างยั่งยืน เป็นสาขาการผลิตที่สามารถสร้างรายได้หลักแก่ประเทศรวมทั้งช่วยกระจายรายได้และสร้างโอกาสการพัฒนาแก่ชุมชนอย่างทั่วถึงไว้ แล้วนั้น อย่างไรก็ตาม ผลการพัฒนาในระยะที่ผ่านมาพบว่ามี ความก้าวหน้าเฉพาะในส่วน ของกรอบแนวคิด และยุทธศาสตร์การพัฒนาเท่านั้น ซึ่งในข้อเท็จจริงยังมีความซ้ำซ้อนและยังไม่มี แผนยุทธศาสตร์หลักที่เป็นเอกภาพที่สามารถใช้เป็นแนวยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของ ประเทศที่เป็นที่ยอมรับของ ทุกหน่วยงานได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้การท่องเที่ยวของประเทศมีแผน ยุทธศาสตร์มากมายที่ไม่สามารถ ขับเคลื่อนผลักดันสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างมี ประสิทธิภาพประกอบกับข้อจำกัดด้าน งบประมาณและกำลังคนที่มีจำนวนไม่เพียงพอที่จะช่วย สนับสนุนให้หน่วยปฏิบัติในพื้นที่สามารถริเริ่ม และสร้างสรรค์การดำเนินงานโครงการใด ๆ ที่เป็น ประโยชน์และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้อย่างเพียงพอ จึงส่งผลให้การพัฒนา การท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดซึ่งไม่ใช่จังหวัดเป้าหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของส่วนกลางไม่ได้รับ งบประมาณพอเพียงที่จะสามารถพัฒนาให้ก้าวไปสู่การ เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับใน ระดับประเทศได้

หลายภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้เริ่มมีแนวคิดที่จะพัฒนา การท่องเที่ยวของประเทศไทยซึ่งถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งในการเป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญ ประชาคม อาเซียน งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานราชการ เช่น สถาบันการศึกษา ได้เริ่มให้ ความสำคัญ กับประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่ การส่งเสริมการวิจัยเชื่อมโยงพื้นที่ระหว่าง ภาคอีสานกับ ภูมิภาคอื่น ๆ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน แต่อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่จะทำให้ การท่องเที่ยวเติบโตได้อย่าง ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการร่วมมือ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ ปกป้องและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ตลอดไป และนอกจากนั้นประโยชน์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ชุมชนจะ ได้รับภายใต้ความร่วมมือกันในการจัดการท่องเที่ยวคือ รายได้ที่เพิ่มขึ้น และความร่วมมือ ความ สามัคคีที่เกิดขึ้น จะทำให้เกิดความเข้มแข็งในระดับชุมชน ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ อย่างยั่งยืนต่อไป

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา ศักยภาพคน การพัฒนาสินค้าและบริการให้มีความพร้อมปรับเปลี่ยนไปสู่ชุมชนท่องเที่ยว และเป็น ฐานสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ทำให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน รวมถึงการ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกระแสหลักสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกลไกก่อให้เกิดการค้าขายสินค้าและ บริการที่มาจากภูมิปัญญาวิถีชีวิต วัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชน จะเกิดการ กระจายรายได้ทุกภาคส่วน โดยคนในชุมชนไม่ต้องออกไปแสวงหารายได้จากภายนอก นับเป็นรูปแบบ การท่องเที่ยวทางเลือกหนึ่งที่มีความนิยมสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ที่ผ่านมาสํานักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดมหาสารคาม ได้ร่วมกับหน่วยงานภาคี ดำเนินการขับเคลื่อนโครงการยกระดับการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมครบวงจร นําร่อง ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ ๑.บ้านดงน้อย หมู่ ๔ ต.พระธาตุ อ.นาโดน ๒.บ้าน หัวข้าว หมู่ ๔ ต.แกดำ อ.แกดำ และ ๓.บ้านแพง หมู่ ๑ ต.แพง อ.โกสุมพิสัย กิจกรรมที่ดำเนินการไป แล้ว อาทิ เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นเพื่อให้มีส่วนร่วมในพื้นที่ ๓ หมู่บ้าน ระดมความคิดเห็นและ สร้างมูลค่าเพิ่มจากอัตลักษณ์ของชุมชน โดยพัฒนาศักยภาพให้สถานที่ สินค้า และการบริการ

กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการประเมินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมช่องทางการตลาดระดับจังหวัด โดยการจัดแสดงนิทรรศการและผลงานหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชน ๓ หมู่บ้าน ณ ศูนย์การค้าเสริมไทยคอมเพล็กซ์ จ.มหาสารคาม^{๑๙} การเปิดหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชนได้มีการนำคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากทั้ง ๓ หมู่บ้าน หมุนเวียนกันเดินทางไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีเอกลักษณ์ที่เป็นจุดแข็งแตกต่างกันไป อาทิ “บ้านดงน้อย” หมู่ ๔ ต.พระธาตุ อ.นาอุดม จะเป็นการท่องเที่ยววิถีชีวิตของคนในชุมชน มีฐานการเรียนรู้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง และการอนุรักษ์ป่าไม้ กิจกรรมปลูกป่า บวชต้นไม้ เพาะกล้ายางนา เลือกลูกผลิตภัณท์ที่ทำจากไม้ ผ้าทอมือ ผ้าขาวม้า เป็นต้น สถานที่ท่องเที่ยวทางโบราณคดี อาทิ “กุสันดรรัตน์” เทวสถานสมัยขอม อายุกว่า ๗๐๐ ปี และ “พระบรมธาตุนาอุดม” สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่อำเภอนาอุดม และเมืองมหาสารคาม ชม “สุปแต่ัมโบราณ” หรือ “จิตรกรรมฝาผนัง” วัดป่าเรไร และวัดบ้านดงบัง เป็นต้น การท่องเที่ยว “หมู่บ้านบ้านแพง” หมู่ ๑ ต.แพง อ.โกสุมพิสัย ถือเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงใน “การท่องเที่ยว” ในแต่ละปีผลิตภัณท์จากกก สร้างรายได้เข้าชุมชนแห่งนี้ปีละนับร้อยล้านบาท ดังนั้นเมื่อเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จะได้เห็นขั้นตอนการทอเสื่ออกที่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านแพง ทุกขั้นตอนตั้งแต่คัดเลือกต้นกกไปจนถึงการทอกกเป็นผืน โดยนักท่องเที่ยวสามารถลงมือทดลองทอได้

นอกจากนี้ มีสถานที่ท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ วัดพระธาตุนาอุดม ชาวจังหวัดมหาสารคามยึดถือว่าพระธาตุนาอุดมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ผูกพันกันมายาวนาน มีพุทธประวัติมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศาสนสถาน ศาสนวัตถุที่สามารถพิสูจน์ได้ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธานุภาพการอุปการะของพระบรมสารีริกธาตุครั้งนี้ นับเป็นนิมิตหมายอันดี แก่ชาวจังหวัดมหาสารคามอย่างยิ่ง สมควรสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานไว้ให้ถาวรมั่นคงตลอดไป เป็นปูชนียสถานและสิริมงคลแก่ภูมิภาคนี้ และเพื่อสืบทอดพระบรมพุทธานุภาพตามแนวทางแห่งบรรพชน จึงจัดสร้างโครงการพุทธมณฑลอีสานขึ้น เป็นการร่วมสร้างพระถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงนำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานยังก่อให้เกิดศรัทธารักและทุกคนบันทึกไว้ในใจว่า “นี่เป็นพระธาตุเราสร้างพระธาตุของเรา” เป็นความผูกพันทางใจร่วมกันในชุมชนและเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ พระธาตุนาอุดมเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวนาอุดมอย่างแน่นแฟ้น เพราะเชื่อว่าพุทธานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในองค์พระธาตุ ประชาชนชาวอำเภอนาอุดมมีความเชื่อเกี่ยวกับอานุภาพของพระธาตุ เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวและแสวงบุญรวมถึงเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีความสำคัญในระดับประเทศ โดยมีองค์พระบรมธาตุนาอุดมเป็นแรงดึงดูดใจ เป็นสถานที่ที่มีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าชุมชนที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน มีหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในพื้นที่ที่เกี่ยวเนื่องหลายหน่วยงาน เช่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม องค์การบริหารส่วนจังหวัด และเทศบาลตำบลนาอุดม มีสถานที่ท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญในพื้นที่โดยรอบองค์พระบรมธาตุนาอุดม เช่น ปรางค์กู่ต่างๆ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หลุมขุดพบพระสถูปพระบรมธาตุนาอุดม เมืองโบราณนครจำปาศรี ที่สามารถสร้างโครงข่ายด้านการท่องเที่ยวในระดับชุมชนได้ มีเรื่องราวและประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ที่มีความเป็นมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยทวารวดี และยังมีหลักฐานหลงเหลืออยู่จนปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำมารวบรวมถ่ายทอดถึง

^{๑๙} ปรีศนา โกลละสุต. พัฒนาการจังหวัดมหาสารคาม.สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ความสำคัญของยุคสมัยแต่ละช่วงได้ดี และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและชาวจังหวัดมหาสารคาม ทำให้มีความพร้อมด้านการบริหารจัดการพื้นที่โดยมีหน่วยงานราชการสนับสนุนควบคุมบังคับกรใน ท้องที่ รวมถึงการเคารพกราบไหว้เพื่อต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในองค์พระธาตุได้คุ้มครองรักษา ตนให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งเป็นที่ศรัทธาอันถือ อย่างยิ่งของประชาชนทั่วไปทั้งพระและญาติโยมที่มาร่วมปฏิบัติธรรมประจำทุกปีในช่วงเดือนมาฆะ ทุกปีชาวอำเภอนาคูและจังหวัดมหาสารคามจะมีการจัดงานนมัสการ พระธาตุนาคูขึ้น เพื่อให้ ประชาชนได้มาสักการบูชา ทำพิธีบวงสรวงอันศักดิ์สิทธิ์ และร่วมกันปฏิบัติธรรมที่ลานหน้าองค์พระ ธาตุนาคู ถือเป็นงานใหญ่ระดับภาคอีสานและระดับประเทศ จึงมีพุทธศาสนิกชนทั่วสารทิศเดินทาง มาร่วมงานบุญยิ่งใหญ่แต่ละปีจำนวนมาก กำหนดการจัดงานวันนมัสการองค์พระธาตุนาคูขึ้นในวัน เพ็ญเดือน ๓ หรือวันมาฆบูชา เพื่อให้ประชาชนได้มาสักการบูชา ทำพิธีบวงสรวงอันศักดิ์สิทธิ์ และ ร่วมกันปฏิบัติธรรมที่ลานหน้าองค์พระธาตุนาคู ถือเป็นงานใหญ่ระดับภาคอีสานและระดับประเทศ จึงมีพุทธศาสนิกชนทั่วสารทิศเดินทางมาร่วมงานบุญยิ่งใหญ่แต่ละปีจำนวนมาก วัดไชย ประสิทธิ์ นักท่องเที่ยวจะได้ชม บัตรพระจำลองขนาดใหญ่ ถึง ๓ ใบ มี ๓ สี คือ ดำ ขาว และสีทอง เป็นบัตรนำมรดกสำหรับให้ญาติที่มาปฏิบัติธรรมได้อาบเพื่อความเป็นสิริมงคล และ “บ้านหัว ชั่ว” หมู่ ๔ ต.แกดำ อ.แกดำ มีจุดเด่นคือ “สะพานไม้แกดำ” เป็น “สะพานไม้เก่าแก่อายุเกือบร้อยปี” ความยาวประมาณ ๑ กม. สร้างขึ้นมาเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ หมู่บ้าน สองฟากฝั่งของ หนองแกดำ คือ ฝั่งบ้านแกดำ และฝั่งบ้านหัวชั่ว ใช้เดินทางไปมาหาสู่กันนับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน มี กิจกรรมปั่นจักรยานรอบ ๆ หนองน้ำแกดำ พร้อมชมนกน้ำจำนวนมากที่มาหากินภายในหนองน้ำแห่ง นี้ มีการแสดง “เซ็งกระโจม” เป็นประเพณีการขอฝนในท้องถิ่น เทียวชมซื้อผักปลอดสารพิษ ช่วง กลางคืนร่วมชมหิ่งห้อยจำนวนมาก เพราะแถบนี้ธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ รวมถึงมีโฮมสเตย์ ๑๒ หลัง รองรับนักท่องเที่ยวที่ปรารถนาอยากสัมผัสวิถีชีวิตของชาวบ้าน

นอกจากงานบุญประเพณีประจำปี โครงการนี้จะทำให้ชุมชนสามารถนำจุดแข็งทั้งด้าน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี งานหัตถกรรมพื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มาบริหารจัดการเพิ่ม มูลค่าให้กับหมู่บ้าน เกิดการเชื่อมโยงประเพณี โดยเฉพาะชาวอีสานที่ยึดถือประเพณี ๑๒ เดือน และ ความผูกพันความเชื่อมโยงกับงานทางด้านพุทธศาสนากับศิลปวัฒนธรรม เป็นโครงการที่ดีและเห็น ด้วยที่จะมีการต่อยอดให้กับชุมชน เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมกระจายรายได้สู่ชุมชนให้ยั่งยืน การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามศักยภาพของหมู่บ้าน จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ก่อให้เกิด รายได้ ประชาชนมีความสุขอย่างยั่งยืน ทางสมาคมจึงเข้าไปให้การสนับสนุนเต็มที่โดยอาจจะมีการจัด โปรแกรมเพื่อดึงนักท่องเที่ยวเข้ามาสร้างรายได้ให้ท้องถิ่น สำหรับมหาสารคามมีรายได้หมุนเวียนจาก การท่องเที่ยวประมาณปีละ ๑ พันล้านบาทเศษ นักท่องเที่ยวรวมกว่า ๗ แสนคน หากมีการ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องมั่นใจว่าจำนวนนักท่องเที่ยวจะมีตัวเลขเพิ่ม สูงขึ้นหลายสิบเปอร์เซ็นต์ จะทำให้มีเม็ดเงินไหลเข้าพื้นที่มากขึ้น

เมื่อก้าวถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งอันดับแรกน่าจะเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดึงดูด เมื่อมีแหล่งท่องเที่ยวภายในท้องถิ่นต้องมีการเตรียมความ พร้อม มีการฟื้นฟูสิ่งที่สูญหายหรือเสียหาย และมีการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ความค่าแก่การเข้ามา

ท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว^{๒๐} เมื่อมีสถานที่ท่องเที่ยวแล้วปัจจัยต่อมาก็ต้องมีการจัดเตรียมคนหรือบุคลากรผู้ที่จะคอยบริการแก่นักท่องเที่ยว ให้ความพร้อมให้บริการมากที่สุดทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตของคนภายในชุมชนหรือท้องถิ่น^{๒๑} หลังจากที่พัฒนาสถานที่/แหล่งท่องเที่ยว และพัฒนาบุคลากรแล้ว สิ่งต่อมาที่ควรได้รับการพัฒนาคือ สินค้าและบริการของสถานที่ท่องเที่ยว ควรพัฒนาให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่น่าจดจำแก่ผู้ได้มาเยี่ยมชม และต้องมีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับคนในท้องถิ่นอีกประการหนึ่งก็เพื่อความมั่นใจและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เรื่องความปลอดภัยต้องถือเป็นอันดับหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญ เมื่อนักท่องเที่ยวรู้สึกถึงความปลอดภัยก็จะมีคามผ่อนคลายในการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบต่าง ๆ อันประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยว บุคลากร สินค้าและบริการ กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ความมั่นใจ/ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในชุมชน^{๒๒}

จากการศึกษาถึงการผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครองพบว่า มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกับนโยบายภาครัฐเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนผ่านการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังรายละเอียดดังภาพประกอบที่ ๒

^{๒๐} ร.ศ.อุดม บัวศรี,ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. ขอบ ดีสวนโคก,ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ,หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น.สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑} ชินกร บุญแสง,ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน.สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒. ร.ศ.อุดม บัวศรี,ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. ขอบ ดีสวนโคก,ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ,หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น.สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒} ร.ศ.อุดม บัวศรี,ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. ขอบ ดีสวนโคก,ปราชญ์/ข้าราชการบำนาญ. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ,หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.ขอนแก่น.สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ภาพประกอบที่ ๔.๒ แสดงองค์ประกอบกิจกรรมการจัดการการทอ่งเทียวเชิงวัฒนธรรม

สรุปผลการศึกษาคณาผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง

ผลจากการศึกษาคณาผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครองพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ เพราะขาดแรงสนับสนุนจากภาครัฐในการดำเนินการ ในขณะเดียวกันการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นในบางด้าน รัฐได้เข้ามาเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน ส่งผลให้แนวทางการพัฒนามีลักษณะเป็นแนวทางกว้าง ขาดความเจาะจง และเหมาะสมกับบริบทในแต่ละชุมชน ฉะนั้นการเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมมากขึ้น ซึ่งเป็นทางออกหนึ่งที่จะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยมีความเข้มแข็ง สิ่งนี้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ ที่มีเจตนารมณ์เพื่อให้ประชาชนทำหน้าที่ในการพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของ ท้องถิ่น อาทิ มาตรา ๔๖ กำหนดให้ “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ” มาตรา ๖๙ “บุคคลมีหน้าที่... สืบสานศิลปะวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น ...” และมาตรา ๘๑ “รัฐต้องส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ” ประเด็นดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งในด้านการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น และการสนับสนุนบทบาทหน้าที่ทางด้านวัฒนธรรมขององค์กรภาคประชาชน ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่ได้สังกัดรัฐบาล อาทิ องค์กรสาธารณะ

ประโยชน์เอกชน องค์กรชุมชน องค์กรวิชาการ องค์กรศาสนาต่าง ๆ ทั้งนี้สถานการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบันสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ประชาชนขาดแรงสนับสนุนในการดำเนินงานจากภาครัฐ องค์กรภาคประชาชนขาดแรงสนับสนุนจากภาครัฐในการดำเนินงาน อาทิ ขาดบุคลากรหรือนักวิชาการที่ให้ความรู้ด้านวัฒนธรรม ขาดงบประมาณในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม อาทิ งบประมาณในการจัดงานประเพณีเกี่ยวกับด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดการเชิดชูบทบาทผู้นำหรือตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ผู้สูงอายุที่มีความรู้ความชำนาญในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ขาดการสืบทอดและยอมรับของคนรุ่นต่อ ๆ ไป

๒. หน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรมขาดการประสานระหว่างกัน การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในบางพื้นที่มีปัญหาการดำเนินงาน มีการวางแผนและดำเนินการด้านวัฒนธรรมอย่างแยกส่วนกัน ต่างคนต่างทำ ขาดการเชื่อมต่อระหว่างภาคราชการ องค์กรภาคประชาชน และองค์กรวัฒนธรรม เช่น สำนักงานวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรม เทศบาล หรือองค์กรอื่นต่างมีวาระและแผนงานของตนที่ไม่ได้มีการประสานกัน อีกทั้งประชาชนในชุมชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

๓. ขาดการใช้มิติทางวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน แม้ว่าภาคประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แต่บทบาทการดำเนินการด้านวัฒนธรรม ยังมีลักษณะเป็นการรับนโยบายหรือแนวทางการดำเนินการพัฒนาวัฒนธรรมจากส่วนกลาง และยังไม่ได้เป็นการส่งเสริมให้เกิดการใช้มิติทางวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิต อีกทั้ง การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผ่านมา คนในชุมชนผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมไม่มีอำนาจที่จะอนุรักษ์หรือสร้างคุณค่าให้แก่วัฒนธรรมของตนเอง เพราะมีผู้นำที่เป็นผู้กำหนด “วิธีการ” หรือ “วิธีคิด” ในการปฏิบัติ ผู้ที่มีบทบาทในการบริหารจัดการวัฒนธรรมยังขาดความมั่นใจ ขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ขาดทักษะและการมองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงในการดำเนินการ อีกทั้งหน่วยงานของรัฐ ชุมชน และองค์กรภาคประชาชนต่างคนต่างมีข้อมูลแต่ไม่มีทิศทางร่วมกัน ผลที่เกิดขึ้นคือทำให้คนในชุมชนสับสนและตัดสินใจไม่ได้ว่าจะรับแนวทางจากผู้นำแล้วนำมา ผสมผสานกับความเป็นชุมชนของตนได้อย่างไร

๔. ในอดีตชุมชนบางแห่งมุ่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจเป็นหลัก ละเลยคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นเนื่องจากการพัฒนาประเทศไทยตามกระแสหลัก มุ่งสร้างความทันสมัยและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในระยะเกือบ ๔ ศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ละเลยวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดการบันทึกทางประวัติศาสตร์ ทำให้ไม่เห็นคุณค่าและประชาชนไม่ทราบว่าวัฒนธรรมของตนมีความเป็นมาอย่างไร การไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างประเทศ จากสื่อมวลชน โฆษณา และสินค้าต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงทุกครัวเรือน ส่งผลให้เกิดการเผยแพร่กระจายวัฒนธรรมสากล ค่านิยมยกย่องวัฒนธรรมต่างประเทศ ส่งผลให้ประชาชนขาดความภาคภูมิใจ การเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตน ขาดแรงจูงใจในการรักษาวัฒนธรรมเดิม จึงมีส่วนทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สูญหายไป

ข้อเสนอแนวทางการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมของประชาชน

จากการศึกษาสามารถนำเสนอได้ดังต่อไปนี้

๑. ปรับบทบาทสภาวัฒนธรรมตำบลในการดำเนินกิจกรรมด้านวัฒนธรรมให้ครอบคลุม เนื่องจาก สภาวัฒนธรรมตำบลมีความใกล้ชิดกับชุมชน และมีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน ควรสนับสนุนเป็นแกนนำในการรวมกลุ่มเครือข่ายด้านวัฒนธรรมกลุ่มต่าง ๆ ในระดับชุมชน เช่น โรงเรียน ศาสนสถาน ชุมชนหมู่บ้าน และกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ในชุมชน โดยมีการแบ่งกลุ่มงานเพิ่ม เพื่อให้ครอบคลุมการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม อันได้แก่

- ๑) การวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรม
- ๒) การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม
- ๓) การถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยนและส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม
- ๔) การเสริมสร้างความเป็นเลิศทางวัฒนธรรม

ผ่านการจัดคณะทำงานในกลุ่มต่าง ๆ ทำหน้าที่ในการคิดหาแนวทาง วางแผน จัดทำ ข้อเสนอ และดำเนินงานวัฒนธรรมท้องถิ่นในงานแต่ละด้าน อันจะส่งผลให้การทำงานด้านวัฒนธรรม เกิดการพัฒนาครอบคลุมทุกด้าน รวมทั้งขยายตัวและขับเคลื่อนไปได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยตัวอย่าง คณะทำงานแต่ละกลุ่ม ควรมีหน้าดำเนินงาน ดังนี้

๑) คณะทำงานด้านการวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรม ทำหน้าที่ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชน ประสานงานกับองค์กรวิชาการ อาทิ สถาบันการศึกษา นักวิชาการ ในการทำวิจัยวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ประจำชุมชน ประสานงานตำบลอื่น ๆ และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน และทำหน้าที่วางแผนริเริ่มสร้างสรรค์ ในการส่งเสริมการพัฒนาวัฒนธรรมประจำชุมชน เพื่อสร้างทุนทางวัฒนธรรมและสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน เช่น ส่งเสริมวัฒนธรรมร่วมสมัย ส่งเสริมการบูรณาการวัฒนธรรมที่หลากหลายภายในชุมชน การพัฒนาสินค้าและบริการเชิงวัฒนธรรมประจำชุมชนนำเสนอแนวทางในการปรับวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๒) คณะทำงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม ทำหน้าที่คัดสรรวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จำเป็นและควรค่าแก่การอนุรักษ์ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันวางแผนอนุรักษ์ วัฒนธรรม ส่งเสริมการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมตามประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ วางแผนส่งเสริม การสร้างจิตสำนึกในการเห็นคุณค่าวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์แก่ประชาชน รณรงค์ประชาชนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม รวมถึงทำหน้าที่ค้นหาวัฒนธรรมที่สูญหายหรือเสื่อมสลายไปของชุมชนหรือคัดสรรวัฒนธรรมที่ต้องการฟื้นฟูให้เกิดขึ้นเป็นเอกลักษณ์ภายในชุมชน โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วางแผนฟื้นฟูและ แนวทางดำเนินการ เพื่อให้วัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต

๓) คณะทำงานด้านการถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยน และส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่กำหนดวัฒนธรรมที่ควรถ่ายทอดแก่ประชาชนภายในชุมชน วางแผนถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่ เด็ก เยาวชน และประชาชนภายในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่า เกิดความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมเดียวกัน ประสานงานกับเครือข่ายโรงเรียน ชุมชน

สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมเหล่านี้แก่ เด็กและเยาวชนในโรงเรียนต่าง ๆ และถ่ายทอดแก่ประชาชนในชุมชนต่อไป และวางแผนเผยแพร่และ แลกเปลี่ยน วัฒนธรรมระหว่างชุมชนต่าง ๆ วางแผนประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมและกิจกรรมในชุมชน ประสานงานสื่อมวลชนในการให้ช่วยเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ตลอดจนทำหน้าที่ส่งเสริม ประชาชน กลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งกิจกรรมตามประเพณีและเทศกาล ต่าง ๆ ให้มีตลอดทั้งปี เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงออกและเผยแพร่วัฒนธรรมของตน อำนวยความสะดวกในการจัดหา สถานที่ และช่วยประชาสัมพันธ์และเผยแพร่กิจกรรมดังกล่าว

๔) คณะทำงานด้านการเสริมสร้างความเป็นเลิศทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่ส่งเสริม การ พัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน และผู้ดำเนินงานวัฒนธรรมให้มีโอกาสแสดงศักยภาพทาง วัฒนธรรมและพัฒนาความรู้ความสามารถทางวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่ จัดให้มีการยกย่องเชิดชูเกียรติ และประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

หากคณะทำงานสามารถเกิดได้จริง และร่วมมือกันทำงานอย่างจริงจัง ย่อมส่งผลให้การ ทำงานด้านวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาอย่างครอบคลุมทุกด้าน สามารถขยายตัวและขับเคลื่อนไปได้ อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้มแข็ง

๑) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยลดการพึ่งพิงรัฐ ปรากฏภาพที่ ชัดเจนขึ้นจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งได้รื้อฟื้นแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน โดยมี ชุมชนเป็นศูนย์กลาง และพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ มิติสังคมและวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนระยะยาว การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งบนฐานของการจัดการปกครอง ตนเอง เชื่อกันว่าจะนำมาซึ่งการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว ซึ่งรวมถึงความเข้มแข็งใน วัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย ดังนั้นกลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและ ดำเนินการด้านวัฒนธรรม จึงควรเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายขึ้น อันได้แก่ กลุ่มองค์กรพัฒนา เอกชน กลุ่มชุมชน กลุ่มองค์กรชาวบ้านที่รวมกลุ่มเล็ก ๆ ในแต่ละหมู่บ้าน กลุ่มเหล่านี้ควรได้รับการ ส่งเสริมให้สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเองได้มากขึ้น โดยให้ประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน ดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยให้มีการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อย่างสมดุล ซึ่งการดำเนินการด้านวัฒนธรรมจะเชื่อมโยงอยู่ภายใต้การพัฒนา ชุมชนในลักษณะองค์รวม และการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมจะให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความ หลากหลาย มากกว่าการนำเข้าและปรับเปลี่ยนตามวัฒนธรรมต่างชาติ

๒) รัฐทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของชุมชนให้เพียงพอ รัฐควรทำ หน้าที่สนับสนุนมากกว่าสั่งการในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้แต่ละชุมชน รักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและช่วยให้คนในชุมชนรักหวงแหนและรู้จักอนุรักษ์ฟื้นฟู วัฒนธรรมท้องถิ่น การสนับสนุนด้านต่าง ๆ ของรัฐ อาทิ

- สนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ความรู้แก่ชุมชนในด้านวิชาการ บริหารจัดการ และงบประมาณ

- สนับสนุนบุคลากรที่เชี่ยวชาญด้านการจัดการวัฒนธรรม เพื่อช่วยเป็นที่ปรึกษา และถ่ายทอดความรู้แก่บุคลากร และประชาชนในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ด้วยตัวเอง

- สนับสนุนด้านการจัดสรรงบประมาณ เครื่องมือ และอุปกรณ์อย่างเพียงพอแก่องค์กรด้านวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการวัฒนธรรมแก่ชุมชน

- สนับสนุนด้านการประสานงาน การอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์

๓) ส่งเสริมแกนนำที่เข้มแข็งในการพัฒนาวัฒนธรรมของชุมชน ในการดำเนินงานพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรส่งเสริมบทบาทกลุ่มแกนนำต่าง ๆ ในชุมชนที่มีพลังในการขับเคลื่อนงานทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นให้พัฒนาต่อไปได้ อาทิ

๑) สถาบันอุดมศึกษาในชุมชนเป็นแกนนำในการวิจัยศึกษาและจัดทำแบบเรียนทุกชุมชนควรมีแบบเรียนของตนเอง เรียนรู้ประวัติศาสตร์และชุมชนของตน โดยมหาวิทยาลัยในชุมชนร่วมกับโรงเรียน ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน องค์กรศาสนา และภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ร่วมกันคิดค้นคว้าและกำหนดเป็นหลักสูตร จัดทำแบบเรียนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การสอนในโรงเรียนทุก ๆ แห่งในชุมชนนั้น อันจะเป็นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่า เกิดความรักและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและกิจกรรมปฏิบัติการทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานอาจเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานด้านการวิจัยวัฒนธรรม โดยร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการต่าง ๆ อาทิ จัดทำตำราเรียนทุกระดับให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุม ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดโครงการฝึกอบรมคณาจารย์สอนวิชาวัฒนธรรมศึกษาแก่โรงเรียนในชุมชน การจัดสรรงบประมาณ เพื่อให้ค่าตอบแทนคณาจารย์สอนวิชาวัฒนธรรมศึกษาและมอบประกาศนียบัตรแก่คณาจารย์ที่สำเร็จการฝึกอบรม เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจ

๒) โรงเรียนเป็นแกนนำในการปลูกฝังการเห็นคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่น ครู อาจารย์ ผู้นำศาสนา เป็นแกนนำในการถ่ายทอดความรู้และจิตสำนึกที่ดีในวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กและเยาวชน ผ่านหลักสูตรการสอน และการให้เด็กได้ทำกิจกรรมในภาคปฏิบัติจริง โดยการสอดแทรกเนื้อหาและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมลงในหลักสูตรการเรียนการสอน มุ่งเน้นการให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม และให้สถานศึกษาในแต่ละชุมชนเป็นหน่วยงานหลักในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การนำครุภูมิปัญญามาให้ความรู้กับนักเรียน การนำผลงานของศิลปินไปแสดงในสถานศึกษา การสร้างวัฒนธรรมการอ่านให้กับนักเรียน และการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมในชุมชน

๓) ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่น เผยแพร่วิถีชีวิต ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นส่วนสำคัญของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยร่วมมือกับประชาชนในชุมชนจัดทำแผนพัฒนาชุมชนครบทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มุ่งพัฒนาคนในชุมชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและดำรงรักษาวิถีชีวิตที่ดีงาม ยึดโยงอยู่กับวัฒนธรรมรากฐาน ไม่หลงไปกับวัฒนธรรมภายนอกที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เป็นหนี้บริโภค ไม่ติดอบายมุข เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน แนวทางการดำเนินการดังกล่าว อย่างเป็นทางการ โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและ ภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง

๔) สร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาวัฒนธรรมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมต่างชาติ ประกอบด้วย

๑) การจัดบันทึก “มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น” มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ ควรได้รับการจัดบันทึกและรวบรวมอยู่ในฐานข้อมูลที่มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า อนุรักษ์ และเผยแพร่วัฒนธรรมของท้องถิ่น การจัดบันทึกยังสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของคนในชุมชนนั้น ๆ เนื่องจากคนรุ่นหลังสามารถเข้าไปค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดความรู้และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง การจัดบันทึกยังเป็นการปกป้อง รักษา และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการเปลี่ยนแปลงหรือครอบงำทางวัฒนธรรม เช่น กรณีที่มีภัยพิบัติทางธรรมชาติเกิดขึ้นกับชุมชน หรือการโยกย้ายชุมชน เนื่องจากโครงการพัฒนาของรัฐ การจัดบันทึกจะทำให้ชุมชนนั้นสามารถฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นกลับคืนมาได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด การจัดบันทึกสามารถป้องกันการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมในทางที่ไม่เหมาะสม ดังกรณีของการย้ายกระเบื้องเคลือบจากแม่ฮ่องสอนมายังเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การจัดบันทึกยังทำให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ หากมีการนำวัฒนธรรมของชุมชนไปใช้แสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยผู้ที่นำวัฒนธรรมท้องถิ่นไปสร้างรายได้ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในชุมชนนั้นเสียก่อน และจะต้องจ่ายผลตอบแทนคืนให้กับชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น รวมทั้งต้องมีการอ้างอิงที่มาของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นด้วย

๒) ขึ้นทะเบียน “มรดกวัฒนธรรมของชาติ” รัฐควรประกาศขึ้นทะเบียนวัฒนธรรมท้องถิ่นบางแห่ง ให้เป็นมรดกของชาติ เช่นเดียวกับแนวคิด “มรดกโลก” โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป และวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และวัฒนธรรมที่เป็นของหลายชุมชนร่วมกัน มรดกวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียน ควรได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษในด้านต่าง ๆ เพื่อรักษาวัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ ต่อไปได้

๓) ให้การสนับสนุนแก่วัฒนธรรมของทุกกลุ่มคนอย่างเท่าเทียมกัน รัฐควรให้การสนับสนุนด้านวัฒนธรรมแก่คนส่วนน้อยของประเทศเท่าเทียมกับคนส่วนใหญ่ เช่น การสนับสนุนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแก่คนส่วนน้อยบริเวณชายแดนของประเทศ เช่นเดียวกับการศึกษาของคนส่วนใหญ่ของประเทศ การให้สิทธิความเป็นคนไทย แก่ชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย เป็นต้น

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ ๒) เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน ๓) เพื่อวิเคราะห์การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในหนังสือ รายงานการวิจัย และ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการ บทบาท รูปแบบ ปัจจัย ของนโยบายภาครัฐ ๒) การศึกษาในภาคสนาม (Field study) เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน และการผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง ผลจากการศึกษาสามารถสรุปและอภิปรายผล ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐซึ่งพิจารณาได้จากกฎหมายรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในส่วนของกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานผ่านรัฐธรรมนูญ ๓ ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑๘ และฉบับที่ ๒๐

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๑๖ พุทธศักราช ๒๕๔๐ ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจมากที่สุด ประชาชนมีส่วนร่วมทุกองค์กร ขยายสิทธิ เสรีภาพ และความร่วมมือของพลเมือง ปฏิรูปวัฒนธรรมอย่างมีเป้าหมาย รัฐต้องให้การคุ้มครอง อนุรักษ์บำรุงพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่ตลอดไป ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น มีแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ ควบคุม ปลูกฝังค่านิยมอันดีงาม มีการกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สำคัญได้แก่ สร้างความเข้มแข็งของบุคคล ครอบครัว และชุมชน นำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา และเผยแพร่

คุณค่าวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยและสังคมโลก โดยจำแนกวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ สามารถจับต้องได้ ๒) วัฒนธรรมทางจิตใจ ไม่สามารถจับต้องได้ และ ๓) วัฒนธรรมความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ได้มีนโยบายที่สำคัญ ๔ ประการคือ ๑) การทำนุบำรุง รักษา มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม ๒) การสืบสาน ศิลปะและวัฒนธรรม ๓) การผลิตและพัฒนา บุคลากรทางศิลปะและวัฒนธรรม และ ๔) การบริหารและการจัดการทางวัฒนธรรม ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อมโยงแนวคิดเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน มีการส่งเสริมด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้เจริญขึ้น เช่น ทางการศึกษาตามโรงเรียนประถม และมัธยม มีการประกวดมารยาท บรรยายธรรม และสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะระดับประเทศ และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดให้รัฐต้องปฏิบัติตามแนวนโยบายพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดให้คณะรัฐมนตรีที่เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินต้องชี้แจงว่า จะดำเนินการให้เป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐานอย่างไรและต้องรายงานผลการดำเนินการ ปัญหาและอุปสรรค ต้องปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๑๘ พุทธศักราช ๒๕๕๐ เน้นหนักและมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมโดยให้ความสำคัญอย่างเห็นได้ชัดและเป็นระบบ โดยการบัญญัติไว้ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยที่ทำให้คนไทยได้ทราบว่า มีสิทธิและเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของแต่ละบุคคลได้ ซึ่งพิธีกรรมตามความเชื่อถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง นอกจากสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลแล้ว ยังครอบคลุมขยายไปถึงสิทธิเสรีภาพในชุมชนของบุคคลที่กำหนดให้ชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นของชาติให้ยั่งยืนและบัญญัติบังคับไว้ว่าเป็นหน้าที่ที่คนไทยต้องสืบสานศิลปะวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และกำหนดเจตจำนงอย่างชัดเจนของฝ่ายบริหาร โดยรัฐได้กำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินไว้ในนโยบายด้านวัฒนธรรมว่าจะดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและเรียนรู้ปลูกจิตสำนึกและเผยแพร่ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการและการประกอบอาชีพ ถือเป็นพันธสัญญาที่รัฐหรือฝ่ายบริหารต้องทำ และกำหนดองค์กรหรือหน่วยงานหลักที่จะรับผิดชอบในการจัดทำบริการสาธารณะ การมีส่วนร่วม การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ในด้านวัฒนธรรม โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน ซึ่งทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมถูกบัญญัติกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมอย่างชัดเจนและเป็นระบบนับตั้งแต่บุคคล สังคม และองค์กร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๒๐ พุทธศักราช ๒๕๖๐ กำหนดให้รัฐต้องอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ ทำให้วัฒนธรรมทั้งของท้องถิ่นและของชาติได้กลายเป็นเรื่องสำคัญที่ควรให้ความสำคัญในอันดับต้น ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนระดับชาติที่ถือว่าเป็นแผนพัฒนาที่ใหญ่ที่สุดได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเอกสารที่รัฐบาลจัดทำขึ้นเพื่อแสดงหลักการ แนวนโยบายกว้าง ๆ และแผนงานของรัฐบาลในการบริหารประเทศไปในทิศทางที่ต้องการโดยกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนด ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละฉบับจึงมีจุดเน้นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น ๆ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ได้ปรับแนวคิดการพัฒนาจากเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ มาเป็นการเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ส่งเสริมให้วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนอยู่บนวัฒนธรรมของตนเอง แนวทางที่ดำเนินงานตามแผนพัฒนาภาครัฐได้ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและเกิดความภาคภูมิใจที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟูและเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาในท้องถิ่นและนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม สนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) นโยบายที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมคือ การส่งเสริมองค์กรต่าง ๆ ในสังคมและสื่อมวลชนให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือในการทำนุบำรุงและพัฒนาแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเชิดชูเอกลักษณ์และค่านิยมความเป็นไทยอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยเฉพาะการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง การรณรงค์แต่งกายประจำชาติและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติ และท้องถิ่น การรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในทุกพื้นที่อย่างเป็นระบบ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) มีการนำมิติทางวัฒนธรรมมาสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนและชุมชน โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ สามารถจัดการองค์ความรู้ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ ยังเน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนรวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า บนฐานความรู้และความเป็นไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) การบริหารจัดการประเทศภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญได้แก่การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน สามารถ จัดการความเสี่ยง และปรับตัวเข้ากับ การเปลี่ยนแปลง มี

โอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม สำหรับการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ (ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน) มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและความคิด สร้างสรรค์ให้มีความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ภายในประเทศและต่างประเทศ การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีการเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ บนพื้นฐานการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)

หลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ยึดหลัก “ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ยึดวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้ง จากภาครัฐ เอกชน ประชาชน และภาคการศึกษา ในทุกพื้นที่ของประเทศ

๕.๑.๒ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน

ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายของรัฐ และการเปลี่ยนแปลงกฎหมายรัฐธรรมนูญ จะส่งผลกระทบต่อสถานะภาพของวัฒนธรรมโดยตรงเมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ มีการใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาคนและพัฒนาสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาคนโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ ใช้วัฒนธรรมเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและประเทศ สนับสนุนให้ชุมชนนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า บนฐานความรู้และความเป็นไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ สร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญได้แก่การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๔๐ บุคคลมีหน้าที่สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และรัฐจะต้องให้ความเป็นอิสระแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๕๕๐ บุคคลได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนา ธรรม ศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น ชุมชนท้องถิ่นหรือ

ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม มีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และบุคคลมีหน้าที่สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้รัฐต้องดำเนินการให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการและการประกอบอาชีพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย และรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๕๖๐ บุคคลมีหน้าที่ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลาย ทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม และรัฐต้อง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วม ในการดำเนินการด้วย

๕.๑.๓ การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง

จากการศึกษาพบว่า การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครองเป็นผลมาจากนโยบายของภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็น บูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนา เลื้อยมาจนถึงการใช้วัฒนธรรมเป็นทุน การสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดกับทุน (วัฒนธรรม) จนถึงการพัฒนาให้ทุนกลายเป็นสินค้า เป็นนวัตกรรม ก่อให้เกิดรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น โดยมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกับนโยบายภาครัฐเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนผ่านการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ เพราะ ๑. ประชาชนขาดแรงสนับสนุนในการดำเนินงานจากภาครัฐ ๒. หน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรมขาดการประสานระหว่างกัน มีการวางแผนและดำเนินการด้านวัฒนธรรมอย่างแยกส่วนกัน ต่างคนต่างทำ ขาดการเชื่อมต่อระหว่างภาคราชการ องค์กรภาคประชาชน และองค์กรวัฒนธรรม ๓. ขาดการใช้มิติทางวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ๔. ในอดีตชุมชนบางแห่งมุ่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจเป็นหลัก ละเลยคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้มแข็ง ประกอบด้วย

๑. การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยลดการพึ่งพิงรัฐ
๒. รัฐทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของชุมชนให้เพียงพอ
๓. ส่งเสริมแกนนำที่เข้มแข็งในการพัฒนาวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย

- ๑) สถาบันอุดมศึกษาในชุมชนเป็นแกนนำในการวิจัยศึกษาและจัดทำแบบเรียน ทุกชุมชนควรมีแบบเรียนของตนเอง เรียนรู้ประวัติศาสตร์และชุมชนของตน
- ๒) โรงเรียนเป็นแกนนำในการปลูกฝังการเห็นคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๓) ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่น เผยแพร่วิถีชีวิต ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นส่วนสำคัญของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
- ๔) สร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาวัฒนธรรมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมต่างชาติ ประกอบด้วย (๑) การจัดบันทึก “มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น” (๒) ขึ้นทะเบียน “มรดกวัฒนธรรมของชาติ” (๓) ให้การสนับสนุนแก่วัฒนธรรมของทุกกลุ่มคนอย่างเท่าเทียมกัน

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

- ๑) การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครอง ผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ จากการศึกษาพบว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐ ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการกำหนดทิศทางและหลักการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ การพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายและแผนพัฒนา นั้น ๆ เนื่องจากนโยบายภาครัฐ ความคิดของรัฐบาลที่จะทำอะไรหรือไม่ อย่างไร เพียงใด เมื่อใด โดยมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การกำหนดเป้าหมาย หลักการและกลวิธีที่จะปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ และการเตรียมการสนับสนุนต่าง ๆ ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมจึงเป็นรากฐานของความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ประจำชาติ วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะเร็ว หรือช้าขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในสังคม และเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์รวมถึงเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่สังคม ในปัจจุบันวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตาม ยุคสมัย สืบเนื่องจากการสื่อสารที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากต่างชาติมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ สนิท สมัครการ^๒ ที่ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ โดยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่อง อาจเกิดขึ้นในส่วนย่อย หรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลง จะเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้น

^๑ อมร รักษาสัตย์, “สถาบันและกระบวนการเพื่อการพัฒนา นโยบายในประเทศไทย”, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕(๑๘), หน้า ๑๘.

^๒ สนิท สมัครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๒).

๒) จากผลการศึกษาพบว่า การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง โดยมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกับนโยบายภาครัฐเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนผ่านการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจาก วัฒนธรรม คือทุกสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงามซึ่งคนในสังคมไทยได้ทำไว้หรือได้ส่งสมมาจนถึงบัดนี้วัฒนธรรมเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะและพุทธปัญญาทุกแขนงและวัฒนธรรมคือสิ่งที่มีความแสดงรสนิยมของผู้ดีหรือชนชั้นสูงที่มีการศึกษาและฐานะดีวัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคมเป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจซาบซึ้งร่วมกันและสังคมมนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์ แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่าง ๆ วิธีชีวิตของคนในชุมชนและในสังคมโดยรวมซึ่งรวมถึงสังคมวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรมมิใช่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่หยุดนิ่งแต่เปลี่ยนแปลงมีพลวัตตลอดเวลาโดยวัฒนธรรมมุ่งความอยู่ดีมีสุขของคนและสังคมโดยรวมวัฒนธรรมจึงต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพในอดีตสู่ปัจจุบันและสู่อนาคตต้องเชื่อมโยงระหว่าง คนในสังคมซึ่งมีวัยต่างกันต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพตนเองต่อครอบครัวชุมชนสังคมและสภาพรอบโลกต้องเชื่อมโยงระหว่างความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และต้องเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติวัฒนธรรมจะพัฒนางอกงามได้ต้องอาศัยความเชื่อมโยงและความเข้าใจในความหลากหลายความแตกต่างและจุดร่วมของวัฒนธรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมของโลกซึ่งมีวิวัฒนาการและมีความเปลี่ยนแปลงมีพลวัตที่ไม่หยุดนิ่งการประสานเชื่อมโยงและถักทอวิถีชีวิตของคนและชุมชนต่าง ๆ รอบโลกและกับธรรมชาติเท่านั้นที่จะทำให้การพัฒนายั่งยืนได้^๓ ประเทศต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการสร้างรายได้ให้กับประเทศของตนอย่างมหาศาล จึงนำวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในกลยุทธ์ของประเทศสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยที่ประเทศไทย มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมอยู่มาก เป็นประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม จึงน่าจะลงทุนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเป็นอุตสาหกรรมที่นำรายได้หลักเข้าประเทศ เพิ่มมูลค่ามหาศาล ใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นตัวเพิ่มมูลค่าที่เรามีอยู่อย่างมากมาย และการลงทุนทางวัฒนธรรมอีกหลายด้าน ทั้ง ศิลปะ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมความเป็นอยู่ อาหารการกิน เป็นต้นที่ประเทศไทยมีมากกว่าประเทศอื่น ๆ หลายภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้เริ่มมีแนวคิดที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยซึ่งถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งในการเป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญประชาคม อาเซียน งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานราชการ เช่น สถาบันการศึกษา ได้เริ่มให้ความสำคัญ กับประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่ การส่งเสริมการวิจัยเชื่อมโยงพื้นที่ระหว่างภาคอีสานกับ ภูมิภาคอื่น ๆ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน แต่อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวเติบโตได้อย่าง ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการร่วมมือ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ ปกป้องและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ตลอดไป และนอกจากนั้นประโยชน์ที่

^๓สมชาย ญ นครพนม, **มรดกวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๓๔.

สำคัญอีกประการหนึ่งที่ชุมชนจะได้รับภายใต้ความร่วมมือกันในการจัดการท่องเที่ยวคือ รายได้ที่เพิ่มขึ้น และความร่วมมือ ความสามัคคีที่เกิดขึ้น จะทำให้เกิดความเข้มแข็งในระดับชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของปรีชมาศ ลัญชานนท์^๔ ที่ศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมและผลของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ต่อการคงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ที่พบว่า การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมือง ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เชียงใหม่ที่มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการคงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน ได้แก่ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบไม่เป็นทางการผ่านกลไกทางสังคม ผู้มีบทบาทหลักในการจัดการ ได้แก่ คนในชุมชน กลุ่มที่เป็นทางการในชุมชน สถาบันศาสนาในชุมชน ภาครัฐ ขณะที่ผู้มีบทบาทส่งเสริม ได้แก่ กลุ่มไม่เป็นทางการในชุมชน กลุ่มสถานศึกษาในชุมชน ภาคเอกชนในชุมชน กลุ่มทางการนอกชุมชน กลุ่มนักวิชาการอิสระและกลุ่มไม่เป็นทางการนอกชุมชน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอนการริเริ่ม การวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผล สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ปัจจัยทางวัฒนธรรมด้านความศรัทธาในศาสนา ปัจจัยทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ปัจจัยการได้รับผลประโยชน์ทั้งด้านการอนุรักษ์อาคาร การรักษาสภาพแวดล้อมและการได้รับข้อมูลข่าวสาร ผลการศึกษาสามารถสรุปเป็นแบบจำลองการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่า การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกับนโยบายภาครัฐเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนผ่านการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้น ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชนให้คนในชุมชนเกิดสำนึกรักบ้านเกิด และก่อให้เกิดรายได้ของคนภายในท้องถิ่นนั้น ๆ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน มีส่วนช่วยให้ชุมชนรักบ้านเกิด เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และก่อให้เกิดรายได้แก่คนภายในชุมชน ดังนั้น ผู้มี

^๔ ปรีชมาศ ลัญชานนท์, “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาชุมชนในเมืองเชียงใหม่”. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๑ ข้อมูลทุติยภูมิ

กุลธนา ธนาพงศธร. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะใน เอกสารการสอนชุดวิชา นโยบายสาธารณะและการวางแผน. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.

จินตนา สุจจันท์. (๒๕๔๙). การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิราภรณ์ ศรีคำ. (๒๕๔๗). การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนวชิรวิทย์ ระดับประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่.

เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จุมพล นิมพานิช. การวิเคราะห์นโยบาย: ขอบข่าย แนวคิดทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

เฉลียว บุรีภักดิ์ และคนอื่นๆ. (๒๕๔๕). ชุดวิชาการวิจัยชุมชน ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง. หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและประเมินโครงการ. นนทบุรี:

เอส. อาร์. พรินติง แมสโปรดักส์.

ถวิลวดี บุรีกุล. (๒๕๕๐). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (๒๕๔๖). การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สิริลักษณ์การพิมพ์.

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. (๒๕๕๐). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณ.

ติน ปรัชญพทุทธิ. ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

บุญทัน ดอกไธสง. การจัดองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗,

ประเวศ วะสี. การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาก. (๒๕๕๑). การบริหารสังคม ศาสตร์แห่งศตวรรษ เพื่อสังคมไทยและสังคมโลก. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. วัฒนธรรมการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

เมตต์ เมตต์การุณจิต. (๒๕๕๓). การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บুদ্ধพอยท์.

- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๒๓.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (๒๕๕๓). **คนไทยไม่ทอดทิ้งกัน: คู่มือการจัดการสร้างความปรองดองในระบบบริการสาธารณสุข**. ขอนแก่น: ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญแลหน่วยงานของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.
- ศุภชัย ยาวะประภาส. **นโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร, **ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน**. (กรุงเทพมหานคร : ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๘), หน้า ๕ -๗.
- สมพิศ สุขแสน. **นโยบายสาธารณะและการวางแผน**. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๕๑.
- สถาบันพระปกเกล้า. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๐.
- สมพงศ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔.
- สมยศ นาวิการ. (๒๕๔๕). **การบริหาร**. กรุงเทพฯ: ชาญวิทย์เซ็นเตอร์.
- เสน่ห์ จุ้ยโต. “แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ”. ใน **ประมวลสาระชุดวิชาการนโยบายสาธารณะและการบริหารโครงการ**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๘.
- เสรี พงศ์พิศ, **คืนสู่รากเหง้า ทางเลือก และทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**. (กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๕.
- _____, **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท (เล่ม ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๓, หน้า ๑๔๗.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **การทดลองนำร่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๖.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **โครงการนิเทศทางไกลชุดฝึกอบรมตนเองการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗.
- สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **รายงานการสัมมนาเชิงวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๓), หน้า ๙๐.
- อภิญา กังสนารักษ์. (๒๕๔๔). **รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิภาพระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉรา รักยุติธรรม. **นโยบายสาธารณะที่พึงปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพธุรกิจ, ๒๕๔๘.
- อนันต์ เกตุวงศ์. **การบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

อานันท์ กาญจนพันธ์, มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร,
(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๐ – ๑๗๑.

(๒) รายงานวิจัย:

ธัญวรัตน์ แจ่มใส. “การศึกษาการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะและการนำนโยบายรับจำนำข้าวของ
รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรไปปฏิบัติในจังหวัดสุรินทร์”. รายงานการวิจัย.
มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, อ่างใน อัญชลี มีบุญ, “ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสระแก้ว : การคงอยู่หรือการ
เปลี่ยนแปลง เมื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”, วารสารวิจัยรำไพพรรณี, ปีที่
๑๑ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐) : หน้า ๑๓-๒๔.

ภูสิทธิ์ ชันติกุล. การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนวัดพระชะเอือธรรม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร. รายงาน
วิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒.

อุทัย บุญประเสริฐ. (๒๕๔๒). การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาใน
รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ: รายงานการวิจัย โครงการวิจัยภายใต้
การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานยกรัชมุนตรี.

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์:

ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์. (๒๕๕๐). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียน
ล้อมแรดวิทยาอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิคม ผัดแสน. (๒๕๔๐). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาต่อการพัฒนา
การศึกษาของกลุ่มโรงเรียนอุดรศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว
จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติ
ทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประพันธ์ สร้อยเพชร. (๒๕๔๗). การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น
พื้นฐาน ศูนย์โรงเรียนตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่.

วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พีระ พรนวม. (๒๕๔๔). ครีธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัด
สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สัญญา เคนาภูมิ. (๒๕๕๑). ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนใน ๔ จังหวัดชายแดนลุ่มน้ำโขง.

วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๕๐). แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-
๒๕๕๙). กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวง
วัฒนธรรม.

สำนักงานเลขาธิการกรม. (๒๕๖๐). **แผนปฏิบัติการราชการ ๔ ปี ของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔)**. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มติดตามและประเมินผล.

(๔) วารสาร:

กัมลาศ เยาวะนิจ. “วัฒนธรรมไทยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น”, **วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม-เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๘).

ถวิลวดี บุรีกุล. (๒๕๕๓). แนวคิดของการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย. **จดหมายข่าว สถาบันพระปกเกล้า**. ๒(๘): ๔-๖.

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. “วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน: กรณีศึกษาประชาชนในเขตหมู่บ้านคำบงและหมู่บ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”. **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์**, ๓๑ (๓) กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗.

สุนทรียา ไชยปัญญา. “แนวคิด ทฤษฎีวิวัฒนาการจัดการ: การปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม”. **วารสารวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙.

อมร รักษาสัตย์. “สถาบันและกระบวนการเพื่อการพัฒนาในนโยบายในประเทศไทย”. **วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์**, ๒๕๑๘.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย, แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/kidstownstudio/home/tutor-house/kar-peliynpaelng-kar-pkxhnxng-khxng-thiy-prathm-chbab-yx>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

(๕) ภาษาอังกฤษ:

Arnstien, S.R. (๑๙๖๙). A Ladder of Citizen Participation. **Journal of the American Institute of Planners**. ๓๕(๔): ๒๑๖-๒๒๔.

Carl J. Friedrich, **Man and His Government: An Empirical Theory of Politics**, (New York: McGraw-Hill, ๑๙๖๓), p. ๗๐.

Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (๑๙๘๑). **Rural Development Participation: Concept and Measure For Project Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies**. New York: Cornell University Press.

- David Easton, **The Political System: An inquiry into the state of political science**, (New York: Alfred A. Knopf, ๑๙๕๓)
- Frederick W. Taylor อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร (พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.)
- Goodall, J. ๑๙๘๖. The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behavior. (อังกฤษ)
- Herbert A. Simon, Administrative Behavior (New York: Macmillan, ๑๙๗๔)
- Harold Koontz อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- Huntington, S. & Nelson, S. (๑๙๗๕). **No easy choice: political participation in developing countries**. New York: Harvard University Press.
- Ira Sharkansky, **Policy Analysis in Political Science**, (Chicago: Markham, ๑๙๗๐), p ๑.
- James E. Anderson, **Politics and Economic Policy-Making**, (Reading, MA.: Addison-Wesley, ๑๙๗๐)
- James E. Anderson, **Public Policy Making**, (New York: Holt, Winston Rinehart, ๑๙๗๕)
- Koufman, F. (๑๙๔๙). H.F. Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities. **Agricultural Experiment Station Bulletins**. ๔(๒): ๕-๕๐.
- Peter F. Drucker อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- Putti. (๑๙๘๗). Work values and organizational commitment: A study in the Asian context. **Human Relations**. ๔(๒): ๒๗๕-๒๘๘.
- R. Dye, Thomas, **Understanding Public Policy**, (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc, ๑๙๗๘)
- Robert Lineberry & Ira Sharkansky, **Urban Politics and Public Policy**, (New York: Harpers Row, ๑๙๗๐)
- United Nations (๑๙๘๑). **Yearbook of International Trade Statistics**. United Nations: UN Press.
- William, E. (๑๙๗๖). **Electoral Participation in a Low Stimulus Election**. Rural Development. ๔(๑): ๑๑๑-๑๒๔.

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย

๑) ตัวแทนภาครัฐ จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

๑. นางวิภา รุ่งจรัส เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการ
๒. นายเฉลิมชัย สุขสาร ทนายความ
๓. น.ส.ปริศนา โกลละสุต พัฒนาการจังหวัดมหาสารคาม
๔. นายกานต์พจน์ ภูดวงดาษ ปลัดอำเภอ
๕. นายวิระพร ขำขันมาลี นักวัฒนธรรม
๖. นายฉัตรชัย จันเต นักวัฒนธรรมปฏิบัติการ
๗. กิษตกาญต์ สีดาเกียรติกุล นักวิชาการวัฒนธรรม
๘. นายยุทธนา บุญเนตร นักวิชาการวัฒนธรรม
๙. นางสาวศุจินธร วรรณสาสน์ นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
๑๐. นายโยธิน อวารณ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๑๑. นายอดุลย์ ลาดเหลา รับราชการ
๑๒. นางสุกัลยา จันทร์พล นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
๑๓. นางสุจิรา ศรีดาพรหม นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
๑๔. นางพิศมัย พวงศรีเคน นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
๑๕. นางสาวพิมพ์ปวีณ์ ยอดแก้ว ผอ.กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

๒) กลุ่มองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

๑. นายณรงค์ ปัตะเวสัง ปลัดเทศบาล
๒. นายมานพ นนสีลาด ปลัดเทศบาล
๓. จอ.บัวทอง หาญสุโพธิ์ ปลัดเทศบาล
๔. นายเสน่ห์ โพธิ์ศรี ประธานสภาเทศบาลตำบล
๕. นายเข้มชาติ โภคาเทพ นายก อบต.สะอาดสมบูรณ์
๖. นายไพโรบลรณ์ สวนมะไฟ ผู้ใหญ่บ้าน
๗. นายเฉลิมศักดิ์ มาแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน
๘. นายสุรชัย เสนาเหลา นิติกร
๙. สรญา มาชน หัวหน้าสำนักปลัด อบต.ภูเวียง

๑๐. จตุรง แก้วโพธิ์ รองนายก อบต.ภูเวียง
๑๑. นายทองพูน ตะวัน นายก อบต.วังแสง
๑๒. นางเยาวภา กุดกางวน อบต.ภูเวียง
๑๓. นางสรญา มาชน หัวหน้าสำนักปลัด อบต.ภูเวียง
๑๔. จตุรง แก้วโพธิ์ รองนายก อบต.ภูเวียง
๑๕. นายทองพูน ตะวัน นายก อบต.วังแสง

๓) ประชาชนชาวบ้าน และพระสงฆ์ จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

๑. พระครูกิตติพิพัฒน์ เต็มไธสง เจ้าคณะตำบล
๒. พระครูปลัดสมหมาย พิษสิงห์ อาจารย์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
๓. พระครูวิโรจน์ธรรมสาร เจ้าคณะตำบล
๔. พระครูปริยัติวรศาสน์ เจ้าคณะตำบล
๕. พระครูสุตพัฒนาภรณ์ เจ้าคณะตำบล
๖. พระครูใบฎีกาทองดี วุฑฒิธมโม เลขานุการเจ้าคณะตำบล
๗. พระสมุห์เจนพบ กิตติญาโณ เลขานุการเจ้าคณะตำบล
๘. พระนัฐวุฒิ ศรีจันทร์ นิสิตปริญญาเอก
๙. รศ.อุดม บัวศรี ประชาญ์/ข้าราชการบำนาญ
๑๐. นายสมจิต ปัตตานัง ข้าราชการบำนาญ
๑๑. นายชอบ ดีสวนโคก ประชาญ์/ข้าราชการบำนาญ
๑๒. นายบุญโฮม จันทร์วัน ประชาญ์ทางวัฒนธรรม
๑๓. นายลือศักดิ์ แก้วชุมพล ประชาญ์ทางวัฒนธรรม
๑๔. นายชินกร บุญแสง ประธานชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อีสาน
๑๕. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ หัวหน้าสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานจากตัวแทนภาครัฐ / กลุ่มองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น / ประชาชนชาวบ้าน และพระสงฆ์ ข้อมูลที่ได้จะนำไปเพื่อการศึกษาและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเท่านั้น

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ ๒ การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

ตอนที่ ๓ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน

ตอนที่ ๔ การผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง

ขอให้ตอบแบบสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของท่าน เกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน ข้อมูลที่ได้จะนำไปเพื่อการศึกษาและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

ขอขอบพระคุณที่ให้ข้อมูล

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย

ภาคผนวก จ
หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วันที่ ๒๕ เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี

ข้าพเจ้า นายวิชัย อัยรา ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกง อ.กุเวียง จ.ขอนแก่น
โทรศัพท์ ๐๘๘ - ๕๙๓๖๔๕๓

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เรื่อง นโยบายภาครัฐ: การเปลี่ยนแปลง และการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสาน

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ อบต.หนองกง อ.กุเวียง จ.ขอนแก่น เกี่ยวข้อง

การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนาในพื้นที่ อบต.หนองกง อ.กุเวียง จ.ขอนแก่น ที่เกี่ยวข้อง

การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์

การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ ของ อบต.หนองกง อ.กุเวียง จ.ขอนแก่น

การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ในเขต อบต.หนองกง อ.กุเวียง จ.ขอนแก่น

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓ จนถึง ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๔ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ได้ทราบการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของวัฒนธรรมอีสานทางการเมืองการปกครองผ่านนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

๒. ได้ทราบการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอีสาน

๓. ได้ทราบการผสมผสานวัฒนธรรมอีสานกับการเมืองการปกครอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายวิชัย อัยรา)

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกง อ.กุเวียง จ.ขอนแก่น

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ฉ
ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย:

ชื่อ - นามสกุล นายชาญชัย ฮวดศรี

ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๙๘ ตำบล ทุ่งลุยลาย อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๑๘๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๓ พธ.บ.(สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๖ M.A.(Entire Politics) University of Poona

พ.ศ. ๒๕๔๖ Ph.D.(Soc.Sc.) Magadh University

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๐ ตำแหน่ง หัวหน้าสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๒ ตำแหน่ง กรรมการประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๔๙ ตำแหน่ง กรรมการประจำวิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๐ ตำแหน่ง กรรมการบริหารห้องเรียน จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๕๕๑ ตำแหน่ง กรรมการสรรหาและสอบคัดเลือกบุคคลเป็นอาจารย์ประจำ

ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๔๙ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม
ในชุมชนเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๙”

พ.ศ. ๒๕๕๓ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ชั้นปีที่
๓ ต่อการสอนที่นำเสนอด้วย Power point ในวิชาพรรคการเมืองกลุ่ม
ผลประโยชน์และการเลือกตั้ง”

พ.ศ. ๒๕๕๓ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ต่อพรรคการเมืองกลุ่ม
ผลประโยชน์และการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.
๒๕๕๐”

พ.ศ. ๒๕๕๗ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในองค์กรการ
ปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”

พ.ศ. ๒๕๕๘ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ
ประชาธิปไตยของผู้นำชุมชนจังหวัดขอนแก่น”

พ.ศ. ๒๕๕๙ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานบุคคล
เทศบาลตำบลทุ่ง ลุยลาย อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ”

- พ.ศ. ๒๕๖๐ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่มีต่อการพัฒนา
การเมืองการปกครองจังหวัดขอนแก่น”
- พ.ศ. ๒๕๖๑ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “บทบาทการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กชายขอบใน
ชุมชนเมือง ขององค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นของสำนักงานการศึกษา
นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดขอนแก่น”

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (รรม.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ร่วมวิจัย:

ชื่อ - นามสกุล นายสุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

ที่อยู่ปัจจุบัน ๒/๑๐๙ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
๔๐๐๐๐

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๔๐ เปรียญธรรม ๖ ประโยค สำนักเรียนโรงเรียนนิเวศธรรมประสิทธิ์วิทยา
วัดธาตุ (พระอารามหลวง)
- พ.ศ. ๒๕๔๓ พธ.บ. รัฐศาสตร์ (การเมืองการปกครอง)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ศศ.ม. สังคมวิทยาการพัฒนา (พัฒนาทรัพยากรมนุษย์)
- พ.ศ. ๒๕๕๙ พร.ด. พัฒนาสังคม

ประสบการณ์การทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๗ อาจารย์ประจำ สาขา สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
- พ.ศ. ๒๕๖๒- ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ผลงานทางวิชาการ**๑. งานวิจัย**

- วิทยา ทองดี สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และคณะ, (๒๕๖๒). “การศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลง
เศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจใหม่ของชุมชนในอำเภอเมืองขอนแก่น”.
รายงานการวิจัย ทนุวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ขอนแก่น.

๒. บทความทางวิชาการ

- สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และคณะ.(๒๕๖๑) “การบริหารตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔”.
บทความวิจัย. วารสารวิชาการธรรมทัศน์ ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม –
สิงหาคม ๒๕๖๑). : ๑๖๕-๑๗๕.
- วิทยา ทองดี สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และคณะ. (๒๕๖๒) “การพัฒนาแบบการจัดกิจกรรม
การเรียนรู้เชิงพุทธกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม”.
บทความวิจัย วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๗๑-
๑๘๔.

วิทยา ทองดี สุธิพงษ์ สวัสดิ์ท่า และคณะ. (๒๕๖๓). “การศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลง
เศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจใหม่ของชุมชนในอำเภอเมืองขอนแก่น”.
บทความวิจัย วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๖๓).

